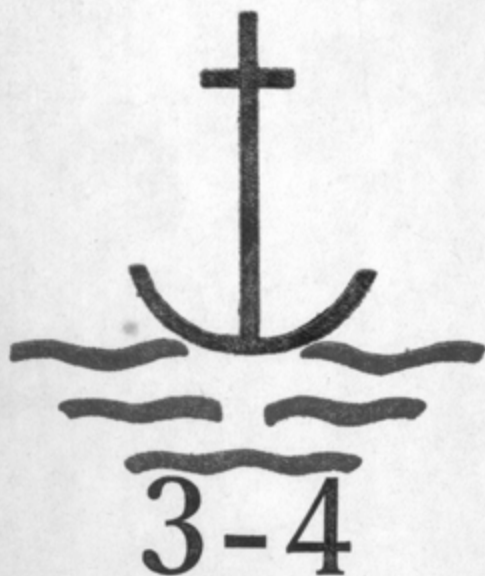

MITROPOLIA BANATULUI

**REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI**

ANUL XXXIV 1984

C U P R I N S U L

Redacția : Președintele Nicolae Ceaușescu — mîndria țării. — 119

STUDII

- Prof. dr. DAN-ILIE CIOBOTEA : Legătura interioară dintre Cruce și Înviere în Ortodoxie. — — — — — 123
- Diac. conf. PETRE I. DAVID : Atitudini mai noi cu privire la valoarea și interpretarea Sfintei Scripturi. — — — — — 128
- Prot. GHEORGHE GEȚIA : Filistenii. Studiu de arheologie biblică. 139
- Drd. NICOLAE DĂNILĂ : Izvoare literare, arheologice și numismatice privind prezența bizantină în Banat în secolele IV—VI. 150

AMVONUL PREOȚILOR

- Sf. AMBROZIE AL MILANULUI : Despre taina Paștilor. — — 162
- Pr. GABRIEL CERNAUȚEANU : Iertarea păcatelor și Sfinta Spovedanie. — — — — — 165
- Pr. GHEORGHE SUTAC : Urcușul rugăciunii. — — — — — 167
- Pr. prof. SORIN CÔSMA : Cuvînt de învățătură despre Sf. Taină a Cununii. — — — — — 171

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

- Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Tangențe la vizitele pastorale. — 175
- Pr. prof. NICOLAE MORAR : Îngăduințe și restricții la slujba înmormîntării. — — — — — 180

URME DIN TRECUT

- Pr. GHEORGHE NAGHI : Episcopul Ioan Popasu (1865—1889) în sprijinul școlii românești. — — — — — 188
- Prof. ADRIAN NEGRU : O icoană necunoscută a zugravului Pîrveu Mutu. — — — — — 194
- Pr. BORIS ȚURCANU : Biserici, cătitori și clerici din Lugoj. — 196

TREpte ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Premiere industriale. Nou motor naval. Produs chimic din materii prime indigene. Prefabricate cu elemente de arhitectură locală. Ingenioasă soluție tehnică. Energii neconvenționale. Energie electrică peste prevederi. Mai mult cărbune. Producție fizică peste plan. Grîu de mare productivitate. Orezul „Diamant”. Suplimentul

P. 5. 1

MITROPOLIA BANATULUI

3-4

martie—aprilie 1984

ANUL XXXIV

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

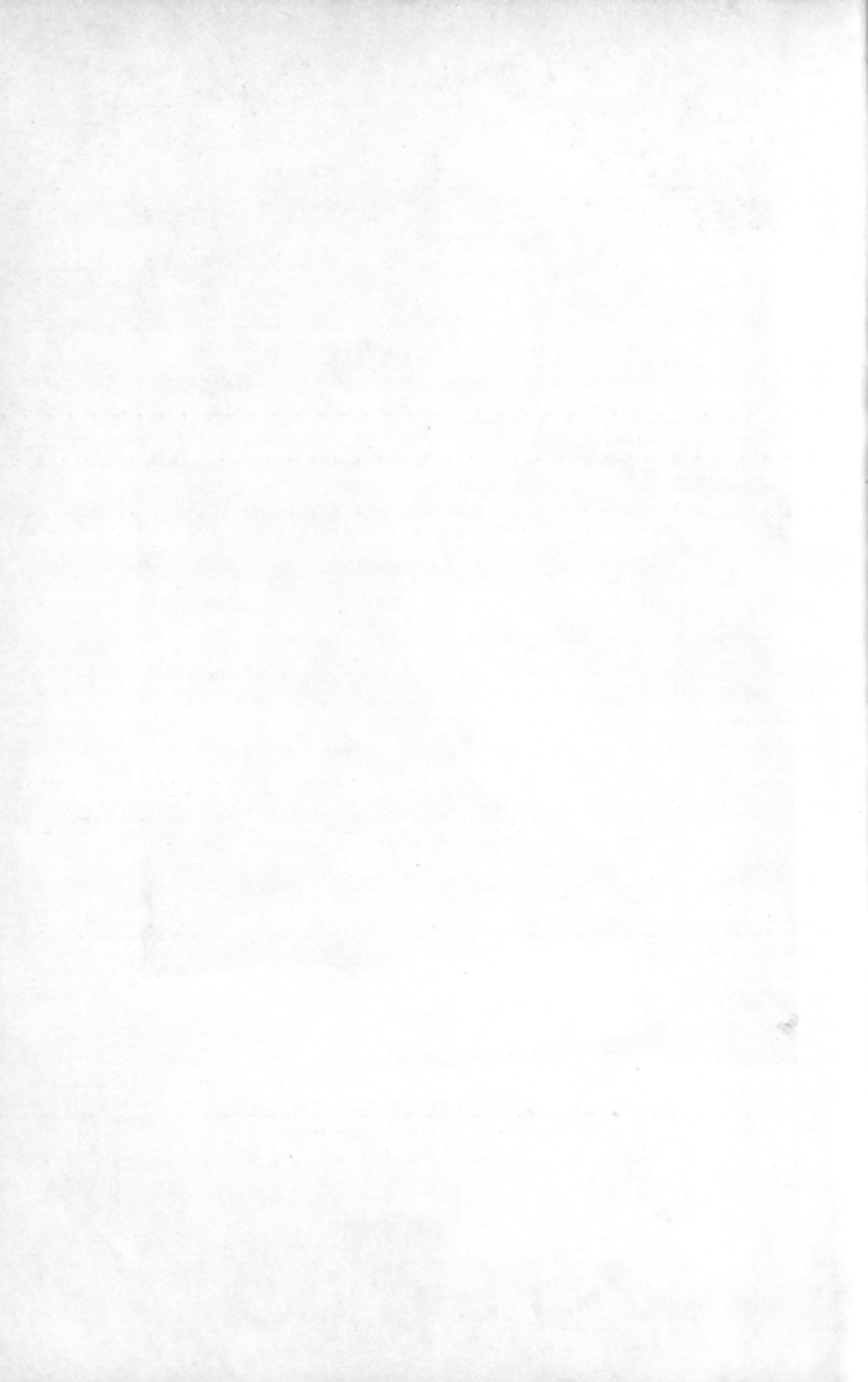

COMITETUL DE REDACȚIE

- Președinți :** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
P. S. VISARION, Episcopul Aradului.
- Vicepreședinți :** P. S. Episcop-vicar TIMOTEI LUGOJANUL.
P. S. Arhiepiscop-vicar GHERASIM HUNEDOREANUL.
- Membri :** Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la Episcopia Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.
- Redactor responsabil :** Arhid. dr. SILVIU ANUICHI.
- Redacția și Administrația :** Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virement BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

Domnul NICOLAE CEAUȘESCU, Întilul Președinte
al Republicii Socialiste România

PREȘEDINTELE NICOLAE CEAUȘESCU — MÎNDRIA ȚĂRII

La 28 martie 1984, întreaga noastră țară sărbătorește împlinirea unui deceniu de la alegerea și investirea întîiului ei Președinte din istoria sa multimilenară. Cu zece ani în urmă, în rotunda clădirii Marii Adunări Naționale, forul suprem al țării s-a făcut încă odată expresia voinței și aspirațiilor unanime ale întregului nostru popor, proclamîndu-l pe cel mai iubit și stimat fiu al națiunii, Nicolae Ceaușescu, primul Președinte al Republicii Socialiste România. O entuziastă hotărîre, plină de responsabilitate și mîndrie patriotică, înscrisa atunci o nouă pagină de aur în istoria contemporană a patriei noastre. Proclamarea sa ca primul Președinte al țării răspundea cerințelor vitale ale societății noastre, necesităților obiective ale evoluției pe coordonatele progresului. Omul înălțat de întregul popor în fruntea destinului țării depunea atunci în aceeași aulă jurămîntul în fața întregii națiuni, în calitate de cel dintîi Președinte al tuturor românilor, investindu-și întreaga energie și răspundere pentru strălucirea și măreția Republicii noastre Socialiste.

Grație Președintelui Nicolae Ceaușescu, avem de un deceniu instituția Președinției Republicii, care și-a dobîndit prestigiul firesc atît în viața țării cît și în sînul opiniei publice internaționale. Ctitorul României contemporane se identifică, prin prodigioasa sa operă, cu grandioasele transformări care și-au pus pecetea în toate sectoarele de activitate. Personalitate de excepție, eminentul nostru conducător a revitalizat spiritul creator al poporului, orientîndu-l spre o vastă operă de înălțare a României pe cele mai înalte culmi ale progresului și civilizației. Dezvoltarea multilaterală a societății, înflorirea tuturor laturilor ei componente, a economiei, științei și culturii, promovarea eticii și echității socialiste în deplină concordanță cu etapa istorică pe care o străbatem, constituie realizări și realități esențiale

ale universului românesc, care ne-au înscris patria și mai puternic în ritmurile contemporaneității. „Muncind cu elan, înălțând an de an țara — sublinia ilustrul nostru om de stat — ne îndeplinim o datorie sacră față de înaintași, față de generațiile prezente, cât și față de viitorime“. Acest deceniu care îl continuă pe cel precedent, de când Președintele Nicolae Ceaușescu se află în fruntea țării, constituie pentru patria noastră epoca de înnoiri fundamentale care, prin proporțiile lor, prin dinamismul și îndrăzneala obiectivelor, nu are corespondent în întreaga istorie a României. Totul a cunoscut o dezvoltare fără precedent, determinând profunde prefaceri în structura economico-socială a țării, cu modernizarea agriculturii, creșterea impecabilă a venitului național și afirmarea noilor raporturi de echitate între toți membrii societății. Aflându-se într-un contact permanent și nemijlocit cu poporul strâns unit în jurul său, Președintele Nicolae Ceaușescu este creatorul unui climat de emulație, de înaltă răspundere și autoexigență în îndeplinirea acestor înalte țeluri, în care totul se face împreună cu poporul și pentru popor.

Suflet din sufletul poporului, revoluționar și teoretician de frunte al epocii noastre, Președintele țării și-a fixat ca preocupare dominantă înălțarea patriei și înflorirea personalității umane a fiecărui cetățean. Umanismul, înțelepciunea, dreptatea, adevărul, cinstea, principialitatea, realismul, curajul și dinamismul, responsabilitatea, consecvența și demnitatea sînt tot atâtea constante ce definesc pe marele conducător al României contemporane, constituind un permanent exemplu pentru toți fiii patriei. Datorăm Președintelui țării afirmarea plină a celui mai autentic umanism, instaurarea climatului de dreptate, a frăției și unității de monolit a întregului nostru popor, a unui cald patriotism eliberat de vestigiile amare ale discriminărilor de orice natură. În condițiile complexe ale lumii contemporane, cînd se enunță ideea că națiunea constituie o categorie socială perimată și depășită, ilustrul nostru Președinte a formulat concluzii remarcabile, pe baza realităților concrete existente în lume, potrivit cărora națiunea va continua să-și exercite rolul său esențial pentru o foarte lungă perioadă istorică. De aici și concluzia că procesul de formare a statelor naționale continuă să reprezinte o cerință esențială pentru o importantă parte a lumii care tinde spre realizarea unității sale naționale, luptînd împotriva dominației străine și exploatarei de orice natură.

Prin valențele creatoare și multilaterale ale unei activități neostoite, prin idealurile și țelurile sale constructive, primul bărbat al țării a adus României un prestigiu necunoscut pînă acum în istoria ei, cu o largă recunoaștere și apreciere internațională, datorită principialității și consecvenței în promovarea idealurilor de pace, libertate și independență a tuturor popoarelor. Purtînd și afirmînd pretutindeni idealurile țării pe care o conduce și reprezintă, Președintele Nicolae Ceaușescu subliniază : „Am acționat și vom acționa neabătut pentru a ne aduce contribuția pe plan internațional la realizarea unei lumi mai drepte și mai bune, la respectarea dreptului popoarelor de a fi stăpîne pe destinele lor, de a-și făuri viața în mod independent, așa cum o doresc ele, fără nici un amestec din afară“. Enunțînd conceptul dreptului sacru, imprescriptibil și intangibil al fiecărui popor de a hotărî suveran asupra căilor și formelor proprii sale dezvoltări economico-sociale, România contemporană sub înțeleapta sa conducere întreține relații de prietenie și colaborare cu toate țările lumii, în spiritul coexistenței pașnice, participînd la diviziunea internațională a muncii, la circuitul mondial de valori materiale și spirituale. România întreține relații diplomatice cu peste 137 state și dezvoltă relații economice cu peste 150 țări, cu un mare volum de comerț exterior. Mai mult decît atît, prin strălucitele sale inițiative, glasul „omului păcii“ este mereu mai ascultat și apreciat în viața internațională marcată de grave contradicții și prinsă în vârtejul demential al cursei înarmărilor.

Laborioasa activitate desfășurată zi de zi de Președintele Nicolae Ceaușescu se bucură de o binemeritată recunoaștere și apreciere în întreaga lume. Aproape 140 titluri de volume consacrate vieții și operei sale, apărute în 21 limbi din 35 țări ale lumii, constituie un strălucit omagiu pentru contribuția de excepție adusă de șeful statului român la făurirea unei lumi a păcii, a dreptății și progresului. O altă expresie a înaltei aprecieri și stimei de care se bucură pretutindeni în lume sînt și cele peste 100 ordine, medalii, titluri științifice și alte distincții acordate de șefi de state și prestigioase foruri și organizații internaționale, universități și instituții de învățămînt superior din diferite țări ale lumii.

La aniversarea unui deceniu de la proclamarea celui mai iubit fiu al țării, Nicolae Ceaușescu, drept primul Președinte al Republicii

Socialiste România, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, alături de întregul popor român, își îndreaptă simțămintele de adâncă recunoștință către primul bărbat al țării, omagiindu-l pentru neprecupețita și neostoita sa activitate multilaterală pentru înălțarea patriei pe culmile civilizației, pentru binele și fericirea tuturor cetățenilor ei.

Redacția

LEGĂTURA INTERIOARĂ DINTRE CRUCE ȘI ÎNVIERE ÎN ORTODOXIE

de : prof. dr. DAN-ILIE CIOBOTEA

Se spune adesea că Ortodoxia ar accentua, în spiritualitatea sa liturgică, Învierea, în timp ce Creștinismul occidental accentuează Crucea. Adevărul este, însă, că spiritualitatea ortodoxă nu separă Crucea de Înviere și pune un accent deosebit pe legătura interioară ce există între taina Crucii și taina Învierii Domnului nostru Iisus Hristos. De aceea, spiritualitatea ortodoxă este în același timp o spiritualitate ascetică și pascală, a postului și a înfrinării și totodată a bucuriei duhovnicești. Nici o altă Biserică nu se folosește de Cruce sau nu se referă la ea în cultul său mai mult decât Biserica Ortodoxă și nu accentuează mai mult decât ea bucuria Învierii. Legătura interioară dintre Cruce și Înviere se observă în mod deosebit în slujbele liturgice din Vinerea Patimilor, Sfînta și Marea Simbătă și Duminica Învierii. Sfînta și Marea Simbătă este ziua care leagă Vinerea Patimilor de Duminica Învierii Domnului. Ea continuă, într-un fel, pe prima și anticipă pe cea de-a doua.

Legătura dintre Cruce și Învierea se constată atît în cîntările liturgice ale Bisericii Ortodoxe, cit și în felul cum ea înfățișează, în iconografia ei, Răstignirea și Învierea Domnului. Dar atît cîntările liturgice ale Bisericii, cit și iconografia ei sînt expresia felului în care ea a înțeles Evangheliile, a meditat asupra sensului Morții și Învierii lui Hristos sau a exprimat, în cîntare și rugăciune, în culori și în imagini, marea taină a iubirii lui Dumnezeu pentru viața lumii.

1. Sfintele Evanghelii au consemnat cuvintele pe care Domnul le-a rostit pe Cruce înainte de-a muri.

Împărtășind soarta comună a fiecărei ființe umane care se simte singură în fața morții, Domnul Iisus Hristos, ca om, a strigat : „Dumnezeu meu, de ce m-ai părăsit ?” (Matei 27, 46). Strigătul acesta arată realitatea suferinței și a morții lui Iisus, realitatea participării Lui totale la condiția noastră de existență pînă la capătul său cel mai tragic : moartea. Strigătul lui Iisus arată că suferința Sa a fost reală, nu apa-

rentă. Strigătul lui Iisus pe Cruce; „Dumnezeul meu, Dumnezeu meu, de ce m-ai părăsit?” reprezintă strigătul creaturii umane care voiește să trăiască pururea, fiind creată după chipul lui Dumnezeu cel veșnic viu, dar în clipa morții omul constată că suportul sau izvorul ultim al vieții nu se află în creatura umană însăși, ci în Dumnezeu-Creatorul.

Creatura cere un răspuns sau un sens al morții, însă nici un cuvânt nu se dă la această întrebare, pentru că Dumnezeu cel viu nu se recrinoaște în moarte, moartea nu are logos sau rațiune sau rădăcină în Dumnezeu, ea este urmarea păcatului lui Adam, a căderii lui libere din comuniunea de viață cu Dumnezeu — Izvorul vieții. Pe de altă parte, tăcerea lui Dumnezeu-Tatăl este și semnul durerii Lui maxime pe care nici un cuvânt nu o poate exprima atunci când Fiul devenit Om moare pe cruce, asumând pînă la capăt condiția umană de existență. Cînd Dumnezeu — Cuvîntul, ca om moare pe cruce, Tatăl, într-un fel, nu mai are cuvînt. Trebuie precizat, însă, că în strigătele lui Iisus pe Cruce, Ortodoxia nu vede o despărțire a Dumnezeirii Fiului de umanitatea Sa, căci unirea ipostatică rămîne veșnică, ci ea vede realitatea chenozei Fiului lui Dumnezeu, care prin atotputernicia iubirii Sale devine, în mod liber, neputincios în fața morții, pentru a împărtăși deplin experiența comună a istoriei umane în care nu numai se moare, ci și care adesea omoară pe profeți și pe cei nevinovați, pe sfinți și pe făcătorii de bine.

Dar strigătul lui Iisus pe cruce este numai unul din momentele sau aspectele tainei Morții Sale pe cruce sau a Răstignirii Sale. Se pare că arta creștină occidentală are o preferință deosebită pentru acest moment al Răstignirii, căci fața lui Hristos pe cruce este — în pictura occidentală — crispată, dominată de spaima morții și de singurătate sfîșietoare.

Biserica Răsăritului, însă, voiește să accentueze, în iconografia sa, că Cel ce moare pe Cruce este Fiul lui Dumnezeu devenit om și că El a acceptat în mod liber moartea pe cruce, și aceasta, *pentru a rămîne pînă la capăt în adevăr și în starea de iubire față de Tatăl care L-a trimis în lume și față de oameni*. (Ioan 10, 17—18; 13, 1). Domnul înainte de a muri, a iertat pe cei care-L răstigneau și S-a rugat pentru ei: „Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac” (Luca 23, 34). Iar în clipele dle pe urmă a strigat cu glas mare: „Părinte, în mîinile Tale încredințez duhul Meu”. (Luca 23, 46). Acest moment de iertare față de dușmani și de iubire față de Tatăl ceresc este redat în icoana ortodoxă a Răstignirii ca o pace și o seninătate ce transpare pe fața lui Iisus, o odihnă ce izvorăște din iubirea care se dăruiește pentru viața altora. Moartea Domnului pe cruce este rezultatul urii semenilor Săi, însă El nu se lasă antrenat de ură și nu se desparte de Dumnezeu, chiar și atunci cînd se simte, oarecum, părăsit de Dumnezeu. Pentru Iisus, iubirea este mai tare decît moartea sau decît instinctul conservării (Luca 9, 24—25; Matei 10, 39), fiindcă „mila Domnului este mai scumpă decît viața” (Psalmul 62, 4). Această putere a iubirii care transfigurează suferința

și teama de moarte este începutul odihnei umanității în Dumnezeu și deci a lui Dumnezeu în umanitate, a Dumnezeului devenit om. De aceea, împlinind lucrarea Sa ca poruncă a iubirii în istorie, a iubirii pînă la capăt (Ioan 13, 1), sau pînă la moarte sau în ciuda morții. Hristos a strigat pe cruce : „Săvîrșitu-s-a” (Ioan 19, 30).

Odihna aceasta, ca împlinire a legii iubirii în trupul lui Dumnezeu-Creatorul devenit om este celebrată în cîntările din Sfînta și Marea Simbătă a Paștilor : „Ce este această privești ce se vede ? Ce odihnă este odihna din această zi ? Împăratul veacurilor, împlinind taina economiei prin patimile Sale, petrece în mormînt odihna simbetei, dîndu-ne o nouă zi de odihnă”. Sau : „Ziua de astăzi a închipuit-o în taină mare Moise cînd a zis : Și Dumnezeu a binecuvîntat ziua a șaptea. Că aceasta este simbăta cea binecuvîntată ; ziua odihnei în care Cel Unul-Născut al lui Dumnezeu se odihnește de toate lucrările Sale, *sărbătorind simbăta în trupul Său*, și suferind moartea, potrivit economiei, se întoarce iarăși la ceea ce era. Și prin Învierea Sa ne-a dăruit nouă viață veșnică, căci este bun și iubitor de oameni” (Utrenia din Sfînta și Marea Simbătă, Laude).

2. Dar Sfînta și Marea Simbătă nu este numai ziua odihnei lui Dumnezeu-Cuvîntul în mormînt, cu trupul, ci a *coborîrii la iad, cu sufletul*. Noul Testament spune că după ce Domnul a murit pe cruce, sufletul Său a coborît la iad și a predicat sufletelor din iad (I Petru 3, 18—19 ; 4, 6 ; Efesenii 4, 9). Prin însăși prezența sau coborîrea sufletului omenesc al lui Dumnezeu-Fiul în iad, se arată taina iubirii lui Dumnezeu pentru cei ce din veac au adormit, Hristos făcîndu-se părtaş al morții lor și deci al existenței sufletelor de după moarte, ca stare ultimă de singurătate. Dar întrucît sufletul lui Hristos care coboară la iad este sufletul lui Dumnezeu-Cuvîntul, prin prezența Sa în iad, El biruiește iadul considerat ca separația și îndepărtarea totală de Dumnezeu. El biruiește iadul — singurătate și moarte, *prin însuși faptul că introduce în el starea de comuniune cu Dumnezeu*. De aceea, Hristos a putut spune în ziua morții Sale pe cruce tilharului care-L mărturisea : „Adevărat grăiesc ție, astăzi vei fi cu Mine în rai” (Luca 23, 43). Comuniunea cu Dumnezeu este raiul, și despărțirea de El este iadul.

Sfînta și Marea Simbătă ca zi a coborîrii la iad a lui Dumnezeu-Fiul arată taina iubirii divine care dorește să restabilească comuniunea de viață și iubire dintre Dumnezeu și Adam cel căzut :

„Pe pămînt ai venit,
Pe Adam să-l mîntuiești
Și pe acesta negăsindu-l, jos Te-ai pogorit ;
Pînă la iad, Stăpînul meu, l-ai căutat”

(Prohodul Domnului, starea I, strofa 25)

„S-a temut Adam,
Dumnezeu umblind în rai, atuncea ;

Iar acum s-a bucurat c-ai venit la iad :
Căci căzînd atunci, acum s-a ridicat".

(Prohodul Domnului, starea II, strofa 17)

3. Coborîrea la iad și restabilirea comuniunii de viață dintre Adam și Dumnezeu prin intermediul omenesc al lui Dumnezeu-Fiul este, de fapt, tema reprezentată pe *icoana ortodoxă a Învierii Domnului*. Icomografia propriu-zis ortodoxă nu reprezintă pe Iisus ieșind din mormînt singur (aceasta este tipic pentru arta creștină occidentală), ci fie mormîntul gol cu giulgiurile alături, fie pe Hristos-Domnul coborînd la iad, sfărîmînd porțile sau puterile lui și întinzînd mina Sa lui Adam și tuturor celor ce din veac așteaptă ridicarea din moarte. În sensul acesta, Învierea începe, oarecum, prin coborîrea la iad și biruirea morții ca separație între Dumnezeu și om. Această biruință se manifestă apoi în întregime cînd puterea dumnezeiască de viață făcătoare care umple sufletul omenesc al lui Iisus coborît la iad pătrunde și în trupul Său din mormînt și-l ridică din moarte pentru a intra în planul vieții veșnice, ceea ce se întîmplă, de fapt, în ziua care urmează Simbeței, adică Duminică.

Reprezentînd coborîrea la iad ca icoană a Învierii, Biserica Ortodoxă voiește să arate că și în iad sufletul lui Hristos rămîne sufletul omenesc al Fiului lui Dumnezeu și că prezența Sa în iad nu este numai o simplă împărtășire a soartei comune a muritorilor, ci o lucrare mîntuitoare, de biruire a morții. Dar această reprezentare arată și faptul că între Moartea Domnului pe Cruce și Învierea Sa din morți nu este o separație, ci o profundă legătură interioară, ambele nefiînd decît două fețe ale aceleiași mari taine a iubirii divino-umane.

Dacă Crucea este puterea iubirii lui Hristos care, ca om, se dăruiește total lui Dumnezeu, Învierea este dăruirea totală și veșnică a lui Dumnezeu acestei umanități jertfite a lui Hristos. Astfel, *moartea lui Hristos nu însemnează o separație a Lui de Dumnezeu, ci o trecere a Lui prin moarte, un Paște (Pesah, în evreește înseamnă: trecere)*. Umanitatea lui Hristos trece prin moarte, dar nu rămîne în ea, ci ajunge în Dumnezeu, pentru că s-a dăruit total lui Dumnezeu. De aceea, troparul Învierii conține această expresie paradoxală: „cu moartea pe moarte călcînd și celor din morminte viață dăruindu-le”. De aceea în rugăciunile Învierii se spune: „prin Cruce a venit bucuria la toată lumea”.

Și fiindcă Învierea este, de fapt, mărirea Crucii, preamărirea puterii iubirii jertfelnice, smerite și dăruitoare, a iubirii totale și pînă la capăt pentru alții, în noaptea de Paști, cînd preotul proclamă Învierea prin cuvintele „Hristos a înviat!”, el ridică Crucea în văzul tuturor. Crucea a devenit semnul iubirii mai tîrziu decît moartea, semnul puterii lui Dumnezeu în lume (1 Corinteni 1, 18).

4. Sfînta și Marea Simbătă ca zi a legăturii dintre Moartea și Învierea Domnului are o profundă semnificație pentru viața Bisericii. Ea

a devenit prototipul tuturor simbetelor în care se face premenirea morților și arată că cei dragi ai noștri adormiți întru Hristos sînt în așteptarea Învierii și că în mijlocul suferinței și al durerii pricinuite de moartea lor, licărește totuși speranța biruinței vieții veșnice asupra morții.

5. Duminica Învierii, însă, arată că simbăta nu este ultima zi a existenței și că deci nu moartea este ultimul cuvînt asupra adevărului omului, ci viața veșnică.

Duminica Învierii ne descoperă taina Crucii ca „făcătoare de viață”.

ATITUDINI NOI CU PRIVIRE LA VALOAREA ȘI INTERPRETAREA SFINTEI SCRIPTURI

de : diac. conf. PETRE I. DAWID

Este îndeobște cunoscut principiul clasic protestant : Biblia se interpretează prin sine (*Scriptura scripturae interpretans*). Dar Martin Luther când a luat această atitudine avea motive destul de serioase. Se încheia evul mediu, apunea o epocă istorică și odată cu ea factorii care au susținut-o : feudalismul, din punct de vedere social, și papalitatea, din punct de vedere spiritual¹.

Biblia ajunsese un „bun al ierarhiei”, bule papale interziceau citirea ei de către credincioși, copierea, traducerea și tipărirea fără autorizația Vaticanului. Cine nu se supunea, ajungea în tribunalele inchiiziționale. Și totuși, Wiclif, Tindal, Erasmi, Tomas Mûnzer sfidaseră „amenințările”². Luther și adepții săi n-au făcut decât să declare public „libertatea la cuvîntul Scripturii”. Neoexegeții de astăzi nu iau în considerare ce s-a întîmplat înainte, în timpul sau după Reformă, ci se consideră „aleși și originali” interpreți ai Bibliei ca și creștinii din primele veacuri³, ceea ce complică și mai mult lucrurile. Ajungînd aici, unii dintre cititorii de astăzi ai Bibliei se întrebă care este textul și traducerea autentică, deoarece Scripturile au trecut și ele prin copieri, traduceri, corecturi, imprimări, iar pe lîngă greșelile de tipar obișnuite s-au introdus sau au fost eliminate cărți, texte, simple cuvinte, etc. care au modificat sensul.

¹ Prof. Tudor Popescu, — *Privire istorică asupra schismelor, ereziilor și ssectelor*, în „Studii Teologice”, nr. 7—8/1950, p. 246—294; Andrei Oțetea, *Renăscerea și Reforma*, București, 1968, p. 251—282.

² *Premise ale dialogului anglicano-ortodox*, în „Studii Teologice” nr. 3—6/1976, p. 388—403.

³ William R. Estep, *The Anabaptist story*, W. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1977, p. 8—50; A. H. Strong, *Systematic theology. A compendium designed for the use of theological students*, London, Pickering and Inglis LTD London, 1970, p. 196—243; Pr. prof. dr. I. Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă*, Ed. Inst. Biblic, București, 1981, passim.

Sfânta Scriptură și „Bibliile” confesionale

Nu ne vom ocupa în mod special de traduceri sau manuscrise ale Sfintei Scripturi. Biblia este a Bisericii și numai Biserica, cea una, sfântă, sobornicească și apostolească i-a fixat canonul și a selectat atâtea traduceri și manuscrise. Omul de astăzi, indiferent de credința sa religioasă, caută să studieze sau să citească Biblia pentru curiozitatea ce o prezintă, fiind „cartea cărților”, printre cele mai vechi documente ale culturii și civilizației omenirii. Dar nu se poate trece cu vederea cel mai important fapt: Sfânta Scriptură este documentul scris al Descoperirii lui Dumnezeu⁴ în vederea cunoașterii Sale de către om și cunoscându-L să creadă în El, să-L iubească, să-și coordoneze viața în vederea mântuirii⁵.

Biblia a apărut din tradiție, cum se desface firul din caer. Moise primește poruncă de la Dumnezeu „să scrie” ceea ce a auzit prin viu grai (Ieșirea 17, 14), profeții învață și scriu (Luca 18, 31) și Însuși Domnul îndeamnă: „Ați auzit că s-a spus...” (Matei 5, 21), iar după înviere poruncește: „Mergînd, învățați toate neamurile...” (Matei 28, 19), propovăduiți Evanghelia la toată făptura...” (Marcu 16, 16). Apostolii ne-au transmis oral și o parte au lăsat și în scris: „ceea ce cu ochii lor au văzut, cu urechile lor au ascultat și cu mîinile lor au pipăit...” (Ioan 10, 27; I Ioan 1, 1). După cele auzite de la Apostolul neamurilor, Sfîntul Luca „doctorul prea iubit” (Coloseni 4, 14) scrie Evanghelia sa și prima istorie bisericească cu un scop precis: „spre a putea cunoaște temeinicia învățăturilor primite prin viu grai” (Luca 1, 4).

În slujirea Sa profetică, Mintuitorul ne îndeamnă: „Cercetați Scripturile și vedeți în acestea puterea lui Dumnezeu...” (Ioan 5, 39), fiindcă „unii le tîlcuiesc spre a lor pierzare” (II Petru 3, 16). Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție sînt cele două căi concrete ce duc la Dumnezeu, singurul izvor al Descoperirii. Toți patriarhii și profeții pînă la Moise n-au avut „Biblia”, au trăit după tradiție și nu s-a întrerupt firul Revelației. Dacă nu s-a mai putut vedea Dumnezeu „față către față” (Facere 3, 8—9), omul L-a văzut „în Lege, în umbră și în Scriptură”. Dacă Scriptura este corpul, Tradiția este sufletul, iar singele acestei alcătuirii este inspirația Sfîntului Duh: „Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și spre folos ca să învețe, să mustre, să îndrepte, să dea înțelepciune pentru ca omul lui Dumnezeu să fie desăvîrșit și cu totul destoinic pentru orice lucru bun” (II Timotei 3, 16—17). Tradițiile omenești nu pleacă din Tradiția revelațională, cea care este de o ființă cu Scriptura, și de aceea ele nu constituie „documentul” Bisericii. Ele pot fi luate în considerare în contactele ecumeniste și de dialog interconfe-

⁴ *Mysterium salutis*, Dogmatique de l'histoire du salut, tom. I, 2 Paris, 1969, pp. 73—91, 125—148; Nicolae Mitropolitul Banatului, *Temeiurile învățăturii ortodoxe*, Timișoara, 1981, pp. 9—38.

⁵ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, vol. I, București, 1978, pp. 489—497.

sional, pot fi modelate și recunoscute prin iconomie de Biserica cea una, sfântă, sobornicească și apostolească, dacă acestea doresc comuniunea și întoarcerea la original — „calea, adevărul și viața...” (Ioan 14, 6) — aflat în Biserica lui Hristos al cărei Cap este (Efeseni 5, 23).

Dacă prereformatorii și urmașii lor au înlăturat „tradiția papală”, ei au revenit la o practică veche și au încurajat, evident pe cale greșită, nenumăratele tradiții locale și în special practica „epistolară”, a scrisorilor pe marginea Bibliei și a apocrifelor. Fără responsabilitate, fără pregătire, au început să interpreteze Biblia — interpretarea cum bine se știe este forma clasică a tradiției — să adauge și să scoată unele texte din Sfânta Scriptură, să copieze tendențios și să traducă la voia întâmplării cuvântul lui Dumnezeu. Așa se face că astăzi, după o statistică a UNESCO, cea mai răspândită carte din lume este Biblia, cele mai multe traduceri se fac din Biblie, cele mai multe limbi și dialecte se folosesc pentru Biblie — peste 2000. Acest impresionant palmares îl deține firma engleză: Societățile Biblice Unite (UBS).

Desigur, sînt nenumărate edituri care se ocupă cu textul Bibliei. Societatea Biblică Britanică este una dintre cele mai cunoscute: a luat ființă în 1804, avînd o activitate neîntreruptă și diferite filiale și sucursale pe toate continentele și aproape în toate țările. Ea se interesează de textele cele mai autentice și ajută alte edituri și tipografii, însăși Tipografia Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române colaborînd cu această firmă. Dar Societățile Biblice Unite (din 1957) tipăresc în continuare, la dimensiuni diferite, și „Biblia românească” pentru diverse alte culte, cu grave modificări ale textelor și cu stîlcirea limbii române — traducere făcută de ierodiaconul Dimitrie Cornilescu⁶, eretic și schismatic, depus și caterisit odată cu Tudor Popescu (1924—1926).

Biblia este însă a Bisericii și în Biserică. Ea nu poate fi modificată, nu poate fi o carte comercială și nici confesională, nu poate fi un obiect de amenințare (se jură pe ea) și nici de tortură (probe inchiziționale: foc, apă, etc.). Biblia este cartea de convergență și nu de divergență. Oricine o poate citi, cerceta, dar nu o poate modifica. Constatăm existența a două direcții: marea familie a Bisericii care respectă Sfânta Scriptură ca izvorul scris al Revelației, pe de o parte, și adepții confesionali și indiferenți care susțin că Biblia se poate adapta, traduce și completa în funcție de cerințele societății sau necesitățile cultului sau grupului religios respectiv, pe de alta. În același timp, Biblia este pentru unii o sursă importantă de venit și instrumentul cel mai eficace de prozelitism. Datorită acestei poziții foarte periculoase și atitudinii condamnabile de „prefacere” a textelor, s-a ajuns ca „Biblia” să conțină legende și povestiri fantastice ca și *Iliada* și *Odissea*.

⁶ Pr. Ioan Mircea, *Traduceri greșite ale Sfintei Scripturi în limba română* în: „B.O.R.”, nr. 3—4/1983, pp. 184—200.

În asemenea situație, orice om cu simțul realității, cu respect pentru civilizație și prudent în opțiunile confesionale, se poate întreba: care-i Biblia cea adevărată? Vom răspunde: *Sfânta Scriptură cea adevărată este cea păstrată de Biserică nealterată, neadaptată, chiar cu unele stângăcii în traduceri.*

Și totuși, Bisericile, popoarele au avut în decursul veacurilor câte o traducere monument sau o *ediție princeps* care le-a modelat spiritul și le-a stabilit graiul. Cea mai monumentală traducere a Vechiului Testament este *Septuaginta* (începutul sec. III î. d. Hr.). Probitatea traducerii este confirmată de manuscrisele qumranite (1947). Textul acesta a fost însușit de Biserica Ortodoxă, ca de altfel și textele Noului Testament confirmate de manuscrisele descoperite în Mănăstirea „Sfânta Ecaterina” din Muntele Sinai (1980)⁷.

Este adevărat că traduceri și imprimări ale textului sfânt au fost patronate de Biserică. Vechiul Testament era ținut cu mare respect până la intrarea în Canaan, cînd poporul biblic a luat contact cu alte neamuri ce au influențat viața sa. Robiile babiloniene, sirieni, grecești și romane au diminuat respectul pentru Tora, iar Cabala a modificat sensul clasic. Noul Testament — ca realitate și împlinire a celor vechi (Galateni 4, 4), deoarece Mintuitorul a venit „să plinească Legea și profeții” (Matei 5, 17) — a avut unitate primele două secole, pînă cînd au apărut ereziile și s-au organizat grupările contestatoare de nuanță dochetistă sau elenistică. Totuși așa cum textele sfinte au fost scrise pentru întărirea Cuvîntului și mărturia celui ce le-a trăit și văzut (Ioan 21, 25), la fel și traduceri și copierile fidele au întărit comunitățile creștine (I Corinteni 13, 10).

Reținem deci că traduceri și copierile, selectările de texte și imprimările trebuiesc făcute de Biserică, cu concursul neprecupețit al specialiștilor și cunoscătorilor limbii și tradițiilor vechitamentare și neotamentare, precum și cunoscători ai obiceiurilor popoarelor pentru care se fac traduceri și tipăriturile Bibliei. O traducere și o tipăritură a textelor sfinte este un responsabil act de cultură, nu un act de prozelitism și propagandă confesională cu intenții de ciștig sau redresare financiară. Amintim numai cîteva dintre traduceri cheie.

1. După „Septuaginta”, textul critic pentru Biserica Răsăritului, de la Origen a rămas o traducere critică, prin cunoscuta sa lucrare „Exapla”.

2. Fericitul Ieronim a tradus Sfânta Scriptură în limba latină (382): „Vulgata”, textul oficial al Bisericii Apusului. Totuși Ieronim a introdus și termeni echivoci. Dar textul trebuie să fie exact, nu popu-

⁷ Rev. „Porth of orthodoxy”, febr. 1980, p. 3; Arhim. V. Anania, *Descoperirile de la Qumran*, în: „Ortodoxia”, nr. 2/1957, pp. 362—366; Pr. prof. Gr. Marcu, *Lumina de la Răsărit*, în: „Studii Teologice”, nr. 1—2/1958, pp. 126—136.

lar, nu adaptat sau evitat. După traducerea lui și alte încercări, Beda Venerabilul a dat tot în limba latină un text al Bibliei (735). În sfârșit, Erasmus de Rotterdam a făcut o traducere critică și științifică.

3. Pentru popoarele germanice, episcopul Ulfila a tradus Biblia în limba gotă după texte latine sau grecești și chiar după unele traduceri care circulau la strămoșii noștri⁸. În traducerea sa se găsesc chiar cuvinte de origine dacă⁹.

4. Frații Chiril și Metodiu¹⁰, au tradus în limba slavonă textul sfânt al Scripturii (sec. IX), și după ei, pînă astăzi se tipărește Biblia în limbile slave și derivatele lor.

5. Prereformatorii din Marea Britanie au tradus în limba engleză textul Bibliei, iar Wyclif (1384) le desăvîrșește. De fapt Reforma a plecat și de aici, traducerea Sfintei Scripturi în limba poporului și citirea ei de fiecare credincios fiind întia încercare de descătușare spirituală.

6. Marii reformatori ai secolului XVI și-au întărit „învățătura” pe textul critic al Scripturii (Hus, Savonarola; Luther traduce Biblia în 1522—1524; Tyndale în 1525, Zwingli, Calvin, etc.).

7. După această avalanșă de traduceri, popoarele își revendică dreptul de a avea un text recept. Spre exemplificare, englezii păstrează „King James” din 1611, revizuită în 1881 și 1961. Americanii au scos o ediție locală în 1663, dar Scriptura oficială pentru ei, indiferent de confesiune, este Biblia „Aitken”, Philadelphia, 1782, text pe care se depune jurămîntul președintelui S.U.A.¹¹.

8. Am lăsat la sfîrșit traduceri românești¹². Mai întii strămoșii noștri au folosit textele latine și grecești. Sfîntul Apostol Pavel propovăduiește Evanghelia pînă în Iliric (Romani 15, 19) și poposește o iarnă la Nicopole, lîngă Dunăre. Nu este exclus ca primii creștini, ucenici ai Sfîntului Apostol Andrei și trimiși ai Sfîntului Apostol Pavel, să fi citit sau să fi tradus epistolele pauline (mai ales cele către galateni și tesaloniceni). Așa cum am văzut, Ulfila traduce Biblia în limba gotă, cu caractere runice, după texte folosite de ierarhii tomitani și cei din davele dacoromane. Chiril și Metodiu folosiseră mai tirziu vechile manuscrise și codici cu texte scripturistice. Totuși, primele traduceri sint făcute odată cu formarea poporului român și a-

⁸ Nicolae Mitropolitul Banatului, *Biblia lui Wulfila*, în: „M. B.” nr. 7—9/1970, pp. 550—558 și Al. Armand-Munteanu, *Ghid bibliografic...* în: „B.O.R.”, nr. 7—8/1971, p. 856—863, „B.O.R.”, nr. 1—2/1975, p. XV—XX.

⁹ Nicolae Mitropolitul Banatului, *art. cit.*, p. 558, Idem, *1600 Jahre Wulfila-Bibel*, notă în „Studii Teologice”, nr. 1—2/1971, pp. 120—121.

¹⁰ Gheorghe Șincai, *Hronica românilor*, vol. I, 1866, p. 255; Pr. prof. I. Rămureanu, *Unsprezece secole de la activitatea misionară a Sfinților Chiril și Metodiu*, în: „Ortodoxia”, nr. 1/1967, p. 17—31.

¹¹ *A New Guide and Almanach Religions of America*, Ed. IG, New York, 1975, p. 345.

¹² N. I. Nicolaescu, *Scurt istoric al traducerii Sf. Scripturi*, în: „Studii Teologice”, nr. 7—8/1974, pp. 489—521.

cestea au circulat în toată aria de întărire a limbii române, până la tipărire: dovadă Omiliarul de la Brașov¹³ din sec. XI—XII, manuscrisul de la Ieud¹⁴ din sec. XIII—XIV, etc. Așa cum se știe, textul Pentateuhului apare Orăștie, în 1582, iar în 1648, ca o continuare a unirii făcută de Mihai Viteazul, se tipărește Noul Testament de la Bălgrad, sub Mitropolitul Simion Ștefan¹⁵. În 1688 se tipărește Biblia de la București sau „Biblia lui Șerban”, cu contribuția și binecuvântarea ierarhilor români și cu o Prefață a patriarhului Dositei al Ierusalimului. De atunci și până astăzi, Sfinta Scriptură se tipărește cu aprobarea Sfintului Sinod și binecuvântarea Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române. Toți patriarhii României au avut în vedere tipărirea textului nealterat al Sfintei Scripturi pentru întărirea credinței și apărarea adevărului revelat, tipărind Biblia în mai multe ediții.

În zilele noastre, Prea Fericitul Patriarh Iustin inițiază tipărirea textelor și comentariilor Sfintei Scripturi prin vasta operă: *Sfinții Părinți și scriitori bisericești*, în limba română: până acum s-au tipărit și sînt în tipar peste zece volume (1982). În 1979 a fost reeditat Noul Testament cu Psalmii, cu revizuirea textului de o comisie de specialiști, anexîndu-se: un „Îndreptar” pentru citirea Apostolului și a Sfintei Evanghelii de către slujitori și credincioși, în toate zilele de peste an; „Călăuza biblică” privind unele adevăruri de credință — indice pentru Noul Testament.

Tot cu aprobarea Sfintului Sinod și binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustin a apărut *Biblia sau Sfinta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune ortodoxă, București, 1982, precum și o „Călăuză” a bunului creștin în Sfinta Scriptură (1983). Această ediție a fost supravegheată de Prea Fericirea Sa, iar unele texte controversate au fost elucidate după cele de autoritate apărute în greacă sau latină, sau după Biblia ecumenică, apărută la Ierusalim în anul 1961. Biblia de la Ierusalim conține cărțile Sfintei Scripturi cu comentarii și precizări, completări și corectări după recente cercetări de critica textului. Este o Biblie științifică, de probitate filologică, fără angajamentul unei Biserici sau confesiuni. Ea este, așa cum indică Biblia Vaticanului (1979), arbitru critic al textului și judecătorul orb al erorilor.

Mai trebuie subliniat că prima carte imprimată, după descoperirea tiparului de către Johannes Gutenberg (1450), a fost Biblia în limba greacă (Mäinz, 1450—1456). Așa cum se știe, textele sfinte erau scrise pe codici, fără o ordine sau compartimentare. În 1250, Hugo de Santaclara împarte în capitole textele Sfintei Scripturi, ca apoi Ro-

¹³ Prof. Vasile Oltean, *Întîia Școală Românească din Scheii Brașovului*, Brașov, 1981, pp. 6—24, 12.

¹⁴ L. Graure, *Manuscrisul de la Ieud*, în: „B.O.R.”, nr. 1—2/1975, pp. 244—246.

¹⁵ Pr. prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1981, pp. 65—75.

bert Ștefan să desăvârșească lucrul început prin împărțirea în versete. În această formă, în capitole și versete, Biblia apare în 1551 în Franța, iar în 1560 la Geneva, în limba engleză.

Pentru ușurarea citirii s-au încercat și versificări mai mult sau mai puțin reușite. Primul Noul Testament în versuri apare în 1582. Versificarea s-a încercat și la noi, dar numai pentru unele părți ale Sfintei Scripturi. Cea mai reușită este *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei (1673) — început de eră de poezie românească. Alte încercări românești de versificare s-au tipărit sau au rămas în manuscris.

Dumnezeu în Treime — închinat în toată Biblia

Pentru adevărații creștini, atât Vechiul cit și Noul Testament cuprinde cuvântul lui Dumnezeu în Treime închinat. Dumnezeu este existență de sine, nu este o emanație sau un demiurg cosmic. Nu Biserica „a selectat divinitatea”, ci Dumnezeu s-a manifestat în Treime, așa cum ne-o demonstrează Sfânta Scriptură. Ființa Sa este o taină pentru noi, dar manifestările, însușirile, atributele personale sau treimice sînt necesare mîntuirii.

Schisme, ereziile au negat pe Mîntuitorul ca om (disputele hristologice) și această negare s-a extins la întreaga Sfîntă Treime, la Maica Domnului și la toți sfinții. De asemenea I-au negat dumnezeirea (monarhianismul, subordinaționismul, antitrinitarii, triteiștii etc.). Neoconfesiunile din timpul nostru au adăugat la erorile vechi orientări filozofice, inclusiv nihilismul reformelor religioase de diferite nuanțe¹⁶. Odată cu negarea sau exagerarea uneia dintre ipostazele lui Dumnezeu, s-au falsificat și textele vechi. Unii, dînd importanță Vechiului Testament al cărui „Dumnezeu” a fost Tatăl, n-au mai crezut în Fiul lui Dumnezeu din Evanghelie; alții, rigizi, au înlăturat Vechiul Testament, ajungînd la abuzuri și recunoscînd ca „divinitate” pe Iisus Hristos, om perfect, iar imaginea Împărăției Sale oferind-o Apocalipsa. Cei moderați recunosc personalitatea — cheie a lui Iisus Hristos în Noul Testament, dar El a terminat pe cruce, Duhul Sfînt fiind „Dumnezeul” veacului dar nu orice duh.

Credincioșii ortodocși au rămas la Simbolul de credință niceo-constantinopolitan, bazat pe Sfînta Scriptură, verificat de Sfînta Tradiție, experimentat de viața Bisericii¹⁷. De fapt, Sfînta Treime este exemplul de comuniune și iubire pentru credincioșii ortodocși¹⁸.

¹⁶ Pe larg, *New Ways in theology*, J. Spena Weiland, translated by N. D. Smith, Gilland Mac William, Dublin, 1968, pp. 48—144.

¹⁷ *Mărturisirea de credință a Bisericii ortodoxe*, 1642, trad. și Cuvînt înainte de Al. Elian, București, 1981, pp. 61—87; Nicolae Mitropolitul Banatului, *Temeiurile învățăturii ortodoxe, o.c.*, pp. 83—85, 90—96.

¹⁸ Pr. prof. D. Stăniloae, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe*, vol. I, pp. 321—413.

Hristosul Bibliei și curentele „teologice” contemporane.

Este adevărat că toți cei ce au considerat Vechiul Testament o simplă istorie a mozaismului, Evangheliile sinoptice „o producție” a crizei religioase a primelor secole, pe Sfântul Ioan Teologul „creatorul” teoriei noului Logos, pe Sfântul Apostol Pavel, „ideologul” creștinismului, au ajuns la concluzii de-a dreptul curioase. Dacă corifeii protestanți socoteau Biblia „dictată” de Dumnezeu, urmașii lor au considerat-o „urzire omenească”¹⁹.

Dogmatistii protestanți ai secolului XIX—XX, ca Em. Bruner, K. Barth etc., au modificat teoriile lui Welhausen și Școlii raționaliste din Tübingen, ajungând la demitizarea Bibliei (renunțarea la tot ce nu poate fi înțeles), desacralizarea ei (înlăturarea a tot ceea ce este sfânt și peste puterile înțelegerii noastre) și secularizarea sau renunțarea la contribuția oamenilor (profeților) în epocile îndepărtate și neînțelese²⁰. Cu un cuvânt, este vorba despre reținerea din Biblie a ceea ce convine omului, așa ajungându-se la „moartea lui Dumnezeu” și la religia „fără Dumnezeu”²¹. Așadar, toate teoriile „creștine” mitice și mitologice au apărut în sinul teologiei radicale, alimentând ideologii străine concepției creștine. Însă și „misiunile” protestante n-au mai fost crezute de noli convertiți²², iar aceștia având „libertatea interpretării” au creat noi direcții: teologia eliberării, teologia revoluției, teologia africană,²³ la care nu se gândiseră reformatorii secolului XVI. Așa s-a ajuns, cum bine s-a scris: „de la furioșii Domnului”²⁴, la „sectele sinucigașe”²⁵.

Iisus Hristos, luminător și împlinitor al celor două Testamente.

După cum ne învață Sfânta Scriptură, Fiul lui Dumnezeu n-a lipsit din calea mântuirii noastre. El este de o ființă cu Tatăl și ră-

¹⁹ Descoperirea dumnezeiască și modalitățile ei de exprimare spre mântuire, în: „Studii Teologice”, nr. 3—4/1972, pp. 173—189; Em. Cornătescu, Canonul Sf. Scripturi la cei doi reformatori — Martin Luther și Jean Calvin, în: „Studii Teologice”, nr. 3—4/1969, pp. 199—209; Zwingli, teolog reformat, în: „Ortodoxia”, nr. 1/1966, pp. 136—137.

²⁰ Antonie Plămădeală, Biserica slujitoare (teză de doctorat) în „Studii Teologice”, nr. 5—8/1972, P. I. David, Curente noi în teologia anglicană, în: „Ortodoxia”, nr. 3/1966.

²¹ Prof. Alexe Ștefan, Curente noi în teologia contemporană, în: „Ortodoxia”, nr. 1/1977, pp. 86—126; Idem, Biserica una și Bisericile cele multe, în: „Ortodoxia”, nr. 2/1973, pp. 320—325.

²² Este cunoscută spusa africanilor către colonialiști: „cînd ați venit ne-ați adus Biblia și ne-ați luat pămîntul, acum voi nu mai credeți în Biblie, dar înapoiati-ne pămîntul” (Înainte de venirea omului alb, de G. Linde și Ed. Bretschneider, trad. de C. Oanculescu, Ed. științifică, București, 1968, passim.).

²³ Antonie Plămădeală, Biserica slujitoare..., pp. 462—513, 543—544.

²⁴ Furioșii Domnului, Catolicii și protestanții; patru veacuri de fanatism, trad. Iulia Giroveanu — Sanda Mihăilescu-Baroianu, București, 1976, pp. 313—324.

²⁵ Marshall Kilduff — Ron Yavers, Secta sinucigașilor, trad. Felicia Antip, București, 1981, pp. 27—177.

minind Fiul veșnic al Tatălui, fără umbră de schimbare. Pîntecele Fecioarei a fost cuptorul care a copt Piinea vieții (Ioan 6, 35) și astfel a fost zdrobit „capul șarpelui” (Facere 3, 15).

Cele două Testamente nu se pot despărți: unul este umbra celui-lalt, unul se ascunde în celălalt fără a-și pierde identitatea. Ele au același scop: lucrarea lui Dumnezeu în lume și descoperirea directă prin Mîntuitorul. „Legea prin Moise s-a dat, iar harul și adevărul prin Iisus Hristos au venit” (Ioan 1, 17). Opera de răscumpărare aparține Sfintei Treimi: „Tatăl Meu lucrează și eu lucrez” (Ioan 5, 17); „Eu cu Tatăl una sintem” (Ioan 14, 9), iar „Duhul adevărului este mîngietor” (Ioan 14, 26) și lucrător prin Sfintele Taine ale Bisericii (Matei 28, 19).

Hristos — inspirația directă și cununa profeților, izvorul minunilor

Așa cum fariseii și alte partide religioase contestau activitatea Mîntuitorului, urmașii acestora contestă profețiile, mulți dintre ei considerîndu-se însă, profeți. Revelațiile legate de „profetismul” acesta au izvorul în concepțiile spiritualiste, idealiste, teozofice și antropozofice, în panteismul păgîn, în deismul evului mediu sau în fatalismul absurd.

În ceea ce privește minunea, lucrurile se complică. Dacă profeția „privește” exclusiv viitorul, minunea este realitatea prezentului. Toți autodenumiții „profeți” și „prooroci” au pretenția „facerii de minuni”, a vindecărilor de tot felul cu o singură condiție: așa-zisa întoarcere la Domnul. Comparativ cu ei, minunile săvîrșite de Mîntuitorul își au explicația în firea Sa dumnezeiască și în firea Sa omenească fără păcat. Enigma stăpînirii a toate și minunea minunilor a fost învierea din morți. Încercările de intimidare „cu minuni” sînt practici foarte vechi și se pierd în milenii și sînt prezente în religiile naturalist-evoluționiste: animism, totemism, șamanism, magie, fetișism, vrăjitorie. În aceeași situație și cu pretenția de „a face minuni” se găsesc și șarlatanii și ocultistii cu posibilități hipnotice. Profețiile și minunile descrise de Sfînta Scriptură au o continuitate firească sub același patronaj sau adumbrire: Sfîntul Duh (Faptele Apostolilor 15, 28). Prin puterea învierii transmisă de Mîntuitorul și minunea Cincizecimii, Sfînții Apostoli și urmașii lor continuă activitatea taumaturgică în Biserică, prin Sfintele Taine, în vederea mîntuirii noastre. Pentru aceasta este nevoie de o temeinică pregătire culturală și duhovnicească în vederea înțelegerii Bibliei și a celor două criterii ale Descoperirii lui Dumnezeu: minunea și profeția.

Hristos nu este numai cheia Scripturii, ci însăși ușa Împărăției cerurilor

Încercarea lăudabilă a unor creștini de a da sens hristologic interpretărilor textelor Bibliei vorbește însă numai despre „cheie”, fără

a cerceta casa zidită pe stincă (Matei 7, 24) și a încerca să o descuie. Fiind jertfă și răscumpărare²⁶, Mîntuitorul ne încredințează: „Eu sînt ușa... Și cine nu intră pe ușă (prin El) în staulul oilor, ci sare pe altă parte, este un hoț și tîlhar” (Ioan 10, 1—7). Ușa prin care El a venit în lume este intruparea, iar ușa prin care noi intrăm în Împărăția Sa este încorporarea (botezul) în Hristos. Deci pentru omul egoist, plin de sine, Hristos este cheia „citirii” Scripturii, dar aceasta nu încălzește pe nimeni. „Cine vrea să-Mi urmeze, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze...” (Luca 9, 23), să intre pe ușa cea strîmtă (Luca 13, 24), iubind pe aproapele, în solidaritate cu toată lumea, Împărăția lui Dumnezeu fiind pace, bucurie în Duhul Sfînt (Romani 14, 17).

Avînd în vedere toate acestea, învățătura ortodoxă precizează de secole următoarele:

1. Nu oricine poate tîlcui și interpreta Sfînta Scriptură, ci numai cei pregătiți și inițiați: „...cum voi înțelege dacă nu-mi tîlcuiește cineva...” (Faptele Apostolilor 8, 26—39). Însuși Sfîntul Apostol Petru ne face atenți că în scrierile Apostolului neamurilor „sînt lucruri grele de înțeles, iar unii tîlcuiesc scripturile nu spre cîștigarea Împărăției cerurilor, ci spre a lor pierzanie” (II Petru 3, 16).

2. Ca în orice îndeletnicire, tîlcuirea Bibliei cere pricepere, străduință și mai ales vocație. În zadar sînt zeloși, dacă nu sînt părinți (I Corinteni 4, 15), fiindcă pe unii i-a pus Dumnezeu apostoli, pe alții profeți, pe alții tîlcuitori, vorbitori în limbi, etc. (I Corinteni 12, 28—30; Efeseni 4, 11) și fiecare la ce a fost chemat, să rămînă (I Corinteni 7, 20—24). Deci tîlcuirea aparține celor care au apostolie, nu altora (Romani 10, 15). Mîndria și cearta de cuvinte duce la dezbinări: omul ispitit de vrăjmaș, a dorit să fie ca Dumnezeu și pedeapsă și-a agonisit (Facere 3, 5). Înțelept este ca „ceea ce te depășește să nu cutezi” (Isus Sirah 3, 20—23).

Pentru Vechiul Testament, Hristos este într-adevăr cheie, iar pentru Noul Testament ușă și staul. Deci textele celor două Testamente trebuie înțelese în contextul istoric al inspirației și urzirii lor: Vechiul Testament este învățător către Hristos (Galateni 3, 24), Noul Testament în cel vechi se ascunde (Fericitul Augustin). Cele din Vechiul Testament s-au plinit (Matei 5, 17), iar „Învățătorul” este concretizarea credinței celei adevărate, împlinitorul ei (Galateni 3, 24—25), Hristos, sfîrșitul Legii (Romani 10, 4), împăciuitorul Sarei cu Agar (Galateni 4, 22—31). Noul Testament a fost pecetluit cu Sîngele lui Hristos (Matei 26, 27—28); de acum îndreptarea se săvîrșește prin credința lucrătoare prin fapte, credință reală, nu imaginară sau înșelătoare (Galateni 2, 16—21). Credința creștină nu se poate despărți de izvorul ei — Iisus Hristos — restauratorul omului nou (I Corinteni

²⁶ Pr. Constantin Galeriu, *Jertfă și răscumpărare*, teză de doctorat, București, 1973.

15, 45). Ea se ține de Legământul nou (Ieremia 31, 31), vechiul s-a încheiat (Evrei 8, 13), nu mai are rost, fiindcă s-a jertfit trupul lui Hristos odată pentru totdeauna (Evrei 10, 9—10). Inșiși Apostolii au interpretat cele două Testamente și starea morală a lumii de atunci cu mare prudență, înțelepciune și sub asistența Sfântului Duh (Faptele Apostolilor 15; Romani 14; I Corinteni 8, 9).

Desigur, este îmbucurător faptul că creștinii își dau seama că trebuie părăsită concepția despre un Dumnezeu-idee total transcendent, sau invers, confundat cu lumea (panteism), și caută să rezolve nedumerirea prin Hristos — cheia Scripturii. Renașterea, umanismul și reforma religioasă au întors fața credincioșilor spre Biserica Răsăritului. Fiorul unității a cuprins chiar pe cei mai izolați și anarhici, creștini cu sau fără voia lor, constituindu-se asociații și conferințe în vederea dialogării cu Bisericile, cu lumea, dar toate plecând de la cheia Scripturii, Hristos. Multe edituri au început să dea la iveală chiar ediții critice ale textului sfânt, ținând cont de ultimele descoperiri, ceea ce mărește importanța întrunirilor intercreștine.

Biserica Ortodoxă a stat totdeauna pe liman liniștit, fiindcă nu a pierdut și nici n-a căutat cheia Scripturii, ci a moștenit cheia, tainele Împărăției lui Dumnezeu. Credincioșii ei s-au silit să intre pe ușa cea strîmtă în Împărăția cerurilor, a Tatălui, unde sînt multe locașuri (Ioan 14, 2), după intensitatea trăirii lor în Hristos. Și pentru o trăire adevărată, sfîntă, este necesară o normă curată de credință. Aceasta este Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, iar Hristos este cheia Scripturii și în același timp Cap al Bisericii și Piatra din capul unghiului²⁷.

²⁷ Gala Galaction, *Piatra din Capul unghiului*, București, 1926, passim.

.FILISTENII

STUDIU DE ARHEOLOGIE BIBLICĂ

de : prot. GHEORGHE GEȚIA

Lângă localitatea Tel Așdod, o expediție a Muzeului Carnegie din S.U.A. a scos la iveală în anul 1968 câteva ulcioare de lut cu inscripții filistene. Continuând săpăturile, arheologii au dat de urmele a trei așezări filistene. Studiul obiectelor și motivelor de pe ulcioare a arătat că civilizația acestei populații avea multe trăsături comune cu cea miceniană. De aici se poate trage concluzia că filistenii ar fi fost originari din insulele Mării Egee. Biblia îi numește „poporul mării”¹. Ei au colonizat coasta Țării Sfinte în perioada faraonului Ramses III, adică prin secolul XII î. Hr. În acest timp triburile lui Israel se aflau în pustiul Sinai, în drum spre pământul făgăduinței.

Prea multe amănunte despre acest popor dispărut nu se cunosc. De aceea, sint cu atât mai valoroase recente descoperiri arheologice, cu cât ele aruncă o rază de lumină asupra trecutului îndepărtat.

Cine sint însă filistenii și ce importanță prezintă ei pentru cunoașterea timpurilor biblice?

Înșirînd pe urmașii fiilor lui Noe, cărora după potop li s-au născut fii, Biblia amintește între alții „și pe patrușiți și pe casluhiți — din care au ieșit filistenii — și pe caftoriți”. (Facerea 10, 14). Acesta este primul loc cînd Biblia îi amintește pe filistenii. Biblia ebraică îi numește *pelištim*, uneori *pelištijm*, iar la singular *pelišti*. Septuaginta îi numește *philisteim*, iar Vulgata *philistaens. philistiim, philistini, palaestini*². Arameii le-au zis *pelištain*³. La rîndul lor, documentele egiptene le redau numele prin consoanele *prst*⁴. Pe acestea

¹ Cf. rev. Mitropolia Banatului, nr. 1—3/1969, p. 122.

² F. Vigouroux, art. *Philistins*, în : Dictionnaire de la Bible, t. V, 1 (Paris, 1912), col. 286.

³ M. A. Beek, *Geschichte Israel, von Abraham bis Bar Kochba*, Stuttgart, 1966, p. 13.

⁴ Martin Noth, *Geschichte Israels*, ed. 6, Göttingen, 1966, p. 40.

unii egiptologi le citesc *pulastu*⁵. În schimb, alții le citesc *purusati*—*pulusati*, argumentind că vechii egipteni transcriau litera *I* prin *r*, deoarece în limba lor, nu se făcea distincție între cele două litere și sunete⁶. Profesorul dr. Vasile Tarnavski îl redă ca perset (*pulasti*)⁷. Alți autori citesc acest nume *pulusata*, iar Septuaginta îi mai numește și *alloeuloi*, adică străini în sensul de necircumciși⁸. De altă parte, unii istorici socotesc că ceramica descoperită în cîmpia locuită de filistenii și care prezintă asemănări cu ceramica folosită în partea de răsărit a insulei Cipru în jurul anilor 1225 și 1175 î. Hr., ceramică de origine peloponezo-miceniă produsă în sec. XIII î. Hr. ar fi o dovadă peremptorie atît despre o scurtă ocupare a acestei insule, cît mai ales a exactității vechii opinii că numele filistenilor, care pronunțat s-ar fi auzit poate ca *pelast* se potrivește cu cel al pelasgilor. În fine, profesorul Philip K. Hitti spune că ei sînt indo-europeni⁹.

În ceea ce privește originea filistenilor vom observa că după ce înșiră pe urmașii lui Iafet, Biblia continuă arătînd că „fiii lui Ham au fost: Cuș, Mițraim, Put și Canaan¹⁰. Iar „Mițraim a avut de urmași pe ludiți, pe anamiți, pe lehabiti și pe naftuhiți și pe patrușiți și pe cusluhiți — din care au ieșit filistenii — și pe caftoriți”¹¹. Așadar, după genealogia biblică, filistenii ar fi nepoții lui Ham, adică hamiti. Dar, în legătură cu cele afirmate în v. 14, adică cu privire la originea filistenilor din casluhiți, se constată că în alte cărți ale Vechiului Testament filistenii sînt arătați ca venind din insula Caftor, fără a se preciza situația acesteia. Astfel, profetul Amos (9, 7) pune în gura lui Dumnezeu următoarele cuvinte: „Oare n-am scos eu pe israeliți din țara Egiptului, pe filistenii din Caftor și pe sirieni din Chir”? Vulgata traduce pasajul despre filistenii prin „Palaistinos de Cappadocia”. De asemenea, la Ieremia 46, 4, tot Vulgata traduce „Palaistinos reliquas insulae Cappadociae”¹². Poate că ar fi bine să arătăm aici că și între edițiile biblice românești există deosebiri în această privință. Astfel, pe cită vreme în Biblia apărută în 1968 este vorba despre „filistenii din Caftor”, în Biblia apărută în anul 1914 este vorba despre „cei de alt neam din Kapadocia”.

Revenind însă la deosebirile dintre versetele de la Facere 10, 14 și Amos 9, 7, în care cel dintîi arată pe filistenii ca ieșiți din casluhiți iar cel de al doilea din caftoriți, învățații socot că aici ar fi vorba

⁵ Anton Jirker, *Die Welt der Bibel. Fünf Jahrtausende in Palestina-Sirien*, Stuttgart, 1955, p. 64.

⁶ F. Vigouroux, *art. cit.*, col. 286.

⁷ Dr. V. Tarnavski, *Arheologia biblică*, Cernăuți, 1930, p. 54.

⁸ N. Guthe, *Kurzes Bibel Wörterbuch*, Tübingen, 1903, p. 517.

⁹ Philip K. Hitti, *Syria. A short history*, London, 1959, p. 48.

¹⁰ Facerea 10, 6.

¹¹ Facerea 10, 13—14.

¹² F. Vigouroux, *art. cit.*, col. 287.

despre o transpoziție, cu alte cuvinte că propoziția „din care au ieșit filistenii” ar trebui citită nu după casluhiți ci după caftoriți¹³.

Zona în care au trăit filistenii ca popor de sine stătător este partea sudică a Canaanului iar regiunea ocupată de ei s-a numit Filistia¹⁴ sau Filisteia¹⁵. Evreii i-au zis Pileșet¹⁶, sau Peleşet¹⁷. Grecii și după ei romanii i-au zis Palestina. Se pare însă că abia după revolta lui Simon Bar Kochba și căderea lui în anul 135 d. Hr. când Iudeea a fost transformată în provincie romană iar Ierusalimul a primit numele de Colonia Aelia Capitolina, a fost schimbat și numele țării în Palestina, spre a nu-și mai aduce nimeni aminte niciodată că a existat cindva și o țară numită Iudeea¹⁸.

Tara filistenilor a fost o „pentapolis”, formată adică din cinci orașe: Gaza, Ascalon, Așdod, Accaron și Gat, formind tot atâtea districte administrative¹⁹. În aceste, de fapt orașe-stat, filistenii trăiau organizați într-o clasă stăpînitoare, destul de numeroasă, de războinici, sub guvernarea a cinci suverani care, cel puțin în caz de război, se uneau sub conducerea unuia sau altuia dintre acești prinți, respectivul fiind socotit ca „primus inter pares”²⁰. Acești filistenii aveau un înalt grad de civilizație, iar organizarea lor politică era superioară celei a populației băștinașe. De altă parte, superioritatea militară, atît în ce privește organizarea armatei cît și armamentul, le-a îngăduit să cucerească și să stăpînească cu fermitate teritoriul cucerit. Conducătorii lor erau numiți *seranim*, cuvînt care se crede a fi de origine filisteană și care nu este folosit decît la plural²¹. Acest termen este redat diferit în diferitele traduceri ale Bibliei. Astfel, Septuaginta îi numește mai des *satrapai*, iar regiunile pe care le conduceau *satrăpeia*, apoi *arhontes* și *stratigoi*. Vulgata le zice *reguli*, *satrapae*, *principes*, *provinciae*²². Ediția din 1968 a Bibliei Sfintului Sinod al Bisericii noastre le zice „mai marii filistenilor”²³, „fruntașii filistenilor”²⁴, „căpeteniile filistenilor”²⁵, „prinții filistenilor”²⁶. Așadar, fiecare din cele cinci orașe-stat erau conduse de către un seranim. Acest fapt, că adică fiecare din cele cinci orașe și-a avut seranimul său, ar putea lăsa liberă presupunerea că fiecare oraș era stăpînit de către un alt trib.

¹³ Idem, *ibidem*.

¹⁴ Ph. K. Nitti, o. c., p. 9.

¹⁵ M. Noth, o. c., p. 234.

¹⁶ Dr. V. Tarnavski, o. c., p. 54.

¹⁷ F. Vigouroux, *art. cit.*, col. 286.

¹⁸ M. Noth, o. c., p. 406.

¹⁹ A. Jirker, o. c., p. 65.

²⁰ M. Noth, o. c., p. 40.

²¹ F. Vigouroux, *art. cit.*, col. 289; M. A. Beek, o. c., p. 43 și M. Noth, o. c., p. 40 nota 4.

²² F. Vigouroux, *art. cit.*, col. 290.

²³ I Regi 5, 8 și 11.

²⁴ Idem, *ibidem*.

²⁵ Judecători 16, 23.

²⁶ I Regi 6, 4, 12, 16, 18; 7, 7.

Unul din aceste triburi ar fi, după cum socotesc unii istorici, cel al „cheretienilor”²⁷. De fapt ei sînt amintiți în diferite locuri din Biblie²⁸. La tot cazul cheretienii sînt totdeauna numiți deosebit. Acest lucru se poate vedea din cuvîntul rostit de Dumnezeu către profetul Ezechiel: „Iată eu îmi voi întinde mina împotriva filistenilor și voi pierde pe cheretieni și restul locuitorilor de pe malul mării îl voi stirpi” (25, 16). Se pare că ei au locuit în extremitatea sudică a Palestinei²⁹. Revenind la seranimi, nu se știe dacă această demnitate a fost ereditară sau electivă, sau dacă titlul de rege implica o funcție particulară, dar dintre cei pe care Biblia îi numește astfel, nici unul nu a domnit peste toată Filistia. Acești seranimi aveau sub ordinele lor pe comandanții de trupe numiți *sarim*³⁰. Armata era organizată în cete de mii și sute³¹. Acești soldați se distingueau prin valoarea lor războinică, avînd și o mare forță fizică. Iar din cele ce povestește Biblia despre filistenii și cheretienii se poate concluda că ei erau oameni de arme, făcîndu-și din acestea o meserie. Apoi principii lor, acei seranimi, erau urmați de luptători individuali și de un număr de căpetenii mercenare, fiecare cu ceata lui de mercenari. Aceste căpetenii erau recompensate cu loturi de pămînt³².

Cît privește luptătorii individuali uriași, Biblia amintește pe cinci dintre aceștia, dintre care patru chiar cu numele. Cel dintîi este Goliat cel învins de David. El era originar din cetatea Gat „și era la statură de șase coți și o palmă”, adică aprox. 4 m. Platoșa lui „cîntărea cinci mii de sicli de aramă”, adică aproape 82 kg. „Coada sulii era ca sulul de la războaiele de țesut, iar fierul sulii era de 600 sicli de fier...” adică aproape 10 kg.

Alt uriaș „a cărui sulă era de trei sute sicli de aramă” adică vreo 39 kg. a fost „Ișbi — Psenob unul din urmașii lui Rafa” care era gata să lovească pe David dacă n-ar fi intervenit „Abişai, fiul Teruiei” care „a lovit pe filistean și l-a omorît”. A mai fost apoi „Saf, unul din urmașii lui Rafa” ucis de Sibecai Huşatitul. Și a mai fost încă un Goliat, tot din Gat, ucis de Elhanan, fiul lui Iaare Oreghim din Betleem³³. În fine, celui din urmă nu i se cunoaște numele, dar Biblia spune despre el că „era un om înalt, care avea cîte șase degete la mîna și la picioare, în total douăzeci și patru. „Acesta hulea pe israeliți dar l-a ucis Ionatan, fiul lui Şama, fratele lui David”. Și Biblia încheie spunînd că „toți acești patru oameni erau din neamul lui Rafa din Gat și au căzut de mîna lui David și a slugilor lui”³⁴. În afară

²⁷ F. Vigouroux, *art. cit.*, col. 289.

²⁸ I Regi 30, 14; II Regi 8, 18; 20, 7; III Regi 1, 38 și 44; I Paralipomena 18, 17; Sofonie 2, 5; Ezechiel 25, 10.

²⁹ F. Vigouroux, *art. cit.*, col. 288.

³⁰ *Idem*, *art. cit.*, col. 290.

³¹ I Regi 29, 2.

³² M. Noth, *o. c.*, p. 152.

³³ I Regi 17, 4—7; II Regi 21, 16—17, 19.

³⁴ II Regi 21, 20—22.

însă de valoarea militară personală, pe lângă organizare și disciplină, filistenii erau și bine înarmați, avînd adică arme de o calitate superioară celor ale popoarelor cu care au avut de luptat, pentru că, spre deosebire de inamici care încă mai purtau arme de bronz, ei se luptau cu arme de fier. Căci, să nu uităm, evenimentele descrise se petrec cînd în Palestina se încheie epoca bronzului și începe cea a fierului, metal introdus în regiune chiar de către acești filistenii. În afară de aceasta, ceea ce îi făcea să fie superiori mai ales în lupta în cîmp deschis erau carele de război pe care știau a le folosi cu mare succes³⁵.

Pe lângă îndeletnicirea armelor, filistenii au fost buni agricultori. Din Biblie aflăm că ei aveau ogoare cu grîu, vii și livezi de măsline³⁶. De asemenea, prin ținutul lor trecînd marele drum comercial care lega între ele Egiptul, peninsula Arabia și țările asiatice, filistenii au început să facă și comerț. Mai erau apoi și buni meșteșugari, pricepîndu-se să lucreze metalele și mai ales fierul. De altfel, în privința acestuia ei instituiseră chiar un fel de monopol, atîta timp cît au dominat situația politică a regiunii nepermițînd israeliților nici măcar să-și ascuță singuri unelte de muncă, ci obligîndu-i să li se adreseze lor pentru a face acest lucru. În această privință Biblia spune următoarele: „Fierar nu era în toată țara lui Israel, căci filistenii se temeau ca nu cumva israeliții să-și facă săbii și sulite. Trebuiau deci să se ducă toți israeliții la filistenii să-și ascuță fiarele plugurilor și sapele lor, topoarele și securile lor, cînd se făcea vreo știrbitură la ascuțișul fiarelor de plug, al sapelor, al topoarelor și securilor lor sau cînd trebuiau să îndrepte vreun corn de furcă”³⁷.

Fără îndoială că odată cu așezarea lor în Canaan, filistenii au adus cu ei și zeii lor, credințele lor religioase. Totuși nu se cunosc prea multe lucruri despre religia acestui popor. Biblia spune că ei se închinau zeului Dagon și lui Baal Zebub³⁸. Diodor de Sicilia (II, 4) zice că ei mai adorau și o divinitate numită Derkeo³⁹. Tot Biblia spune că ei se închinau și zeiței Astarte⁴⁰. La rîndul său, proorocul Isaia acuzînd pe israeliți că s-au lepădat de Dumnezeu, zice: „Tu ai lepădat neamul tău, casa lui Iacov. Ea este plină de vrăjitori și magi ca filistenii...”, acuză din care reiese că filistenii se ocupau cu vrăjitoria și magia⁴¹.

³⁵ M. Noth, *o. c.*, p. 152; Judecători 1, 19; I Regi 13, 5; II Regi 1, 6.

³⁶ Judecători 15, 5.

³⁷ I Regi 13, 19—21.

³⁸ I Regi 1, 2, 3, 6 și 16.

³⁹ Apud F. Vigouroux, *art. cit.*, col. 289.

⁴⁰ I Regi 381, 10; I Paralipomena 10, 10.

⁴¹ Isaia 2, 6.

Zeul Dagon a fost zeul național al filistenilor și avea temple și în orașele Gaza⁴² și Așdod (Azot)⁴³. Acest templu din Așdod a fost incendiat de Ionatan, fratele lui Iuda Macabeul⁴⁴. Dar, deși Dagon este socotit a fi zeul național al filistenilor, cultul lui exista în Babilonia încă în epoca presemită. Aceasta o dovedesc numele foarte vechi de persoane și localități formate cu Dagon, cum ar fi numele regelui Ismidagon și două localități Bet-Dagon, una în ținutul ocupat de tribul Iuda și cealaltă în regiunea ocupată de tribul Așer. Din inscripțiile cuneiforme descoperite, s-a constatat că acest zeu este originar din Babilonia, de unde s-a răspândit și în Asiria, între ruinele orașelor asiriene descoperindu-se imagini de ale lui⁴⁵. În limba asiriană el era numit Dacan⁴⁶. În imaginile aflate la Ninive, el este reprezentat în două chipuri, odată cu partea superioară a corpului, ca a unui bărbat cu barbă, iar cu cea inferioară, ca a unui pește. În cea de a doua imagine este reprezentat ca un bărbat acoperit cu o piele de pește în așa fel așezată încît capul peștelui să închipuie un coif, iar coada o trenă⁴⁷. La asirieni, „dacan” era numele dat zeului Ea ca generator al vieții oceanice, grecii zicîndu-i Oceannes⁴⁸. Dar, alături de Dagon, filistenii mai adorau și pe Derketo sau Atargatis. Întrucît însă Dagon era prezentat ca o divinitate masculină, învățații socot că acești doi zei, Dagon și Derketo sau Atargatis, stau unul față cu celălalt în același raport ca și zeul Baal cu zeița Bendis, Derketo fiind prin urmare complementul feminin al lui Dagon⁴⁹. Templul zeiței Derketo sau Atargatis se numea atargateum sau atargateion, se afla în cetatea Carnaim (Aștarot Carnaim) și a fost distrus de Iuda Macabeul: „iar Iuda mergînd împotriva Carnaimului și împotriva templului zeiței Atargatis, a omorît douăzeci și cinci de mii de oameni” (II Macabei 12, 26)⁵⁰. Din dragostea cu un muritor de rînd, această zeiță Derketo sau Derceto a născut-o pe Semiramida „celebra regină a Babilonului și întemeietoarea mitică a imperiului Assyriei”⁵¹.

Templele zeilor Dagon și Astarte menționate la 1 Regi 31, 10 și 1 Paralipomena 10, 10 se aflau în cetatea Bet San (Bet Șean, Beisan), nu departe unul de altul și au fost descoperite de „The University of Pennsylvania Museum Expedition” de sub conducerea lui Alan Rowe. Aici s-a găsit, de fapt, o stratificare de temple care merge înapoi în următoarele strate, începînd cu cel superior din evul mediu, astfel:

⁴² Judecători 16, 23.

⁴³ I Regi 5, 2.

⁴⁴ I Macabei 10, 84.

⁴⁵ Hergenröther, *art. Dagan*, în: *Kirchenlexikon*, vol. III, (Freiburg im Breisgau, 1884), col. 1333—1334.

⁴⁶ H. Guthe, *o. c.*, p. 114.

⁴⁷ Hergenröther, *art. cit.*, col. 1334.

⁴⁸ H. Guthe, *o. c.*, p. 114.

⁴⁹ Hergenröther, *art. cit.*, col. 1334.

⁵⁰ H. Guthe, *o. c.*, p. 56.

⁵¹ Anca Balaci, *Mic dicționar mitologic greco-roman*, București, 1966, p. 348.

arabic, bizantin, elenistic, persan, babilonian, filistean, egiptean și canaanit, pînă în anul 1500 î.Hr.⁵². Biblia spune că după biruința asupra lui Saul și sinuciderea lui, filistenii i-au așezat armele în templul Astartei⁵³ iar capul l-au spînzurat în casa lui Dagon⁵⁴. Templul lui Dagon a fost distrus de David. El avea dimensiunea de 22,26×7,93 m și atît între ruinele lui cît și în cel al Astartei s-a aflat material arheologic privind atît religia canaanită cît și cea filisteană. Acest templu datează însă din perioada egipteană după cum reiese din iscălitura și titlurile pe care constructorul lui a avut inspirația să le graveze pe cadrul ușii odată cu portretul lui. El se numea Ramses Wesr-Kepesh și se crede că a fost comandantul cetății Bat San⁵⁴.

Acestor zei li se aduceau sacrificii⁵⁵ de către preoți⁵⁶ și li se cereau sfaturi, fiind în mare cinste și, în împrejurări grele, consultați ghicitorii și vrăjitorii⁵⁷. De asemenea, filistenii duceau în lupte statuile zeilor⁵⁸ și, după cum s-a văzut, le consacrau trofee⁵⁹. Filistenii nu practicau circumciziunea, fapt care îi deosebea de ceilalți locuitori ai Palestinei și de egipteni și îi făcea să fie disprețuiți de către israeliți care le ziceau „netăiați împrejur”⁶⁰.

Istoricii fixează ca dată a stabilirii definitive a filistenilor în Palestina anul-1175 î.Hr. Dănuirea lor pe aceste meleaguri n-a fost ușoară. Între neamurile care le-au provocat destule necazuri amintim mai ales pe asirieni. Astfel în anul 734 î.Hr., regele Tiglatpileser III (745—727 î. Hr.) pornește o campanie „spre Filistea”. Cu această ocazie el a ajuns la capătul sudic cel mai îndepărtat al regiunii siriano-palestiniene. El cucerește orașul-stat filistean Gaza, al cărui rege Hanun (Hanon) a refuzat să se supună și s-a refugiat în Egipt⁶¹. Spre deosebire de el, Mitinti, rege în Ascalon, se recunoaște vasal al Asiriei. Lui Mitinti îi urmează la tron fiul său Ruchiotti, care face și el act de supunere⁶². Dar după retragerea asirienilor, Hanun se reîntoarce din Egipt, iar în anul 720 î. Hr. îl aflăm ca aliat al faraonului So, același care promisese ajutor și regelui Osea, dar nu și-a respectat făgăduiala. Regele Sargon II urmașul lui Tiglatpileser III învinge în lupta de la Rafia pe regele Osea și-l face prizonier⁶³. Tot el detronează și

⁵² F. Gladstone Bratton, *A history of the Bible*, London, 1961, p. 56.

⁵³ I Regi 31, 10; I Paralipomena 10, 10.

⁵⁴ F. G. Bralton, o. c.; p. 57.

⁵⁵ Judecători 16, 23.

⁵⁶ I Regi 5, 5; 6, 2.

⁵⁷ I Regi 6, 2.

⁵⁸ II Regi 5, 21.

⁵⁹ I Regi 5, 1—2; 31, 9.

⁶⁰ Judecători 14, 3; 15, 18; I Regi 17, 26 și 36; 31, 4; II Regi 1, 20.

⁶¹ M. Noth, o. c., p. 234.

⁶² F. Vigouroux, *art. cit.* col. 297.

⁶³ IV Regi 17, 4.

pe Azuri, regele din Așdod și-l înlocuiește cu fratele său Ahimiti, dar după ce Sargon se retrage, locuitorii din Așdod au alungat pe Ahimiti și au pus în locul lui pe Samani. În anul 711 î. Hr. regele Sargon se reîntoarce, cucerește Așdodul și Gatul și alte cetăți, deportează locuitorii și-i înlocuiește cu coloniști aduși din răsăritul Asiriei, așezînd și un guvernator asirian⁶⁴. Situația aceasta nu a durat însă prea mult căci Ezechia, regele din Iuda, scutură jugul asirian, „apoi a bătut pe filistenii pînă la Gaza, precum și în cuprinsul ei de la turnul de pază pînă la cetatea întărită”. Aceasta s-a întîmplat cînd în Asiria domnea regele Senacherib. El începe un nou război în Palestina. Sidga regele din Ascalon fu învins și trimis captiv în Asiria, în locul lui fiind așezat Sarludari, fiul unui fost rege în Ascalon. Padi, regele din Ecrou, refuzînd să se răscoale împotriva asirienilor, este prins de supușii săi și trimis prizonier regelui Ezechia, dar Senacherib obligă pe Ezechia să-l elibereze și să-l repună pe tron. Cu această ocazie el pradă mai multe orașe filistene, dar de acum înainte se pare că acestea au rămas credincioase asirienilor, așa că regii asirieni Asarhaddon și Assurbanipal enumeră printre tributarii pe regii filistenii Silbel din Gaza, Mitinti din Ascalon, Icansu din Ecron și Ahimiti din Așdod. Iar cînd, sub domnia faraonului Tharaca, egiptenii s-au ridicat să scuture jugul asirian, filistenii au rămas credincioși asirienilor. Herodot (II, 157) spune că Psamectic, regele Egiptului, a asediat cetatea Așdod (Azot) timp de 25 de ani. Și tot el spune (I, 105) că templul Afroditei-Urania din Ascalon a fost pradat de sciți. După căderea imperiului asirian, după cum scrie Herodot (II, 159), la trecerea sa spre Eufrat unde avea a lupta (anul 608 î. Hr.), faraonul Nechao II cucerește Gaza. Însă înfringerea de la Carchemiș deschide lui Nabucodonosor drumul spre Egipt și se pare că el nu a întîmpinat nici o rezistență la trecerea prin Filisteia, distrusă de pe urma atîtor războaie⁶⁵.

În legătură cu situația de aici, profetul Sofonie se exprimă astfel: „Căci Gaza va fi părăsită și Ascalonul dărîmat; în miezul zilei va fi scos poporul din Așdod și Ecronul va fi ras de pe pămînt. Vai vouă locuitori ai ținutului de lîngă mare, din neamul cheretienilor! Cuvîntul Domnului se îndreaptă către voi! Îți voi face atîta pagubă Canaan, țară a filistenilor, că nu va mai rămîne nici un locuitor! Și ținutul de lîngă mare, Cheretul, va ajunge pășune pentru ciobani și tîrle pentru oi” (2, 4—6).

Nabonide, ultimul rege babilonean, ridică populația din Gaza și o duce în Haran spre a ajuta la construirea unui templu închinat zeului Sin.

După ce Babilonul a fost cucerit de perși, iar regele Cambyse pornește împotriva Egiptului, Gaza a fost singura cetate filisteană care s-a opus trecerii sale (Polybiu 16, 40), iar cînd Darius și-a organizat impe-

⁶⁴ F. Vigourox, *art. cit.*, col. 298.

⁶⁵ *Idem, ibidem.*

riul, filistenii și Palestina au făcut parte din cea de a cincea satrapie (Herodot 91). Filistenii furnizau contingente de marinari pentru corăbiile lui Xerxes (Herodot 7, 89) și se pare că în această vreme Gaza se bucura de o mare prosperitate (Herodot 3, 15). Nu se știe nimic despre situația orașelor filistene în anii din urmă ai dominației persane, dar se pare că vechea ură dintre filistenii și israeliți s-a atenuat până într-atît încît au început să se căsătorească între ei. În această privință profetul Neemia spune următoarele: „Tot atunci am văzut eu iudei luîndu-și femei așdodiene, amonite și moabite. Jumătate din copiii lor vorbeau limba așdodiană și nu știau să vorbească evreiește; nu știau decît limba unuia sau altuia din acele popoare” (13, 23—24).

O altă serie de necazuri s-au abătut însă asupra acestei țări odată cu căderea imperiului persan și campania lui Alexandru cel Mare contra Egiptului. El a asediat în anul 332 Gaza care se opusese trecerii sale și o trată cu foarte mare duritate. După moartea sa și împărțirea imperiului între generalii săi, Siria revine lui Laomedon, iar Egiptul lui Ptolemeu I care, în anul 320 î. Hr., cucerește Gaza și Ioppe, dar în anul 315 Antigonos o recucerește. În același an însă Ptolemeu o recîștigă, dar în toamna care a urmat Demetrius și Antigonos o iau îndărăt. O nouă tentativă a lui Ptolemeu la anul 302 este încununată de succes și Filisteia rămîne succesorilor lui. Abia în anul 219 î. Hr., Antioh cel Mare recucerește Gaza și din această cetate el pregătește, în anul 218, invazia asupra Egiptului. O mare bătălie a avut loc la Rafia în anul 217, regele sirian a fost învins și Ptolemeu ocupă din nou orașele filistene, dar în anul 201 Antioh reușește să o reia și în bătălia care a avut loc la Phanéion în anul 200, egiptenii sînt bătûți și întreaga Sirie rămîne în stăpînirea seleucizilor.

În legătură cu situația din Filisteia în cursul dominației succesorilor lui Alexandru, este de remarcat contribuția pe care ei au avut-o la răspîndirea civilizației elene în această țară. Deja încă din timpul stăpînirii persane, prin raporturile comerciale dintre filistenii și greci s-au introdus în orașele filistene monede de tip atenian. Sub dinastia seleucidă, filistenii încep să vorbească grecește, să dea zeilor numele zeilor greci și să imite instituțiile grecești. Se pare că regele Antiohus Epiphanes, care voia să-i elenizeze și pe evrei, nu a întîmpinat nici o greutate în ceea ce-i privește pe filistenii ⁶⁶.

S-ar părea că cu acestea istoria poporului filistean s-a încheiat. Biblia însă încă îi mai amintește în legătură cu răscoala evreilor contra regelui Antioh Epiphanes care, cum s-a spus mai sus, voia să-i elenizeze, răscoală condusă de frații Macabei. În luptele care au avut loc, filistenii au participat ca trupe auxiliare alături de armata siriană împotriva evreilor. De asemenea, filistenii cumpărau prizonieri evrei spre a-i vinde ca sclavi. „Și au auzit negustorii țării numele lor și au luat

⁶⁶ Idem, *art. cit.*, col. 298—299.

argint și aur mult și slugi și au venit la tabără, ca să ia pe fiii lui Israel robi" ⁶⁷.

Într-una din campaniile sale, Iuda Macabeul intră în Filisteia unde cucerește și pradă Azotul (Așdod): „Și s-a abătut Iuda la Azot, pămîntul celor de alt neam și a surpat capiştile lor și idolii cei ciopliți i-a ars cu foc și a luat prăzile cetăților și s-a întors în Iudeea" ⁶⁸. După Iuda, fratele său Ionatan bate pe Apoloni, comandantul trupelor seleucide, care și moare în lupta care s-a dat aproape de Azot și distruge templul lui Dagon aflat în acest oraș: „Și a aprins Ionatan Azotul și cetățile cele dimprejurul lui și prăzile lor și capiştea lui Dagon și pe toți cei ce au fugit în ea i-a ars cu foc" ⁶⁹. După aceea „s-a sculat Ionatan și a tăbărit la Ascalon și au ieșit cei din cetate înaintea lui cu cinste mare" ⁷⁰. Cu alte cuvinte, cetatea Ascalon a preferat să se predea. În disputa care s-a iscat între Alexandru Balas, care susținea că este fiul lui Antioh IV Epiphanes și pretindea tronul seleucid și Demetrios, fiul regelui Demetrios I, Ionatan ajută pe Alexandru, fapt pentru care acesta îi conferă titlul de mare preot, urmînd arhiereului Alchimus care tocmai murise, îi mai trimite în dar însemnele regale și-i dă și cetatea Ecron ⁷¹. Cu ocazia acestor lupte, Gaza este obligată să ceară pace: „Cei din Gaza rugară pe Ionatan și el a făcut pace cu ei...".

În legătură cu situația din ținutul locuit de filistenii și mai ales cu orașele ei, informații prețioase ne-a lăsat și Josephus Flavius în scrierile sale „Antiquitates judaicee" și „De bello judaico", precum și Plutarh.

Astfel, Josephus Flavius spune că regele Ioan Hyrcan (134—104), fiul lui Simon Macabeul ⁷² a pierdut orașele Gaza, Ascalon și Ecron, cucerite de Antiohus Sidetes, dar că, la intervenția Romei, acesta a fost obligat să le retrocedeze. Fiul lui Ioan Hyrcan, care a domnit sub numele Alexandru Ianeu sau Iannai ⁷³, cucerește Rafia, Anthedon și Gaza (Ant. jud. XIII, III, 3; De bell. jud. I, IV, 2). Pompeius redă orașelor filistene autonomia, dar le încorporează provinciei Siria în anul 63 î. Hr. (De bello jud. I, II, 7). Gabinius (57—55 î. Hr.) reclădește orașele distruse de evrei (Ant. jud. XIII, XIV, 53; De bello jud. I, VIII, 5). Caesar înapoiază Ioppe evreilor (Ant. jud. XIV, X, 6). Antonius donează Cleopatrei toată coasta mediteraneană începînd de la Egipt, cu excepția Tyrului și Sinodului, pînă la fluviul Eleutheron în anul 36 î. Hr. (De bello jud. I, XVIII, 5; Plutarh, Anton. 36). În anul 30 î. Hr. August

⁶⁷ I Macabei 3, 41.

⁶⁸ I Macabei 5, 68; M. Noth, o.c., p. 333; F. Vigouroux, art. cit., col. 299.

⁶⁹ I Macabei 10, 84; F. Vigouroux, art. cit., col. 299.

⁷⁰ I Macabei 10, 86.

⁷¹ I Macabei 10, 89.

⁷² I Macabei 11, 62.

⁷³ M. Noth, o.c., p. 337, sq.; dr. Ernst L. Ehrlich, *Geschichte Israels von den Anfängen bis zur Zerstörung des Tempels* (70 n. Chr.) ed. 2, Berlin, 1970, p. 99 nota 141.

donează lui Irod orașele Gaza, Anthedon, Ioppe și turnul lui Straton, din care Irod a făcut Cesareea. Când regatul lui Irod a fost împărțit, Gaza a trecut sub dependența directă a guvernatorului Siriei, iar Ioppe și Cesareea reveniră lui Arhelau (anul 6 d. Hr.), Azotul și Iamnia au fost donate Salomeii, iar după moartea acesteia împărătesei Livia și mai târziu lui Tiberiu (Ant. jud. XVII, XI, 4—5; XVIII, II, 2; , 3; De bello jud. III, VI, 3; IX, 1)⁷⁴.

Cu aceste ultime știri, filistenii dispar din istorie. În Noul Testament ei nu mai sînt amintiți. De fapt ei nici nu mai existau atunci ca popor și se pare că au dispărut și din amintirea locuitorilor din timpuri mai târzii. Între cauzele care au contribuit la dispariția lor, credem a fi mai ales numărul lor redus și mereu mai decimat datorită nenumăratelor războaie pe care au fost obligați să le poarte. Altă cauză constă în imposibilitatea de a alcătui un stat unitar. Este adevărat că regiunea locuită de ei s-a numit Filisteia, dar numele acesta nu a fost acela al unei organizații statale unitare cu toate atributele care conferă unui organism social calitatea de stat. Căci, pînă la sfîrșitul existenței lor, ei au rămas împărțiți în vechea lor pentapole. S-ar mai putea apoi aminti și acțiunea de elenizare întreprinsă de regele Antioh Epiphanes, acțiune care, dacă asupra evreilor nu a avut alt rezultat decît că i-a ridicat la luptă în cunoscuta revoltă a fraților Macabei, asupra filistenilor pare că a avut oarecare succes. Credem însă că nu poate fi trecută cu vederea nici influența pe care a avut-o asupra lor îndelungata vecinătate cu evreii, nu numai cu momentele sau perioadele de luptă, ci și cu cele de pace, de liniște și bună înțelegere, oricît de rare și scurte vor fi fost. Și ne gîndim mai ales la angajarea mercenarilor filistenii în garda personală a regelui iudeu, împrejurări care au făcut ca mulți filistenii să se piardă printre iudei. În această privință, profesorul Ph. K. Hitti spune următoarele: „În cursul timpului ei au fost semitizați și asimilați, lăsînd foarte puțin din ceea ce limba, religia, arhitectura sau alte aspecte ale înaltei lor vieți ar putea fi definite”⁷⁵.

⁷⁴ Citatele din scriitori antici amintiți s-au făcut după F. Vigourox, o.c., col. 299.

⁷⁵ Ph. K. Hitti, o.c., p. 48.

IZVOARE LITERARE, EPIGRAFICE, ARHEOLOGICE ȘI NUMISMATICE PRIVIND PREZENȚA BIZANTINĂ ÎN BANAT ÎN SECOLELE IV—VI*

de : drd. NICOLAE DĂNILĂ

Teritoriul cuprins între Mureș, Dunăre, Tisa și munții Carpați, cunoscut sub numele de Banat, a făcut parte integrantă din Dacia Traiană, împărțită ulterior, în anii 119—120, în două : Dacia Superior (Transilvania și Banatul) și Dacia Inferior (Oltenia și vestul Munteniei). După reorganizarea acestor provincii în alte trei : Dacia Porolissensis (în anul 124), Apulensis și Malvensis (ambele în 166), teritoriul bănățean, se pare, că făcea parte din Dacia Apulensis¹, deși există încă păreri, conform cărora Dacia Malvensis ar trebui localizată în Banat². N-ar fi exclus ca atât Banatul cât și Oltenia să fi făcut parte din aceeași provincie — Dacia Malvensis.

Procesul de romanizare a populației autohtone din Banat, început după 106, a continuat să progreseze permanent, găsindu-și apogeul în formarea limbii și a poporului român.

Chiar dacă Imperiul nu mai stăpînise efectiv teritoriul Banatului, începînd cu anul 275, el a continuat totuși să controleze acest ținut, încît am putea vorbi de o continuitate a prezenței romane și romano-bizantine în acest spațiu. Ea se explică atât prin ideea recuceririi Daciei Traiane, întîlnită la unii împărați (Constantin cel Mare, Justinian), cît și din materialele arheologice de proveniență romano-bizantină care atestă strînsele legături comerciale și culturale ale romanității de pe teritoriul Banatului cu imperiul sau cu romanitatea orientală sud-dunăreană. Analiza efectivă a izvoarelor literare, epigrafice, arheologice și numismatice demonstrează această aserțiune.

* Lucrare de seminar în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, întocmită sub îndrumarea prof. dr. Emilian Popescu, care a dat și avizul spre a fi publicată.

¹ D. Tudor, *Oltenia romană*, București, 1978, p. 159—162; I. H. Crișan, *Dacia*, în „Enciclopedia civilizației romane” București, 1982, p. 244.

² H. Daicoviciu, în *Istoria antică și medie a României*, București, 1982, p. 57.

I. Izvoare literare

Ideea recuceririi teritoriului Daciei Traiane îl are ca pionier pe Constantin cel Mare (306—337), cum reiese dintr-un text al împăratului Iulian Apostatul (361—363)³, deși există opinii după care deja Constantinus Chlorus (293—306) ar fi încercat o asemenea recucerire, dacă luăm în seamă relatarea din *Panegyricus Constantio caesari dicto*, III, 3. Indiferent de părerile emise cu privire la pionieratul recuceririi Daciei lui Traian, deci și a Banatului, un lucru este foarte clar: Constantin cel Mare a acordat o atenție deosebită părții sudice a fostei provincii Dacia Superior. Iată câteva cetăți care funcționau în timpul domniei sale și a urmașilor săi, atestate de izvoare romano-bizantine: *Dierna*, unde se aflau trupe ale legiunii XIII Gemina, *Ad Mediam* (Mehadia, jud. Caraș-Severin), *Argidava* (Vărădia, jud. Caraș-Severin), *Caput Bubali* (localitate neidentificată în același județ), *Aizisis* (Firliug, jud. Caraș-Severin), *Tibiscum* (Jupa, jud. Caraș-Severin) și *Bersovia* (Berzovia, jud. Caraș-Severin). Prin intermediul acestor fortificații se menținea controlul imperial la nord de Dunăre, facilitând legăturile comerciale și culturale dintre populația romanizată din Banat și cea din sudul Dunării.

Constantin cel Mare a intervenit adesea în conflictele ivite între popoarele migratoare așezate temporar în Banat. La începutul anului 332, triburile goților thervingi și ale taifalilor, care aveau închisă calea spre sudul Dunării, năvălesc spre vest, ajungând în Banat⁴. Alături de populația autohtonă s-au așezat și sarmații, cunoscuți în documente ca: „Limigantes” și „Argaragantes”, primii se pare, într-o stare de dependență de ceilalți care constituiau, probabil, pătura conducătoare⁵. „Sarmatae Argaragantes”, speriați de pericolul got, îi înarmează pe „Limigantes”⁶, dar în același timp cer ajutorul împăratului Constantin⁷. El trimite o puternică armată în frunte cu fiul său Constantin II (337—340), care ajunge în Banat peste podul Oescus-Sucidava, prin Drobeta și Dierna⁸. Goții au fost zdrobiți în lupta decisivă din 20 aprilie 332, pierzând 100 000 de oameni⁹, cifră evident exagerată. După plecarea armatei imperiale, „Sarmatae Limigantes” se răscoală între anii 332—334 împotriva stăpînitorilor „Argaragantes”¹⁰. Aceștia cer din nou ajutorul împăratului care, interesat de teritoriu, s-a deplasat personal aici în vara anului 334. Nu a intervenit direct

³ Iulianus, *De caesaribus*, 24, în „Fontes Historiae Dacoromaniae” (mai departe F. H. D.), II, București, 1970 p. 30—31, 80—81.

⁴ I. Barnea — O. Iliescu, *Constantin cel Mare*, București, 1982, p. 118.

⁵ Eusebius Caesariensis, *Chronicon*, 233, f, în „FHD”, p. 11; Anonymus Valesii, *Origo Constantini Imperatoris*, VI, 32, în „FHD”, p. 49.

⁶ Idem, *Vita Constantini*, VI, 61, în „FHD”, p. 16.

⁷ Anonymus Valesii, o. c., VI, 31, în „FHD”, p. 49.

⁸ I. Barnea — O. Iliescu, o. c.

⁹ Anonymus Valesii, o. c.

¹⁰ *Ibidem*, Ammianus Marcellinus, *Res gestae*, XVII, 12, 13—19, trad. rom. de D. Popescu, București, 1982, p. 166.

în conflictul dintre cele două păături sociale ale sarmaților, dintre care „Limigantes” ies victorioși. „Argaragantes” se refugiază la vic-toali și, cu aprobarea împăratului care se afla la fața locului, trec în imperiu, în număr de 300 000, cifră de asemenea exagerată. „Limi-gantes” rămân stăpîni în locul celor trecuți în imperiu, pe o perioadă cuprinsă între 334—358. Se pare că printre acești supuși ar trebui să vedem și elemente autohtone¹¹, răscoala respectivă fiind și o reacție a romanității din Banat îndreptată împotriva popoarelor migratoare.

În anul 358, adică în timpul domniei lui Constantius II (337—361), „Argaragantes” ajung la o înțelegere cu „Limigantes” și cu „quazii”, invadînd teritoriile romane din preajma Dunării¹². Împotriva lor se pornește o expediție în frunte cu însuși împăratul Constantius II care i-a învins. „Argaragantes” și „quazii” i-au trădat pe ceilalți, urmărind să reîntre în posesia Banatului. Între imperiu și „Argaragantes” s-a încheiat un tratat, ca parlamentar din partea primilor fiind Zizais. Teoretic, aceștia au fost repuși în stăpînirea teritoriului pierdut, imperiul pornind expediție împotriva „Limiganților”, care au fost măcelăriți. Supraviețuitorii reiau ostilitățile în anul 359, apărînd din nou la frontierele romane. Împăratul Constantius II îi întâlnește la Aquincum, în Pannonia, și le permite să se așeze în imperiu. După o tentativă eșuată de a-l ucide pe împărat, „Sarmatae Limigantes” dispar din documentele vremii, fiind asimilați de populația romanizată din Pannonia sau Moesia Superior¹³.

Din cele de mai sus reiese că teritoriul Banatului a fost teatrul unor operații militare ale Imperiului roman în timpul lui Constantin cel Mare și a urmașilor săi, dovedind interesul deosebit de care se bucura în cadrul politicii imperiale. N-ar fi exclus ca aceste operații să fi fost pretextul menținerii și consolidării elementului romanic din fosta Dacie Traiană.

În acest sens, un rol important l-a avut pătrunderea și generalizarea creștinismului pe teritoriul Banatului în aceeași epocă. La aceasta a contribuit activitatea misionară a mai multor episcopi din sudul Dunării, ca de exemplu: Mursa, Sirmium (în Pannonia Inferior), Singidunum și Viminacium (în Moesia Superior), de unde iradia un creștinism de limbă latină, deci în idiomul înțeles de populația locală de tradiție romanică.

Dacă pentru secolul IV știrile romano-bizantine privind Banatul sînt destul de bogate, pentru secolul V ele sînt mai puține dar mai importante. Ele ne relatează scene din viața sătească a autohtonilor, alături de care trăiau „hunii” — un alt popor migrator cu care imperiul a fost în conflict pe timpul domniei lui Teodosie II (408—450)

¹¹ E. Chirilă, *Frământări la saramași în secolul IV e. n.* în „Studii și cercetări de istorie veche”, t. II, 1951, p. 186.

¹² Amm. Marcellinus, o. c., XVII, 12, 1, ed. cit. p. 167.

¹³ Ibidem, XIX, 11, 1—16, p. 217—220.

Știrile ne sînt transmise de *Priscus din Panion*¹⁴, martor al evenimen-
telor, și *Iordanes*¹⁵ care are la bază opera primului.

Hunii au procedat între anii 441—443 la o serie de atacuri îndrep-
tate împotriva fortificațiilor romano-bizantine de la Dunărea-de-Jos,
pînă cînd, parcurgînd Oltenia (447), s-au stabilit în Pannonia, menți-
nînd sub ocupație nominală și Banatul¹⁶. Teodosie II trimite în anul
448 o solie la Attila din care făcea parte și Priscus. Trecînd, probabil,
Dunărea pe la Baziaș, solii bizantini au înaintat pe teritoriul Banatu-
lui, întîlnind numeroase așezări rurale în care locuiau nu huni, ci au-
tohtoni, adică o populație romanizată. Foarte importantă este mențiu-
nea consumării de către localnici a meiului în loc de grîu și a miedu-
lui în loc de vin, produse oferite și solilor imperiali. Amabilitatea po-
pulației locale reiese și dintr-o întîmplare pe timp de furtună, cînd
solii au fost adăpostiți de populația locală. Faptul că Priscus nu po-
menește nimic despre neînțelegera limbii respective ne îndreptățește
să credem că era cunoscută de el, lucru foarte firesc deoarece popu-
lația autohtonă vorbea o latină populară.

Priscus amintește cîteva riuri din Banat: „Drecon“, „Tigas“ și „Ti-
phesas“¹⁷, identificate de cercetători cu: Bega, Tisa și Timișul¹⁸. Ele
constituie singurul indiciu hidronimic și toponimic din opera sa cu
referire la Banat.

În secolul VI, din *Novella XI* (anul 535) a împăratului Justinian
(527—565) reiese clar că o parte a Banatului (cel puțin sudul acestuia)
reintră sub controlul imperiului. Menționarea localităților „Litterata“
și „Recidiva“, ca făcînd parte din salba de cetăți ce aparțineau stă-
pînirii bizantine¹⁹, este foarte importantă, deoarece ambele fortifica-
ții se găseau la nord de Dunăre. „Litterata“ este o formă provenind
de la „Lederata“ (Nova Palanka, R. S. F. Jugoslavia), iar „Recidiva“
s-ar referi, fie la *Arcidava* (Vărădia, jud. Caraș-Severin), fie la *Su-
cidava* (Celei, jud. Olt)²⁰. Cele două cetăți erau și importante centre
bisericești, supuse jurisdicțional arhiepiscopiei Justiniana Prima. Ast-
fel dobîndim știri valoroase referitoare la viața creștină de pe teri-
toriul Banatului, unde creștinismul se generalizase pînă la aceea dată,
constituind alături de romanitate, coordonatele etnogenezi române²¹.

¹⁴ Priscus Panites, *Excerpta de legationibus*, III, 1—3, IV, 4—9, în „FHD“
p. 247—285.

¹⁵ Iordanes, *Getica*, 178, în „FHD“, p. 429.

¹⁶ Priscus Panites, *Excerpta de legationibus*, III, 1—3, IV, 4—9, în „FHD“,
p. 247—285.

¹⁷ Priscus o. c., III, 3, ibidem, p. 261.

¹⁸ I. I. Russu, *Nume de riuri din vestul Daciei*, în „Cercetări de lingvistică“, II,
1957, p. 253—256.

¹⁹ În „FHD“, p. 379; I. D. Suciuc — R. Constantinescu, *Documente privitoare la
istoria Mitropoliei Banatului*, I, Timișoara, 1980, p. 19—20, nr. 1.

²⁰ În „FHD“, p. 748.

²¹ I. D. Suciuc — R. Constantinescu, o. c., p. 20, D. Tudor, o. c., p. 466,
R. Vulpe, *Romanitate și creștinism — coordonate ale etnogenezei române*, în
„De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină“, Galați,
1979, pp. 16—22.

Interesul deosebit al împăratului Justinian față de Banat reiese, credem, și din *Edictul XIII*, cap. XI (din anii 538—539). Adresându-se lui Ioan, comandantul trupelor din Orient, împăratul îi face cunoscută intenția de a strămuta armata respectivă „în ținuturile de dincolo de fluviul Istru sau Dunăre spre a sta de pază la hotarele de acolo”²². Acest text s-ar putea referi și la Banat²³.

Tot în timpul domniei lui Justinian își fac apariția avarii. În urma unor tratative, împăratul le promite „Pannonia Secunda”, adică tocmai teritoriul din preajma Banatului, cum scrie *Menander Protector*, care a trăit în a doua jumătate a secolului VI²⁴. După preluarea conducerii chaganatului de către Baian (562), avarii ajung la apogeul puterii lor, începînd o serie de incursiuni în imperiu și devastînd mai multe teritorii din sudul Dunării. În anii 568—570, Baian a transferat familiile și avutul avarilor din locurile lor de bastină pe teritoriul dintre Tisa și Dunăre, inclusiv Banatul și Crișana²⁵. Probabil că din aceste teritorii a condus el jafurile din anii 570, 573 și 574, ajungînd pînă în Thracia. Avarii au fost cu timpul asimilați de populația autohtonă, în acest sens pledînd faptul că în limba română nu există cuvinte de origine avară.

În concluzie, izvoarele literare bizantine privind Banatul în secolele IV—VI furnizează știri prețioase despre o regiune care, deși stăpînită nominal de sarmați, huni și avari, nu a suferit nici o influență din partea acestora; dimpotrivă populația de pe acest teritoriu a purces, prin gradul ei avansat de romanitate, la asimilarea lor.

II. Izvoare epigrafice

Materialele epigrafice din secolele IV—VI, atestînd controlul Imperiului roman asupra teritoriului Banatului, sînt relativ puține. Majoritatea lor provin din secolul IV, fiind puse în legătură cu revenirea stăpînirii romane la Dunăre la sfîrșitul secolului III și începutul celui următor. Aceste materiale au apărut în castrele romane, refăcute acum, și anume: Dierna (Orșova, jud. Mehedinți), Ad Mediam, Dubova (jud. Mehedinți), Svinița (jud. Mehedinți), Gornea (jud. Caraș-Severin) și Pojejena de Sus (jud. Caraș-Severin), dar în același timp și în așezări rurale, ca Cenad (jud. Timiș). Nu sînt inscripții în adevăratul sens al cuvîntului, ci simple cărămizi care atestă prezența militară romană la nord de Dunăre. Cele mai multe provin de la Dierna, unde, după părăsirea Daciei de către Aurelian, a fost adusă de la Apulum „Legio XIII Gemina” care a staționat aici și în secolul IV. De la

²² În „FHD”, p. 387.

²³ L. Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, II, Timișoara, 1980, p. 33.

²⁴ Menander Protector, *Fragmenta*, 9, în „FHD”, p. 511.

²⁵ M. Rusu, *Transilvania și Banatul în secolele VI—IX*, în „Banatica”, IV, 1977, p. 172—173.

Dierna, Dubova și Svinița²⁶ provin cărămizi conținând numele „Dier-na”, alături de menționarea numelui provinciei Dacia Ripensis. Numele legiunii VII Claudia, cantonată la Viminacium și Cuppae, apare pe trei cărămizi provenind de la Svinița, Pojejena-de-Sus și dintr-o localitate necunoscută²⁷. Apariția numelui legiunii V Macedonia pe o cărămidă provenind de la Gornea nu este sigură, deoarece lectura pare forțată. Pe alte materiale apar numele localităților: Ratiaria, Partcit, Cuppae, Viminacium și Siscia, provenind de la: Dierna, Svinița, Pojejena-de-Sus, Cenad și dintr-un loc necunoscut din Banat²⁸. Numele unor oficialități ale armatei apar pe două cărămizi, prima de la Gornea, amintind pe „Italicus praepositus” (comandant de graniță), și a doua de la Svinița, conținând numele lui Hermogenes, „praepositus” al legiunii VII Claudia²⁹. O importanță deosebită o prezintă alte două exemplare, provenind de la Dierna și Gornea. Primul conține numele latin AVRELIVS, iar al doilea un text mai lung, unic în felul lui după retragerea aureliană. Inscripția conține nume latinești: Baria, Sterius, Bessa și Flaccus, confirmând că unitatea de equites sagittarii, care staționa la Gornea era constituită din romani³⁰.

Din secolul IV mai amintim o brățară de aur, descoperită la Vatin (în Banatul jugoslav), cu două inscripții puse în legătură cu victoria împăratului Constans asupra sarmaților din anii 338—339³¹.

Secolelor V—VI le-au fost atribuite, ipotetic, trei piese aparținând tezaurului de la Sinnicolaul Mare. Această datare ar fi indicată de folosirea abrevierii „DN” pentru „Dominus Noster”, frecventă mai ales în secolele IV—VI. Ea se întâlnește pe vasul nr. 8 al tezaurului, alături de o inscripție runică și de semnul Sf. Cruci. Considerăm că vasele nr. 9 și 10 ale aceluiași tezaur, ale căror margini conțin o inscripție precedată de o „crux monogramatica”, nu pot fi atribuite secolelor V—VI, deoarece crucea bizantină trilobată din centrul telerelor este mult mai târzie, datînd din secolele IX—X³².

Rezumînd, putem conchide că inscripțiile romano-bizantine descoperite în Banat sînt legate de prezența militară la nord de Dunăre, dar nelipsind nici cărămizile conținînd numele de persoane de origine latină.

²⁶ Em. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine descoperite pe teritoriul României*, București, 1976, nr. 413 422—423.

²⁷ *Ibidem*, nr. 427, 429.

²⁸ *Ibidem*, nr. 429, 424.

²⁹ *Ibidem*, nr. 423 a—b, p. 418.

³⁰ *Ibidem*, nr. 425.

³¹ I. I. Russu — M. Dusanic — V. Wollmann, *Inscripțiile Daciei romane III: Dacia Superior*, fasc. 1, București, 1977, p. 128—130, nr. 108.

³² R. Florescu — I. Miclea, *Tezaure transilvane la Kunsthistorisches Museum din Viena*, București, 1979, p. 76, nr. 118—119, fig. 222—224.

III. Izvoare arheologice

Spre deosebire de materialele epigrafice, obiectele aparținând artelor minore sînt mult mai numeroase, datînd din secolele IV—VI. De pe teritoriul Banatului provin o serie de materiale de artă minoră, confecționate din lut sau turnate din metal. Amintim în primul rînd obiecte de ceramică romano-bizantină, cum ar fi amforele cu inscripții descoperite recent în castrul roman de la Gornea, datînd din secolele IV—V³³, apoi resturi ceramice bizantine acoperite cu smalt, datînd din aceeași perioadă și provenind de la Dierna³⁴. Un atelier de ceramică locală, reproducind modele bizantine, este atestat arheologic la Tibiscum și datat din secolul IV. Schimbările comerciale foarte intense dintre romanitatea de pe teritoriul Banatului și cea din sud este bine ilustrată printr-o serie de opaițe, datînd din secolele IV—VI și aparținînd tipului nord-african, care provin de la Tibiscum și Dierna³⁵. Vechea artă românească a sticlăriei este reprezentată prin resturi de pahare descoperite la Tibiscum, indicînd o continuitate neîntreruptă a artei romane pînă tîrziu, în epoca postromană.

Dintre obiectele de metal amintim: tipar de turnat obiecte de podobă, descoperit la Felnac (jud. Arad), fibule romano-bizantine de la Dierna, aplice turnate și presate, provenind de la Socodor și Simpetru German (jud. Arad) și paftale și butoni de la Dierna. Cîteva cataramă turnate din bronz provin de la Dierna și Clisura (jud. Timiș)³⁶, demonstrînd aceleași vii relații ale populației locale cu Imperiul.

Un loc aparte în cadrul izvoarelor arheologice privind prezența bizantină în Banat îl constituie, fără îndoială, materialele paleocreștine, o dovadă foarte probatorie a romanității și continuității autohtonilor pe teritoriul țării noastre. Materialele au fost incluse în repertorii însoțite de considerații critice, spulberînd scepticismul privind începuturile creștinismului pe teritoriul Banatului³⁷.

Materialele paleocreștine descoperite pe parcurs³⁸ provin din 14 localități din Banatul românesc, din alte trei din Banatul iugoslav și

³³ N. Vlăssă, *În legătură cu două amfore cu inscripție pictată de la Gornea*, în „Studii și comunicări. Istorie”, Caransebeș, 1979, pp. 229—233.

³⁴ D. Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în secolele V—XI*, Iași, 1981, p. 29.

³⁵ D. Benea, *Opaițe romano-bizantine în colecția Muzeului Banatului*, în „Sargeția” XIV, 1979, pp. 219—224.

³⁶ D. Gh. Teodor, o. c., pp. 34—37.

³⁷ M. Macrea, *De la Burebista la Dacia postromană*, Cluj-Napoca, 1978, p. 225, nota 93.

³⁸ I. I. Russu, *Materiale arheologice paleocreștine din Transilvania*, în „Studii teologice” nr. 5—6/1958, p. 314, nota 9; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966, p. 152—153, nr. 12, 14; M. Moșga, *Vestigii paleocreștine din Banat*, în „In memoriam Constantini Daicoviciu”, Cluj-Napoca, 1974, p. 259—266; I. Ghita, *Obiecte paleocreștine din Banat*, în „MB”, nr. 4—6/1974, p. 310—311; Gh. Cotoșman, *Basilica romană cu baptisteriu din Urbs Morisena*, în „BOR”, nr. 3—4/1968 pp. 469—485; I. D. Suci, *Monografia Mitropoliei*

dintr-o localitate care astăzi face parte din R. P. Ungară, dar care în timpul stăpînirii romane era inclusă în granițele Daciei Traiane. Cele mai vechi sînt două plăcuțe de aur, datate din secolele II—IV, provenind de la Dierna, de factură gnostică prin caracterul scrierii și al conținutului³⁹. Deoarece aceste materiale nu constituie o dovadă directă a pătrunderii creștinismului la noi⁴⁰, ele trebuie excluse din lista obiectelor paleocreștine.

Tot de la Dierna provin alte trei obiecte, cărora recent li s-a atribuit caracter creștin⁴¹. Este vorba despre două lingurițe și de un vas din argint, datînd din secolul IV. Despre rostul acestor lingurițe se afirmă că erau folosite la Sf. Împărtășanie, afirmație ce nu poate fi susținută, deoarece în secolele IV—V împărtășirea se făcea direct din potir⁴², practică menținută pînă în secolul VII cînd este amintită de canonul 101 al sinodului II trular (692)⁴³. De-abia în secolul IX, Sf. Teodor Studitul amintește folosirea linguriței în cadrul Împărtășaniei⁴⁴, încît prezența unor astfel de obiecte la Sf. Euharistie trebuie exclusă. Mai mult, faptul că pe ele nu se distinge nici un semn creștin ne face să ne îndoim că ar aparține creștinismului primar. Asemenea lingurițe, dar cu simboluri creștine, s-au descoperit în mai multe localități europene, fiind folosite în cadrul Tainei Sfîntului Botez⁴⁵.

Inelul descoperit în anul 1841 la Băile Herculane (jud. Caraș-Severin), turnat din aur și avînd chăton-ul ornamentat cu un păun ce stă pe spatele unui delfin⁴⁶, a fost socotit de cercetători drept material paleocreștin sigur⁴⁷. La Bersobis (Berzovia) este semnalată o lucernă din metal cu lanț, dar a fost menționată doar în niște manuscrise aparținînd lui Vincențiu Babeș⁴⁸.

Banatul, Timișoara, 1977, pp. 24—29; L. Mărghitan o. c., pp. 155, 162—168; I. Stratan, *Pristornic paleocreștin descoperit la Jabăr* în „MB”, nr. 10—12/1980, p. 740—741.

³⁹ D. Benea — A. Schiopu, *Un mormînt gnostic de la Dierna*, în „Acta Musei Napocensis”, XI, 1974, pp. 115—125; N. Vlăssă, *Interpretarea plăcuței de aur de la Dierna*, în „Acta Musei...”, pp. 125—141; *idem*, *O nouă plăcuță de aur gnostică de la Dierna*, în „Acta Musei...” XIV, 1977, pp. 205—219.

⁴⁰ I. Ionescu, *Problema gemelor gnostice descoperite pe teritoriul României*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 1—2/1973, p. 95—96.

⁴¹ L. Mărghitan, o. c., p. 167—168.

⁴² Sf. Vasile cel Mare, *Epistola* 93, PG, t. LXXXII, col. 485; *Sf. Ioan Gură de Aur*, *Omilia* XX, 7, către poporul Antiohiei, *ibidem*, t. XLIX col. 208; Teodoret al Cirului, *Istoria bisericească* V, 17 *ibidem*, t. LXXXII, col. 1232; Sozomen, *Istoria bisericească*, VIII, 5, *ibidem*, t. LXVII, col. 1528.

⁴³ J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, XII, Paris—Leipzig, 1901, col. 54.

⁴⁴ Sf. Teodor Studitul, *Epistola* 219, în PG, t. XCIX, col. 1661 B.

⁴⁵ H. v. Petrikovici, *Frühchristliche Silberlöffel* în „Corolla memoriae Erich Swoboda dedicata”, Graz-Vien, 1966, p. 173—182.

⁴⁶ I. Barnea, *Contribuții la studiul creștinismului în Dacia*, în „Revista istorică română”, XIII, 1943, p. 38.

⁴⁷ I. Barnea, *art. cit.*; M. Moga, o. c., p. 261, nr. 1; I. Ghita, *art. cit.*, p. 312; I. D. Suciu, o. c., p. 26—28; L. Mărghitan, o. c., p. 158; I. Stratan, o. c., nr. 1:

⁴⁸ I. D. Suciu, o. c., p. 27.

Un caracter creștin sigur au trei cataramă de centură din bronz de tip „Sucidava”, provenind de la Dierna (Pecica, jud. Arad)⁴⁹ și Szőregh (R. P. Ungară)⁵⁰, ornamente cu un trafor în formă de cruce și datate din secolul VI. Alte exemplare similare se păstrează în Muzeul Banatului din Timișoara, dar proveniența lor de pe teritoriul Banatului este îndoielnică.

Din cadrul ceramicii cu simboluri creștine amintim două capace de vas, datate din secolele IV—V și ornamentate cu cite o cruce, provenind de la Tibiscum-Jupa⁵¹ și Caransebeș⁵², care ar confirma preluarea modelelor romano-bizantine de către populația autohtonă. Importanța deosebită a acestor capace constă în factura lor locală, indicând apartenența lor sigură la populația daco-romană.

Trei opaițe provin de la : Gornea, Lipova (jud. Arad) și Nova Palanka (Banatul iugoslav). Primul, descoperit mai demult⁵³, a fost repus recent în discuție de O. Bozu de la Muzeul din Reșița, încercând să prezinte litera „X”, care apare la baza opaițului din secolul III, ca prescurtare a numelui lui Hristos⁵⁴, ceea ce este însă puțin probabil.

Un opaiț din bronz, descoperit la Lipova și având formă de pește, a intrat în 1867 în colecțiile Muzeului din Egger (R. P. Ungară)⁵⁵, deși azi obiectul nu se mai găsește în colecțiile amintite.

Cel-de-al treilea opaiț, nesemnlat până acum în literatura istorică românească, a fost descoperit în anul 1909 la Nova Palanka (antica Lederata), pomenită de Justinian ca aflându-se la nord de Dunăre. Opaițul este confecționat din lut, având discul ornamentat cu un pește⁵⁶, vechi simbol al creștinismului primar.

De la Tibiscum (Timișoara) provine un minier de os, descoperit în 1901, alături de alte materiale antice. Este ornamentat cu un porumbel⁵⁷, simbol indiscutabil creștin pentru perioada secolelor IV—VI.

⁴⁹ I. Barnea, *Arta creștină în România, I: Secolele III—VI*, București, 1979, p. 266; E. Arădeanu — L. Emandi — T. Bodogae, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog*, Arad, 1980, p. 27, fig. 4.

⁵⁰ J. Tömörkény, *Szőreghi Leletek*, în „Archaeologiai Értesítő”, XXIV, 1904, fasc. 2, p. 192 fig. 1.

⁵¹ M. Moga, o. c., p. 263—266, fig. 2; I. D. Suciu, o. c., p. 28; L. Mărghită, o. c., p. 166—167 (cu foto).

⁵² C. Răileanu, *Un nou vestigiu paleocreștin la Caransebeș*, în „MB”, nr. 4—6/1978, pp. 251—267.

⁵³ N. Gudea, *Gornea. Așezări din epoca romană și romană târzie*, Reșița, 1977, p. 30, fig. 14/3.

⁵⁴ O. Bozu, *Considerații pe marginea unui probabil opaiț paleocreștin descoperit la Gornea — „Căunița de Sus”*, comunicare prezentată la Sesiunea științifică a Muzeului de istorie al Transilvaniei, Cluj-Napoca, 27—29 mai 1983.

⁵⁵ I. D. Suciu, o. c., p. 27; L. Mărghită, o. c., p. 166; I. Stratan, o. c., nr. 3.

⁵⁶ F. Milleker, *Denkmäler des Glaubenslebens in römischen Banat* 101—270 n. Chr., Vršet 1937, p. 14; A. Kollautz, *Denkmäler byzantinischen Christentums aus der Awarenzeit der Donauländer*, Amsterdam, 1970, p. 13, nota 7.

⁵⁷ G. Postelnicu *Originea orașului Timișoara*, în „Analele Banatului” IV, 1931, nr. 2—4, fasc. 9, p. 192—193.

Un ultim obiect aparținând artelor minore a fost descoperit în anul 1979 în așezarea daco-romană de la Jabăr (jud. Timiș). Este vorba de o pecete din lut, pristornic, folosit pentru ștampilarea prescurilor necesare săvârșirii sfintei liturghii. Datat din secolele IV—V⁵⁸, obiectul are ca analogie o pecete folosită în același scop, provenind de la Pălatca (jud. Cluj)⁵⁹, deși la aceasta din urmă datarea cea mai verosimilă se pare a fi secolul VI⁶⁰. Crucea de pe pecetea de la Jabăr este identică cu ornamentul cruciform de pe opaițul sirian de la Ploiești⁶¹.

În primele veacuri creștine, prescurile de forma unor piini rotunde erau ornamentate cu „crux decussata”, cum o dovedesc unele fresce din catacomba Domitillei și din capela greacă a Priscillei din Roma, databile din secolele I—II. În secolul III, ca ornament pentru prescuri, este monogramul preconstantinian, adică literele „I” și „X” în ligatură, atestat pe un monument de marmură provenind tot din catacombele romane⁶². Un indiciu pentru folosirea crucii pe prescuri o dă în secolul IV Sf. Ioan Gură de Aur (354—407)⁶³. Această practică se menține și în timpul Sf. Grigorie Dialogul (+604)⁶⁴. În secolele X—XI, între brațele crucii apare inscripția „IC XC NIKA”⁶⁵, formă sub care se prezintă prescurile și astăzi.

Cele două figuri trapezoidale care încadrează crucea de pe pecetea de la Jabăr nu pot reprezenta cele nouă cete ale Sfinților din ritualul Proskomidiei⁶⁶, deoarece acestea se introduc în cadrul serviciului liturgic abia în secolul XIV⁶⁷.

Deși nu multe la număr, materialele arheologice de factură romano-bizantină ne arată cum a pătruns creștinismul pe teritoriul Banatului, obiectele de acest gen, necesare populației autohtone creștinate, fiind importate din imperiu, fie lucrate local. În ansamblu, toate aceste materiale confirmă legăturile foarte strânse dintre populația romanizată din Banat și cea din sud, de care a fost legată mai ales prin conștiința romanității rămasă trează în decursul timpului.

⁵⁸ I. Stratan, *O ștampilă paleocreștină descoperită în așezarea daco-romană din satul Jabăr*, în „Noi tracii”, VII, 1980, nr. 73, p. 10—14; Idem, *Pristornic...*, p. 730—741.

⁵⁹ I. Hica-Cîmpeanu *Das Grabfeld aus dem 4.Jh. u.Z. von Pălatca (Kr. Cluj)*, în „Dacia”, XX, 1976, p. 27, 34—35, fig. 7/2 a—b, 3.

⁶⁰ N. Dănilă, *Considerații asupra noilor materiale arheologice paleo-creștine din Transilvania*, în „BOR”, nr. 7—8/1982, p. 737, nr. 15.

⁶¹ I. Miclea — R. Florescu, *Strămoșii românilor...*, p. 209, nr. 761.

⁶² P. Vintilescu, *Proskomidia privită istoric în structura și rînduiala ei*, în „BOR”, nr. 7—8/1942, p. 335, nota 1.

⁶³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia împotriva iudeilor și elinilor*, 9, PG, t. XLVII, col. 826.

⁶⁴ Sf. Grigorie papa Romei, *Dialoguri*, c. I, cap. 11, în PL, t. 77, col. 712.

⁶⁵ P. Vintilescu, o. c.

⁶⁶ I. Stratan, o. c., p. 735.

⁶⁷ P. Vintilescu, o. c., p. 345.

IV. Izvoare numismatice

Un alt argument important pentru prezența bizantină în cîmpia bănațeană îl constituie monedele. Desigur nu toate pot fi atribuite populației autohtone, multe din ele fiind colportate de popoarele migratoare. O atare atribuire se poate face numai printr-o analiză amănunțită în context arheologic.

Majoritatea monedelor provin din secolul IV, fiind strîns legate de activitatea lui Constantin cel Mare și a urmașilor săi în aceste teritorii. Tezaure constantiniene provin din opt localități: Biled (jud. Timiș), Dalboșeț (jud. Caraș-Severin), Făget (jud. Timiș), Moldova Nouă (jud. Caraș-Severin), Pojejena-de-Sus și Răcăjdia (jud. Caraș-Severin), Sinmartinul Sirbesc și Unip. De la fiul său Constans (337—350) provin cîteva tezaure din cinci localități: Dalboșeț, Făget, Pojejena, Răcăjdia, Sinmartinul Sirbesc; de la Constantinus II (337—361) — zece tezaure descoperite la: Borlova, Dalboșeț, Făget, Gornea, Jupa, Moldova Nouă, Orșova, Pojejena și Răcăjdia. Domnia împăratului Iulian Apostolul (361—363) este ilustrată prin șase tezaure de la: Dalboșeț, Gornea, Jupa, Moldova Veche și Orșova. De la Jovian (363—364) provine un tezaur de la Denta (jud. Timiș). Valentinian I (364—375) apare în tezaure provenind din două localități: Denta și Gornea. De la Valens (364—378) provine un singur tezaur descoperit la Denta. Împăratul apusean Gratianus (367—383) este reprezentat prin tezaurul de la Denta. Un ultim împărat de la care provine un singur tezaur este Valentinian III (423—455), apărut tot la Denta⁶⁸. Din secolul VI nu s-a găsit nici un tezaur numismatic, ci doar monede izolate.

Monede izolate, provenind de la Constantin cel Mare, au apărut în următoarele localități: Buziaș, Carani (jud. Timiș), Cenad, Dalboșeț, Făget, Hetin, Iam, Horia (jud. Arad), Jimbolia (jud. Timiș), Jupa, Mehădia, Moldova Nouă, Moldova Veche, Oravița, Orșova; Pecica (jud. Arad), Pesac (jud. Timiș), Pojejena-de-Sus, Satchinez, Sacoșul Turcesc (jud. Timiș), Satu Mare, Simpetru German (jud. Arad), Sinandrei, Sinmartinul Sirbesc și Timișoara. Monede cu efigia împăratului Constans au apărut la: Iam, Jupa, Pojejena, Reșița, Sacoșul Turcesc, Simpetru German, Sintana (jud. Arad) și Timișoara. Constantius II este atestat la: Baziaș, Carani, Cenad, Checea (jud. Timiș), Greoni, Gornea, Jupa, Mehădia, Pesac (jud. Arad), Pojejena, Pescari (jud. Caraș-Severin), Satchinez, Răcăjdia, Simpetru German, Sintana și Timișoara. De la Iulian Apostolul provin monede din patru localități, și anume de la: Jupa, Orșova, Pojejena și Timișoara. Împărații Valentinian I și Valens sînt reprezentați prin monede provenind de la Deta, Mehădia și Orșova.

⁶⁸ E. Chirilă — N. Gudea — I. Stratan, *Trei tezaure monetare din secolul IV din Banat*, Lugoj, 1974, passim; C. Preda, *Circulația monedelor romane postaugustiniene în Dacia*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”, t. 26, 1975, 4, pp. 441—486.

Monede de la Arcadius (395—408) au apărut la Orșova și Socol (jud. Caraș-Severin)⁶⁹.

Monede bizantine aparținând secolului V sînt relativ puține, provenind de la împărații Teodosie II (408—450) și Anastasie I (491—518) și au fost descoperite la : Săcălaz, Cenad și Dorobanți (jud. Arad)⁷⁰.

Mai bine este reprezentat secolul VI, prin monede de la împăratul Justinian I (527—565) descoperite la : Orșova, Pecica, Sinnicolaul Mare și Timișoara ; apoi de la Justin II (565—578), provenind de la Giarmata (jud. Timiș). Un ultim împărat atestat numismatic este Tiberius II Constantinus, monedele provenind de la Orșova⁷¹. Din analiza izvoarelor numismatice se poate deduce o frecvență a circulației monetare mai ales în secolul IV, în primul rînd de la Constantin cel Mare, urmat apoi de fiii și nepoții săi, care i-au succedat la tron. Interesul deosebit arătat Banatului de Constantin și urmașii săi este încă odată confirmat, indicînd un puternic control al împăraților secolului IV asupra acestui ținut. Nu același lucru se poate afirma despre secolele V—VI, din care provin doar cîteva monede izolate, atestînd mai ales relațiile comerciale ale localnicilor cu imperiul.

Pe baza analizei izvoarelor existente se poate observa că prezența bizantină în Banat este foarte bine ilustrată, încît se poate vorbi chiar de o neîntreruptă continuitate a culturii imperiului în acest ținut. Relațiile dintre romanitatea din Banat și cea din sudul Dunării au fost foarte strînse, ele contribuind elocvent la desăvîrșirea procesului de romanizare și creștinare a populației autohtone, elemente care au dus la nașterea limbii și poporului român.

⁶⁹ *Ibidem* ; O. Iliescu, *Remarques sur la pénétration de la monnaie constantinienne au Bas-Danube*, în „Dacia”, t. 23, 1979, p. 167—168.

⁷⁰ C. Preda, o. c., pp. 62, 79 ; *Idem*, *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*, în „Dacia”, t. 23, 1979, p. 400.

⁷¹ *Idem*, *Circulația monedelor bizantine ...*, pp. 402—410.

**SF. AMBROZIE AL MILANULUI : DESPRE
TAINA PAŞTILOR***

1. Nouă, tuturor celor ce sîntem încredinţaţi că vom fi din nou renăscuţi întru Hristos, nouă, taina izvoritoare de credinţă a Paştilor ne aduce în dar mărirea şi acea mulţumire ce se întoarce an de an, mulţumirea fericirii ce se coboară din credinţă. Căci sfintu-i nume purcede de la pătimirea Domnului însuşi. Căci după cum glăsuieşte fericitul Apostol, Paştile este pătimirea Mintuitorului : „Căci Paştile nostru, Hristos, s-a jertfit pentru noi” (I Corinteni 5, 7). Primind trup omenesc, Hristos s-a sfinţit în pătimirea Sa prin taina Paştilor şi astfel oricine ar ajunge prin credinţă să se împărtăşească din răsplata aceasta, să fie socotit pe drept demn de însoţirea fericirii celei dumnezeieşti.

2. În adevăr, Paştile este început de an, răsăritul lunii dintii, a semînelor, întoarcerea primenită spre a da viaţă şi — după noaptea risipită a neguroasei ierni — voia bună înapoiată a verii dintii. În acest răstimp, Dumnezeu, Izvoditorul celor ce se arată vederii, precum şi al celor ce nu se arată, după şi-a aşezat cîrligul agăţînd apoi meştesugala cerului, ne-a dăruit nouă strălucirea prin dogoarea soarelui ; tot aşa după cum i-a adus lunii în dar sclipirea spre a fi a nopţii mîngiere, a dăruit atîrnînda boltă a cerului, cu podoaba stelelor, iar marea frîngînd-o într-ale limanelor nestrămutate hotare, a pus stavilă, pentru ca tulburarea valului ce strigă şi se înconvoaie să nu viltorească dincolo de capătul despărţeniei poruncite. Şi, pentru ca chipul neted al lumii să nu fie pierdut de ochii ce caută în depărtări, în această împodobire a meştesugirii lumii s-au alcătuit munţii semeţi şi piscurile învăluite în codrii, şi aceasta cu siguranţă pentru ca nouă muritorilor să ne ajungă din nou, mai plină de bucurie, acea podoabă care este cîmpul.

3. Plămădit prin strădania sfintei trude, omul însuşi tocmai pentru aceasta a ieşit stăpîn între cele pămînteşti ale creaţiei, ca ivindu-se

* Migne, P. L., vol. XVII, col. 695—697.

printre rânduielele sfinte, să slujească mărirea și vrerea Acelui ce din nimic s-a făcut stăpîn dintru început întru toate lucrurile.

Cel ce dintru început, strîmbat de pizmă, va căuta cu bună știință să se așeze deasupra binevoitoarei creații săvîrșite de Dumnezeu, însăși natura fiindu-i potrivnică, acela a pierdut îngăduința ce i-o dăruise sfînta bunătate a Creatorului (Facerea 3, 6); mai apoi prin rîvna înșelăciunii diavolești, vînzătorul pătimeste la gîndul morții, ba chiar s-a întins gîndul acesta pînă la temelia neamului ce va ieși din el; pentru ca gîndul dumnezeiesc să fie împlinit aici, să spunem: „Prin pizma diavolului, moartea a intrat în lume” (Cartea Înțelepciunii lui Solomon 2, 24). Și astfel, greșeala fiind apărută, diavolul morții a luat de partea sa cîrmuirea în toți păcătoșii și pe toți cei depărtați de Dumnezeu, căzniți în lanțul păcatului, îi avea robi adunați laolaltă în ocna iadului întinat.

4. Îndurerat fiind, prin cumpănirea sfîntă, de pierzania aceloră, Dumnezeu venind a sălășluit în om, dar nu prin proorocul ce-L slujește și nici prin îngerul ce ni se arată vederii, ci prin plămada trupului omenesc; și aceasta spre a le da muritorilor un chip demn pentru trăire și spre a le dezvălui viața celor vremelnici ce cred în El, prin pilda morții și a învierii Sale. Căci după cum necredința și cînstirea plăsmuirilor mincinoase au închis calea către cer, tot așa reacredința vînzătorului a minat către genunea iadului.

5. De la căznirile aceloră și pînă la sosirea Domnului și Mîntuitorului Iisus Hristos, diavolul stăpînea prin moarte, pînă ce plămada trupului omenesc, potrivită după Dumnezeu, a încredințat morții neprihănitul Trup.

Hristos, cel neștiutor de păcat, atunci cînd a coborît în străfundurile iadului, frîngînd dintr-o dată zăvoarele și porțile de jos, a rechemat la viață, din strîmtorile diavolului, sufletele biruite de păcat, dărîmînd stăpînirea morții. Și astfel biruința dumnezeiască a fost scrisă cu veșnice însemnuri: „Unde îți este iadule biruința ta? Unde îți este moarte, boldul tău?” (I Corinteni 15, 55).

6. Această fericire a mîntuirii redobîndite ne-o spune cu tărie Pavel, dîndu-ne învățătură iarăși: „Căci precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia”. (I Corinteni, 15, 22); și iarăși: „Omul dinții este din pămînt, pămîntesc, omul cel de al doilea este din cer” (I Corinteni, 15, 47). Și glăsuiește adăugînd: „După cum am purtat chipul celui pămîntesc” — adică al omului vechi, în nelegiuire — „vom purta și chipul Celui ceresc” (I Corinteni, 15, 49), adică al celui ocrotit, slobozit, al celui cu sufletul întremat. Iar mîntuirea omului ispășit să o socotim în Hristos, căci la fel glăsuiește Apostolul însuși: „Hristos este începutură”, adică făptuitorul învierii și vieții; „apoi cei ai lui Hristos, la venirea Lui” (I Corinteni, 15, 23), adică cei ce trăiesc în alcătuirea neprihănirii Sale, cei ce vor fi

încrezători în nădejdea învierii și împreună cu El vor avea parte de biruința făgăduinței cerești, după cum Însuși glăsuiește în Evanghelie: „Cel care ascultă cuvântul Meu și crede în Cel care M-a trimis, are viață veșnică și la judecată nu va veni, ci s-a mutat din moarte la viață” (Ioan 5, 24).

7. Și astfel pătimirea Mintuitorului este semnul mântuirii vieții omenesti, căci El a voit să moară pentru noi, pentru ca noi crezând în El, să trăim veșnic. A voit să se facă vremelnic, așisderea nouă, pentru ca noi, înțelegând făgăduința veșniciei Lui, să trăim pururea împreună cu El.

8. Aceasta vă zic eu vouă că este binefacerea tainelor cerești; acesta este darul Paștilor, este praznicul ce trebuiește rîvnit an de an, întoarcerea celor ce sînt purtătoare de flori și așisderea a vieții-toarelor.

De acum înainte, ca prunci ieșiți la lumină prin creația dătătoare de viață a botezului Sfintei Biserici, vom fi născuți iarăși în felul fără de prihană al celor născuți dintii; acum răsună gîndul rîvnei noastre la chemarea Neprihănitului. De acum înainte vom fi părinți neprihăniți, iar prin credință chiar și mamele sfielnice își vor întinde strădania spre o plămădire fără de număr. De acum înainte va străluci podoaba luminărilor, iar strălucirea va veni de la pîntecel Izvorului nestirbit, de sub copacul credinței.

Cei demni de cele cerești se vor sfinți de acum înainte prin răsplată, după cum se vor și îndestula din bogata taină a sfințirii întru Duhul. De acum înainte va dăinui frăția unei singure mulțimi hrănite la sinul Bisericii fericite și toți laolaltă, slăvind plămada dumnezeirii ce este una, vor vesti împreună cu Proorocul, psalmul prăznuirii de la an la an: „Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim întru ea” (Psalmul 117, 24).

9. Mă întreb, care zi? Dar însuși Acela ce a dăruit simburile vieții, Izvoditorul strălucirii, făuritorul luminii, adică însuși Domnul Iisus Hristos ne aduce înțelegerea, atunci cînd glăsuiește astfel despre Sine: „Ziua sînt Eu: dacă umblă cineva ziua, nu se împiedică” (Ioan 11, 9); adică acela care îl urmează în toate pe Hristos, pășind pe urmele Sale, acela va ajunge pînă dincolo, la jilțul strălucirii veșnice, după cum El însuși, alcătuit fiind în trup îl roagă pe Tatăl pentru noi, zicînd: „Părinte, voiesc că unde sînt Eu, acolo să fie împreună cu Mine și aceia pe care Mi i-ai dat...” (Ioan 17, 24).

10. Ziua aceasta spun ei că este ziua tresăltării în bucurie și veselie, ziua în care, după ce am urmat făgăduința biruinței desăvîrșite, ajunși mulțime sfință, asemeni celei a îngerilor, plămădiți în acest răstimp, să-i cîntăm Domnului, laolaltă cu Proorocul, taina laudei ce

va veni : „Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim întru ea” (Psalmul 117, 24) ; adică (ziua) a făcut-o Izvoditorul întemeierii, al învierii și vieții fără de sfârșit, Domnul Iisus Hristos, care este Regele regilor și Domnul domnilor, de la început și fără de sfârșit, stăpînind cu Tatăl și Duhul Sfînt, acum și pururea și în vecii vecilor, amin.

Trad. de : pr. D. NEGREI

IERTAREA PĂCATELOR ȘI SFÎNTA SPOVEDANIE

Duminica a 2-a din Postul Mare

Ar fi de ajuns aceste două cuvinte : „păcat” și „iertare” pentru ca să rememorăm întreaga istorie a răscumpărării neamului omenesc. Spunem aceasta tocmai pentru că din textul Evangheliei se desprinde că Mîntuitorul pune accentul pe iertarea păcatelor slăbănogului din Capernaum (Marcu 2, 1—12) și nu pe însănătoșirea acestuia, vrînd să ne deslușească faptul că păcatul este cea mai cumplită realitate a existenței și cauza tuturor relele care au făcut necesară întruparea Fiului lui Dumnezeu. Acesta este și motivul pentru care ne vom opri cu dinadinsul asupra iertării păcatelor și Sfintei Spovedanii.

Tot ceea ce este rău în această lume, de la bolile sufletesti și trupesti și pînă la vărsările de sînge, la crime, războaie și moarte sînt urmările nefaste ale păcatului. Asupra evidenței păcatului nu trebuie aduse argumente. Păcatul este un zid de despărțire între noi și Dumnezeu, între noi și semenii noștri. El naște frica, rușinea, boala, sărăcia, destrămarea și moartea. Datorită păcatului nu putem iubi pe Dumnezeu, nu putem iubi valorile morale (Binele, Adevărul și Frumosul), nu putem iubi nici pe om. El a stricat armonia legăturii dintre Dumnezeu și om și semenii săi și în primul rînd armonia interioară, sufletească, a ființei umane.

Descrierea înfățișării oribile a păcatului și a consecințelor sale devastatoare ne ajută să înțelegem sensul iertării în creștinism.

Prin păcat se întunecă rațiunea și slăbește voința, care sînt elemente constitutive ale chipului lui Dumnezeu în om și astfel prin ciuntirea sau alterarea chipului divin în om este lezată nu numai Ființa divină ci și ființa omenească, prin urmare atît demnitatea Creatorului cît și a creaturii.

Tocmai aceste lezări ale Ființei divine, prin nesocotirea demnității Ei, și a ființei umane, amenințată cu boala și moartea, nasc în suflet dorul după iertare. Iertarea este singurul leac care ne vindecă și ne dă putere să ne continuăm drumul vieții și să urcăm treaptă cu treaptă scara virtuților. Miracolul iertării dumnezeiești și al reintegrării noastre în har s-a săvârșit în mod obiectiv odată pentru totdeauna, pentru toți oamenii de pretutindeni și din toate timpurile, atunci când Fiul lui Dumnezeu cel întrupat a murit jertfindu-Se pe lemnul crucii pentru fiecare dintre noi: „în El avem răscumpărare, prin Sângele Lui, iertarea păcatelor” (Efeseni 1. 7).

Moartea Celui fără de păcat (Ioan 8, 46) a devenit pentru noi păcătoși o permanentă posibilitate de actualizare a iertării divine prin însușirea acestei iertări în mod subiectiv și personal prin Taina Spovedaniei.

Hristos Cel biruitor asupra păcatului ne-a oferit mijloacele de biruință pentru a crea o altă realitate, împotriva tristei realități a păcatului, pe măsura condiției umane. Cuvintele Mântuitorului: „Luați Duh Sfânt; căroră veți ierta păcatele, le vor fi iertate și căroră le veți ținea, vor fi ținute” (Ioan 20, 23) ne arată nu numai felul în care este instituită Sfânta Spovedanie și ridicată la rang de Taină, ci și faptul că Apostolii au primit de la Dumnezeu puterea de „a lega și dezlega păcatele oamenilor” (Matei 18, 18). Această putere a trecut la episcopi, ca urmași ai Apostolilor, iar aceștia o transmit preoților prin hirotonie.

Taina Mărturisirii este remediu prin care ne refacem ființa supusă destrămării prin păcat și despărțirii de Dumnezeu, Care este izvorul vieții și fericirii noastre. „Dacă zicem că păcat nu avem — ne atrage atenția Sf. Evanghelist Ioan — ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este întru noi” (I Ioan, 1, 8), deoarece „printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea, așa încît moartea a trecut la toți oamenii, prin acela în care toți au păcătuit” (Romani 5, 12). „Dacă însă — spune același Sf. Apostol și Evanghelist — mărturisim păcatele noastre. El este credincios și drept să ne ierte păcatele și să ne curățească pe noi de toată nedreptatea” (I Ioan 1, 9).

Și astăzi, la fel ca odinioară în vremea Apostolilor (Faptele Apostolilor 19, 18), creștinii își mărturisesc păcatele lor înaintea duhovnicilor, unde în chip tainic însuși Hristos Domnul le dă iertare și mîngiere, „reinviindu-le sufletul omorît de păcate”.

De bună seamă că la Taina Spovedaniei s-a gîndit marele Apostol Pavel — observă Sf. Efrem Sirul — cînd a exclamat: „O, adîncul bogăției, al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu...” (Romani 11, 33). Ceea ce îl și face pe acest dascăl al Bisericii să-i îndemne pe creștini zicînd: „Vă rog în genunchi, cu lacrimi și suspine, să cinstiți acest tezaur al preoției cu care Hristos, după venirea Sa pe pămînt, a binevoit să încredințeze pe nevrednicele Sale făpturi”. (Sf. Efrem Sirul, Cuvînt despre preoție).

Este vremea Postului Mare, vremea căinței și a reînvierii sufletului. „Am păcătuit odată, să alergăm la Sfânta Spovedanie — ne sfătuiește Sf. Ioan Gură de Aur — am păcătuit de două ori și de nouă ori, mereu și mereu să alergăm la Sfânta Spovedanie; aici este iertare nu osîndă;” este luminarea conștiinței, trezirea ei, este curățirea inimii, pacea sufletului, întoarcerea pe drumul virtuților, seninătatea vieții, împăcarea cu toți oamenii și cu Dumnezeu.

Pregătiți în acest chip vom întâmpina cu vrednicie Învierea, care este nu numai o sărbătoare a vieții fără de sfîrșit, ci în primul rînd o sărbătoare a miracolului iertării divine, deoarece dacă Dumnezeu n-ar fi vrut să ne ierte n-ar fi îngăduit ca Fiul Său să moară pentru păcatele noastre. Lui Dumnezeu și numai Lui să-I aducem mărire, mulțumire și închinăciune acum și întotdeauna.

Pr. GABRIEL CERNĂUȚEANU

URCUȘUL RUGĂCIUNI

Duminica a 4-a din Postul Mare

Cuvintele „Cred, Doamne! ajută necredinței mele” (Marcu 9, 24) alcătuiesc rugăciunea unui tată îndurerat către Mîntuitorul Iisus Hristos, reprezintă strigătul sincer, înăbușit de durere, al unui om în suferință, dorința arzătoare de a obține vindecarea fiului său. Cîtă durere o fi strîns în suflet acest părinte văzîndu-și fiul într-o stare atît de deplorabilă, cît de cernită îi va fi fost inima văzîndu-l cufundat în bezna suferinței? „Avea duh mut — ne spune despre el Sfințitul Evanghelist Marcu — și oriunde-l apuca îl arunca la pămînt și făcea spume la gură și scrișnea din dinți și înțepenea” (Marcu 9, 17—18).

Și totuși în acest suflet coplesit de durere încă mai pîlpiia o licărire de nădejde, care parcă a început să se întetească la vestea că un om pe nume Iisus, urmat mereu de o ceată de 12 ucenici, bătătorește zi de zi drumurile Galileii, vorbind cum „n-a mai vorbit vreodată” om pe pămînt (Ioan 7, 46), vindecînd orice boală și tămăduind orice neputință din popor (Matei 4, 24). Inima zdrobită de părinte i-a îndreptat pașii spre Iisus; s-a apropiat de El, la început cu sfială și îndoiala pricinuită de atîtea eșecuri înregistrate în încercările de a-și vindeca fiul: pînă și ucenicii lui Iisus nu l-au putut ajuta. Dar abia după cîteva cuvinte schimbate cu blindul Iisus, își dă sea-

ma că îl are în față pe însuși Dumnezeu căruia nimic nu-I este cu neputință (Matei 19, 26), dimpotrivă îl încredințează că „toate sînt cu putință celui ce crede” (Marcu 9, 23). În consecință a luat cu totul altă atitudine, adresîndu-i Fiului lui Dumnezeu acea rugăciune — exemplu care impune prin sinceritatea și încrederea deplină în puterea Celui căruia i se adresează (Marcu 9, 24).

Există multe rugăciuni sincere, încărcate de credință, ca cea a tatălui din Evanghelie, în paginile Sfintei Scripturi. Îl auzim și acum pe împăratul prooroc David rugîndu-se pentru iertarea păcatului său, în acel minunat psalm de pocăință; ne răsună încă în urechi rugăciunea insistentă a orbului din Ierihon: „Iisuse, miluiește-mă!” (Luca 18, 35) și ne înduioșează glasul plin de smerenie al vameșului care se ruga cu lacrimi în ochi, bătîndu-și pieptul: „Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosul” (Luca, 18 13). Nu vom putea uita rugăciunea acelei mame din părțile Tirului și ale Sidonului, care, zdrobită de durere, își susținea, ca oarecînd Iacob, dreptul ei legitim la milostivirea dumnezeiască, la iubirea ocrotitoare a lui Dumnezeu de care se împărtășesc toți cei ce stăruiesc în rugăciune.

Multe pagini din Sfintele Evanghelii relatează cuprinsul rugăciunilor atîtor suferinzi care s-au înfățișat înaintea lui Iisus ce adeseori a trecut peste hotarele obișnuite firii, pentru a veni în folosul lor. În toate aceste cazuri rugăciunea este o cerere, un strigăt al omului după ajutorul lui Dumnezeu. Viața de toate zilele arată că unul dintre izvoarele rugăciunii este durerea, clipa de grea cumpănă din care avem convingerea că singuri nu putem ieși.

Rugăciunea, însă, nu poate fi susținută numai de durere. Ea se întemeiază pe credința în Dumnezeu, pe nădejdea în bunătatea Lui izvorîită din iubirea Sa de Părinte, credință ce a umplut sufletele tuturor celor ce s-au apropiat de Iisus spre a-I cere ajutorul. Iisus însuși a prețuit și mai întotdeauna a lăudat tăria credinței acestora. În consecință creștinul trebuie să stea în legătură permanentă cu Dumnezeu, nu numai în necazuri ci în toate împrejurările vieții. Adevărata rugăciune este modul nostru firesc de a sta de vorbă cu Dumnezeu pentru a-L avea mereu aproape de noi și invers, pentru a fi și noi mereu aproape de Părintele nostru bun și iubitor, este modul de a nu ne lipsi niciodată — deci nici la bine — de asistența Lui. Tocmai de aceea, în cultul nostru creștin, pe lângă rugăciunea de cerere mai sînt întîlnite rugăciunile de mulțumire, rugăciunile de laudă, care duc la adevărata contemplare și preamărire a lui Dumnezeu. Și aceasta, pentru că în creștinism Dumnezeu nu mai este acel „Jupiter Tonans”, înzestrat cu puteri menite să-l înspăimînte pe om și să-l pedepsească fără nici o cruțare, nici acea divinitate de obicei vrăjmașă omului, ci este Tatăl nostru, așa precum ni l-a descoperit însuși Fiul Său, Domnul Iisus Hristos.

Rugăciunea este o cerere de coborîre a harului lui Dumnezeu în viața creștinului, dar este și convorbirea sa cu Dumnezeu. „Cei în suferință să se roage” — ne îndeamnă Sfîntul Apostol Iacob — dar și „cei cu inima bună să cînte psalmi” (Iacob, 514), dialogul cu Dumnezeu fiind tot atît de firesc pe cît este dialogul dintre părinți și copii. „A te ruga — arată un mare teolog al zilelor noastre — înseamnă a recunoaște că Dumnezeu e Tatăl tău și a face efortul de a te întoarce acasă în căldura căminului familial”.

Pentru ca rugăciunea noastră să fie cu adevărat o „întoarcere acasă”, un urcuș cît mai aproape de Dumnezeu, Tatăl nostru — după cum scrie Evagrie Monahul — este necesar ca ea să îndeplinească anumite condiții. Asupra unora dintre cele mai semnificative vom insista în cele ce urmează.

Întîi de toate, rugăciunea trebuie să fie însoțită de o radicală transformare interioară, ceea ce necesită un mare efort de împotrivire la tot ce este josnic și incompatibil cu demnitatea ființei umane, hărăzită să urce culmile perfecțiunii nu să se prăbușească în abisul fărădelegilor. Este efortul de a uita și ierta toate necazurile și neajunsurile pricinuite de unii semenii ai noștri, pentru ca la rîndul nostru să putem beneficia de iertarea lui Dumnezeu. În Rugăciunea Domnească atunci cînd Îl implorăm să ne ierte păcatele, facem mențiunea că iertarea lui Dumnezeu trebuie să premerge oricărei alte împliniri de cereri sau dorințe, tot așa precum și noi iertăm celor ce ne-au greșit nouă, (Luca 11, 4). Spre a fi un adevărat urcuș spre tronul ceresc, rugăciunea pretinde o stare sufletească de totală încadrare a voinței noastre proprii în voința lui Dumnezeu, așa cum ne-a învățat Mîntuitorul Iisus atît prin cuvînt, așezînd în fruntea cererilor „facă-se voia Ta” cît și prin faptă, atunci cînd în Grădina Ghetsimani precizase: „dar nu voia Mea ci voia Ta să se îndeplinească” (Luca 22, 42).

Dacă nu vom ajunge la această stare de totală transformare interioară, rugăciunea noastră va fi zadarnică, deoarece „cînd stați de vă rugați, iertați orice împotriva cuiva... că de nu iertați voi, nici Tatăl vostru cel din ceruri nu vă va ierta vouă greșelile voastre” (Marcu 11, 25—26). Prin rugăciune, adevăratul creștin trebuie să se înfățișeze înaintea lui Dumnezeu cu inima și cu toate gîndurile sale, fără a se risipi în preocupările obișnuite, căci: „creștinul să se roage cu mintea întreagă și cu evlavie” — ne îndeamnă Mărturisirea noastră de credință ortodoxă. Sf. Vasile cel Mare precizează că „înaintea lui Dumnezeu trebuie să stăm cu frică și cu cutremur, avînd mintea concentrată numai la El și nu într-alt loc” rugăciunea fiind, deci, „însoțirea și unirea făpturii cu Dumnezeu” (Sf. Ioan Scărarul). Creștinul trebuie să-și ridice odată cu glasul „și inima la Domnul din cer” (Plîngerile lui Ieremia 3, 40). „Nu te ruga împlinind numai formele din afară — spune Sf. Evragie Monahul — ci îndeamnă-ți mintea spre simțirea rugăciunii duhovnicești”.

Neprocedînd așa nu numai că nu vom cîștiga nimic în urma rugăciunilor noastre, dar ne vom și număra printre fățarnicii osîndiți de către Mîntuitorul (Matei 15, 8). Trebuie să înlăturăm din rugăciune robia formalismului, pentru a o transforma într-o „convorbire tainică”, nu una de paradă (Matei 6, 5); să ne rugăm pentru a ne satisface o nevoie sufletească și să nu facem din rugăciune un gînd de laudă deșartă ca fariseii din timpul Mîntuitorului care „și-au luat plata lor” (Matei 6, 5): ei au vrut să fie văzuți de oameni și au fost văzuți, dar atît.

În timpul rugăciunii ne găsim în fața lui Dumnezeu, Părintele nostru al tuturor. Trebuie să știm ce să cerem, spre a fi în acord cu întreaga învățătură creștină care precizează că „Dumnezeu miluiește pe toți” (Romani 11, 32). În rugăciune nu renunțăm la viața pămîntească ce trebuie închinată lui Hristos Dumnezeu, cu toată complexitatea ei, dar nu uităm niciodată că nu putem cere satisfacerea unor doleanțe subiective sau capricii. Într-o situație asemănătoare, Mîntuitorul a replicat ucenicilor Săi „nu știți ce cereți” (Marcu 10, 38). „Cere de la Dumnezeu cereri vrednice de mărirea Sa, ca să fie vrednicia Ta mare înaintea Lui și El să se bucure de tine” — ne îndeamnă Sf. Isac Sirul.

Rugăciunea smerită implică încrederea deplină în eficiența ei precizată de Mîntuitorul Însuși care ne asigură: „toate cîte cereți, rugîndu-vă, să credeți că le veți primi și le veți avea” (Marcu 11, 22—24). Să luăm exemplul Domnului Iisus Hristos care, „fiind în zbucium cu mai mare stăruință se ruga” (Luca 23, 24), iar pentru confruntarea cu diavolul din pustiul Carantaniei s-a pregătit postînd și rugîndu-Se timp de 40 zile.

Este demnă de a fi urmată și pilda Monicăi, mama Fericitului Augustin, care timp de 18 ani s-a rugat pentru întoarcerea fiului ei de pe drumurile rătăcirii. Și într-adevăr nu a putut pieri „fiul atîtor lacrimi”; în locul rătăcitului, Dumnezeu i-a înapoiat un fiu cu care întreaga creștinătate se mîndrește.

Pentru ca rugăciunea să fie cu adevărat un urcuș spre cer, ea trebuie însoțită de fapte. Omul care se roagă trebuie să-și împodobească sufletul cu florile alese ale virtuților, faptele bune mergînd împreună cu rugăciunea însăși. „Contemplația cu Dumnezeu se efectuează nu numai prin legătura cu Dumnezeu prin rugăciune ci și prin împlinirea datoriilor față de oameni, prin lucrarea asupra creațiunii” (D. Stăniloae, *Liturghia, urcuș spre Dumnezeu și poartă a cerului*, în „M. B.” nr. 1—3/1981, p. 56). Rugăciunea este viața sufletului creștin și fiecare creștin trebuie să se roage așa cum ne-a învățat Mîntuitorul nostru, Fiul lui Dumnezeu întrupat. Este greu într-adevăr urcușul în rugăciune, dar nu trebuie să uităm nici o clipă cuvîntul biblic, care spune că „unde încetează puterile omului acolo începe ajutorul lui Dumnezeu”, iar în lucrarea rugăciunii nu se poate ști cine începe

mai întâi, cel ce se roagă sau Dumnezeu care dă putere celui ce se roagă.

Să nu lăsăm, deci, pe Dumnezeu să lucreze fără efect asupra noastră și să facem din rugăciunea noastră un fericit prilej de reală întâlnire cu Dumnezeu, având toată convingerea că din această întâlnire ne vom desprinde cu puteri sporite întru împlinirea voii Sale celei sfinte, spre binele și fericirea noastră și a tuturor semenilor.

Pr. GHEORGHE SUTAC

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE SFÎNTA TAINĂ A CUNUNIEI

I. Introducere (*Pregătirea apercceptivă*)

Cartea Sfântă ne arată că creindu-l pe om, ziditorul a constatat „că nu e bine să fie singur” și i-a „făcut femeie”, pentru a se „înmulți, a umplea pământul și a-l stăpîni” (Facere 2, 18—25). Vedem că Domnul a creat un singur bărbat și o singură femeie, pentru a forma o unitate pe toată viața, fiind „amîndoi un singur trup” (Facere 2, 25), pentru a fi egali și împreună a stăpîni pământul, ajutîndu-se reciproc prin iubirea care îi unea. Intrat în lume, păcatul a întunecat și alterat unitatea primei familii binecuvîntate de Ziditor: așa că, restabilind firea, Mîntuitorul reasează întreaga creație, familiei acordîndu-i harul unității ei dintru început.

II. Anunțarea temei

Biserica oferă harul unității bărbatului și femeii, ca membri ai ei, prin Taina Sfintei Cununii, sau a Nunții.

III. Tratarea

Stînd la baza familiei și la perpetuarea neamului omenesc, căsătoria ca unitate dintre bărbat și femeie este lăsată de Domnul în mod natural, ca o realitate înscrisă în firea omului. Ea este de origine divină, pentru că pornește și împlinește voința lui Dumnezeu. Mîntuitorul accentuează unitatea căsătoriei pe toată viața, spunînd: „Pentru aceasta va lăsa omul pe tatăl și pe mama sa și se va alipi de femeia sa și vor fi amîndoi un trup... Deci ceea ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă” (Matei 19, 3—10). Această unitate pe toată viața dintre soți se numește „indisolubilitatea căsătoriei”. Două situații dau

totuși posibilitatea repetării căsătoriei: moartea unuia dintre soți (Romani 7, 2—3) și infidelitatea unuia dintre ei (Matei 5, 32 și 19, 9). Întărind însă indisolubilitatea căsătoriei, Sfântul Apostol Pavel accentuează porunca Domnului „Femeia să nu se despartă de bărbat. Iar de se va despărți, să nu se mărite, sau să se împace cu bărbatul său; și bărbatul să nu lase femeia” (I Corinteni 7, 10—11). Atît de trainică devenise în viața Bisericii creștine primare indisolubilitatea căsătoriei, încît chiar după moartea unuia dintre soți, celălalt prefera și Biserica recomanda — după cuvintele Apostolului — „să rămînă văduv” (I Corinteni 7, 18), în convingerea că nici moartea nu poate desface unitatea căsătoriei și dorința de-a „viețui pentru Domnul” (I Corinteni 7, 40). Pentru combaterea desfriului, Apostolul recomandă recăsătorirea, „fiindcă mai bine să te căsătorești, decît să arzi” (I Corinteni 7, 9), adică să nu fi supus osîndei veșnice în urma desfriului.

Sf. Apostol Pavel pune Taina Nunții în legătură cu Hristos și cu Biserica, spunînd: „Taina aceasta este mare, iar eu zic în Hristos și în Biserică” (Efeseni 5, 32). „În Hristos” înseamnă unire în sfințenia lui Hristos, iubire în iubirea lui Hristos. În felul acesta, precum „cel ce se alipește de desfrînată este un trup cu ea”, „cel ce se alipește de Domnul, este un duh cu El, căci vor fi amîndoi un trup” (I Corinteni 6, 16—17). Aceasta va aduce după sine o sfințire sufletească a celor doi, fiindcă „bărbatul necredincios se sfințește prin femeia credincioasă, iar femeia necredincioasă se sfințește prin bărbat” (I Corinteni 7, 14), fiindcă „trupurile voastre sînt măduarele lui Hristos” (I Corinteni 7, 15). Harul Sfîntului Duh care sfințește unitatea duhovnicească făcînd trupurile „temple ale Sfîntului Duh” (I Corinteni 6, 19), iar roada duhului fiind „dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blîndețea, cumpătarea” (Galateni 5, 22), îi va uni în sfințenia acestor virtuți și astfel „bărbații își vor iubi femeile ca și Hristos Biserica”; ei „își vor iubi femeile lor ca și trupurile lor”, cu convingerea că „cel ce își iubește femeia, pe sine se iubește” (Efeseni 5, 25—30; I Petru 3, 7). La rîndul ei — spune Apostolul — „femeia să se teamă de bărbat” (Efeseni 5, 33). Știînd că în „iubire nu este frică” (I Ioan 4, 18), această teamă poartă în sine harul sfințeniei: e „teamă” de a nu întina iubirea și ocrotirea binevoitoare a soțului, este iubirea plină de sfială, de a căuta „să placă soțului” (I Corinteni 7, 34). În cadrul acestei unități de sfințenie tainică, „ asemenea celei dintre Hristos și Biserică, bărbatul e capul femeii, femeia e strălucirea — sărbătoarea bărbatului” — remarcă un scriitor bisericesc (Metodiu de Olimp).

Pornind de la spusele Sfîntului Apostol Pavel că „orice lucru se sfințește prin cuvîntul lui Dumnezeu și prin rugăciune” (I Timotei 4, 4—5), precizăm că măreția tainei „în Biserică” aduce harul sfinților în unitatea sufletească și trupească a soților, prin rugăciunile pe care ea le face prin sfinții ei slujitori. Așadar, săvîrșitorul tainei este episcopul sau preotul de mir; ieromonahii nu pot săvîrși taina, întrucît ei au luat votul fecioarei.

În oficierea Tainei se leagă mâna dreaptă a mirelui și miresei, ca semn al unirii lor pe toată viața, rostindu-se o rugăciune plină de conținut duhovnicesc. Apoi se pun pe capul mirilor cununile, rostindu-se formula de sfințire a căsătoriei. „Se cunună robul lui Dumnezeu (N) cu roaba lui Dumnezeu (N) în numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh”. Cununile sînt asemenea „cununilor cu care Mîntuitorul încununează în ceruri pe sfinții și aleșii Săi după moarte”, ele imprimînd mirilor o demnitate morală cu totul deosebită pentru toată viața. Înainte de taina propriu-zisă, are loc logodna, cînd mirilor li se pune pe deget inelul pe care îl vor purta toată viața. Așa cum inelul, fiind un cerc, nu are nici început nici sfîrșit, el simbolizează încrederea pe care soții și-o acordă reciproc. Prezența nașilor îndeplinește și rolul de martori și chezași ai făgăduinței de fidelitate reciprocă pe care soții o fac în fața lui Dumnezeu. Pîinea și paharul cu vin din care gustă mirii reprezintă unitatea lor nedespărțită în viață, atît la fericire cît și la ne-cazuri. Înconjurarea mesei este un simbol al bucuriei nunții.

Primitorii Tainei sînt bărbatul și femeia, care îndeplinesc condițiile de vîrstă și sănătate, consimțind public că se unesc în mod liber și nesiliți de nimeni și prezentînd în același timp certificatul de căsătorie de la starea civilă.

Fiind un prilej de bucurie și veselie, Biserica oprește săvîrșirea nunții în perioada posturilor de peste an indicate în calendarul bisericesc.

IV. Recapitularea — Aprecierea

Cînd a fost instituită legătura dintre bărbat și femeie? (cînd Dumnezeu a hotărît că nu e bine ca omul să fie singur și i-a făcut „femeie potrivită lui”, binecuvîntîndu-i „să crească, să se înmulțească și să stăpînească pămîntul”). Care este deci baza acestor legături? (Unirea dintre bărbat și femeie pe toată viața). Cine a tulburat și tulbură mereu această unire binecuvîntată de Creator? (Păcatul). Cînd Mîntuitorul a restabilit firea căzută în păcat, ce anume accentuează cu privire la căsătorie? (Accentuează că „vor fi amîndoi un trup”, deci unitatea dintre bărbat și femeie și că „ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă”, adică indisolubilitatea). Cînd, totuși, se poate repeta căsătoria? (Cînd moare unul din soți, sau pe motiv de desfrinare). De ce și pe motiv de desfrinare? (Fiindcă desfriul sau păcatul înseamnă o moarte morală și iubirea ca bază a legăturii dintre soți este anulată). Taina Nunții se poate repeta, deci, de trei ori, dar numai mirenilor, preoților și diaconilor nu li se admite repetarea, iar episcopii provenind din mediul sau cinul monahal nu sînt căsătoriți. Care este formula pe care o rostește preotul cînd îi unește pe cei doi soți în sfînta taină? („Cunună-se robul lui Dumnezeu N...).

Am văzut că această sfîntă taină se numește „Cununie” și „Nuntă”. Unirea liberă și de bunăvoie se săvîrșește în numele Sfintei Taine, pentru a primi harul sfințitor și astfel ea devine „Taina mare în Hris-

tos și în Biserică", precum spune Apostolul, și se numește „Taina Nunții”. Ca taină a Bisericii ea se caracterizează prin sfințenia iubirii dintre bărbat și femeie, asemenea aceleia dintre Hristos și Biserică, după cum spune Sfântul Apostol Pavel.

V. Asocierea

Taina Cununii se leagă și de alte Sfinte Taine ale Bisericii. În primul rând ea se aplică mirilor care sînt membrii ai Bisericii, care au primit Sfînta Taină a Botezului, Sfîntului Mir și Euharistiei. În al doilea rând, se recomandă ca înainte de primirea acestei Sfinte Taine, mirii să se spovedească și să se împărtășească cu Sfîntul Trup al Domnului. La început se împărtășesc în cadrul sfîntei liturghii, după ecfonisul de la „Tatăl nostru”, cînd li se spunea: „Primiți Trupul și sîngele Domnului nostru Iisus Hristos, care vi se dă spre iertarea păcatelor” (Pr. prof. dr. Ene Braniște, *Liturgica specială*, București, 1980, pp. 412—413). Asocierea la Taina Sfîntei Cununii a altor Sfinte Taine, îi aureolează și adîncește binecuvîntarea harului divin în Hristos și în Biserică.

VI. Generalizarea

Din cele de mai sus vedem că Sfînta Taină a Cununii pecetluiește cu binecuvîntare divină și har sfințitor iubirea bărbatului și a femeii, care de bunăvoie își exprimă dorința de a fi „amîndoi un trup” și o simțire, în scopul nașterii și creșterii copiilor, ca și a întrajutorării pe toată viața.

VII. Aplicarea

Dat fiind faptul că Sfînta Taină a Cununii reprezintă o sărbătoare unică în viața mirilor, ea este o zi de mare bucurie.

Întemeiată pe unitatea de iubire dintre soți, căsătoria se bazează pe respectul dintre ei și ajutorarea lor reciprocă, iar nașterea de copii este socotită o binecuvîntare a lui Dumnezeu. De aceea, combătînd avortul, Biserica recomandă ca o datorie fundamentală a părinților să vegheze cu toată dăruirea la creșterea copiilor spre a deveni buni credincioși ai Bisericii, oameni de nădejde ai societății și fii devotați ai patriei.

Ca și în cazul Botezului, un rol însemnat revine și nașilor, cu responsabilitatea de a veghea la buna înțelegere, la armonia și unitatea noii familii.

Pr. prof. SORIN COSMA

P R O B L E M E P A S T O R A L E Ș I L I T U R G I C E

TANGENȚE LA VIZITELE PASTORALE

Urmăresc cu nostalgie și nedisimulată bucurie elanul pastoral-misionar al mai tinerei generații de slujitori ai altarelor noastre. Cu stăruință, confrății noștri reeditează metode vechi, caută altele noi, în spiritul tradiției ortodoxe, menite să contribuie la ascensiunea vieții morale și bisericești.

În conferințele preoțești, administrative sau la centrele eparhiale, în prezența și sub îndrumarea chiriarhilor, a delegaților chiriarhali, protopopilor și misionarilor protopopești, se analizează succese și eșecuri, situații și perspective, pe plan local (parohial) și general (eparhial). Se dezbat problemele și se adîncesc într-un spirit nou, ce definește, în toate compartimentele, viața zilelor noastre.

Din relatările revistelor eparhiale sau mitropolitane, se poate constata că, în diversitatea problemelor, se acordă o atenție sporită unor practici pastorale vechi, dar neînvechite, între care aș numi, de data aseasta, vizitele pastorale. Împrospătată, reactualizată, problema suscită deosebit interes. Generațiile mai noi au sentimentul că le aparține în exclusivitate, că au chemarea s-o rezolve în totalitate, că, în sfîrșit, predecesorii au agitat-o, dar n-au rezolvat-o. Persistența acestui sentiment acționează stimulatîv în conștiința lor. Concomitent, tinerii noștri confrăți cercetează și ceea ce au făcut înaintașii, lucrul lor reprezentînd pietre de temelie pentru alcătuirii noi. Izvoarele informative sînt abundente, de la vasta literatură pastorală din perioada patristică pînă în epoca noastră. Dar ceea ce îi nedumerește oarecum este absența unor formule, șabloane, norme precise, metode general valabile după care să se efectueze aceste vizite. Constatarea aceasta a format un fel de concluzie la o conferință preoțească, în care fusese abordată problematica vizitelor pastorale. Lipsa aceasta ar determina, se zicea, diversitatea procedeeleor și ... insuccesele.

Sigur, problema este mult mai complexă și necesită priviri din unghiuri diferite, dar nu ne-am propus aici o tratare exhaustivă ci limitativă, concentrîndu-ne reflecțiile în jurul cîtorva aspecte, urmărind, mai ales, reactualizarea problemei și stîrnirea interesului pentru ea.

Fiecare generație a avut și are teoreticieni și sfetnici valoroși. S-au scris volume întregi de sfaturi, dar, paradoxal, parcă nu s-a spus

nimic sau aproape nimic. S-a scris despre necesitatea pastorației individuale, în care sînt implicate și vizitele pastorale, s-au făcut recomandări. Analizate cu minuție, ele se reduc, în final, la ... inspirația fiecăruia. Dar să nu înțelegem greșit termenul, să nu-i îngustăm sensul. A lucra după inspirație nu înseamnă că sfaturile autorilor de manuale și studii pastorale sînt fără valoare sau inutile. Dimpotrivă, recomandările întemeiate pe experiența și observația înaintașilor sînt utile pentru cunoașterea și formarea unei viziuni unitare în pastorația creștină. Pastorală nu formulează „rețete” pentru cazuri speciale, ci oferă norme generale. Sfaturile, recomandările, procedeele date de alții nu se aplică întocmai, ci, după împrejurări, fiecare le adaptează și le aplică după gîndirea proprie. Nici Apostolul Neamurilor n-a fost călăuzit de norme teoretice, de canoane, de reguli rigide în pastorația individuală și a devenit cel mai bun psiholog între misionarii primari ai creștinismului. (Cf. S. Vlad, *Un păstor model — Sfîntul Apostol Pavel*, Timișoara, 1946, p. 135). Să nu căutăm, deci, detaliul, uitînd sau neglijînd esențialul. Dată fiind marea diversitate a structurilor umane, alcătuirea caracterială, variabilitatea comportamentală și de receptivitate a oamenilor, nu pot fi elaborate șabloane, metode cauzale pentru situații accidentale. Labilitatea răspunsurilor la stimulii exogeni anulează eficiența șabloanelor, a normelor prestabilite.

În itinerariile sale pastorale, preotul întîlnește tot felul de oameni și situații. El nu poate pleca în parohie cu lecții învățate. Rezolvarea individuală a situațiilor rămîne unica metodă. În complexul variabilităților respective, constantă este doar rîvna păstorului de suflete, înțelepciunea lui. Se înțelege că experiența personală, suma cazurilor particulare, și ceea ce poate reține din experiența altora îi vor fi buni sfetnici. În arta conducerii spirituale nu se poate vorbi despre o totală originalitate, progresul se realizează prin acumulări și dezvoltări succesive. Indicațiile generale, din fondul de acumulări seculare, sînt menite a fi adaptate la condițiile particulare.

A lăsa rezolvarea cazurilor pastorale la „inspirația” fiecăruia nu înseamnă a lucra la întîmplare. Dimpotrivă, înseamnă lucrare chibzuită, efect al căutării și perseverenței. O dimensiune a inspirației este spontaneitatea, găsirea unei idei noi, unui procedeu nou, unei soluții „ad rem”. Este un potențial uman alcătuit din zestrea de cultură ancestrală, sporită mereu prin acumulări personale. Solicitată spontan, într-o ipostază dificilă, imaginația scoate din acumulările anterioare scheme noi, transformative. A găsi o soluție nouă pentru atingerea unui scop imediat este, în ultima analiză, o operație de reorganizare, de recombinație a unor date și experiențe vechi, o adaptare ce implică gîndirea, observația, intuiția

De aceea cred că problemele legate de vizitele pastorale nu le rezolvă teoreticienii la masa de lucru, ci preoții pe teren. O atare lucrare atît de complexă cere preotului pasiune pentru lucrul său și, desigur, încredere în sine, în capacitatea sa de a găsi soluții la limita superi-

oară a valorilor pastorale. Dincolo de sfaturi și metode, se pare că trebuie să apelăm la o veche dinamică, esențializată în ceea ce s-a numit sintagmatic „vocație pastorală”. Aceasta se exprima de înaltași noștri printr-un termen sinonim, parcă mai explicit: chemare, o împletitură de har și sudoare, de voință și responsabilitate, de gândire și imaginație creatoare, în interacțiune către împlinirea unei misiuni. Mobilizarea maximă într-o acțiune se înscrie în categoria pasiunilor creatoare, spre deosebire de pasiunile negative, sinonime cu patimile, în proximitatea viciului.

Vocația pastorală nu se limitează la o singură latură a misiunii preoțești, la o singură activitate. Sfinții Părinți nu și-au dezvoltat activitatea numai după înclinările pastorale, ci și-au pus toată ființa în serviciul Mintuitorului căruia I-au slujit. Au fost concomitent dogmațiști întru apărarea adevărului credinței creștine, apologeți și polemisti împotriva ereticilor și păgînilor, misionari în răspîndirea creștinismului, episcopi în conducerea sufletelor și bunurilor materiale ale eparhiilor, cateheți întru pregătirea viitorilor creștini, liturgiști în orînduirea și îmbogățirea cultului și, în fine, mari predicatori... (cf. Pr. Victor N. Popescu, *Predica în cultul creștin*, B.O.R., nr. 7—12/1944, p. 227).

Concepute abstract, vizitele pastorale par lucrări facile, obișnuite. În practică se evidențiază dificultatea lor. Cîte greutăți a întîmpinat părintele Ioan Pusnicu, eroul scriitorului Gr. Petrov, pînă cînd ajunge ca „sătenii să prețuiască venirea lui în casele lor”? („Un păstor model”). Un preot mărturisea odinioară: „deși am aflat o metodă bună de comuniune individuală cu enoriașii, totuși încă multă vreme, în tactul personal, am avut multe greșeli. Uneori cu prea mare încredere în mine, fără o finețe sufletească cuvenită și fără delicatețe, mă apropiam de ranele inimii omenеști, mă aprindeam acolo unde trebuia să păstrez calmul, mă supăram acolo unde trebuia să arăt indulgență față de viciu și în loc să aduc pe om să-și recunoască greșalele, îl îndepărtam de la mine, de influența mea, care devenea pentru el împovăratore și neplăcută” (Pr. Petru Vasilcovschi, *Vizite pastorale individuale*, Bălți, p. 16). Frămîntări și căutări, poticniri și reabilitări, succese și insuccese — cam acestea ar constitui un bilanț pastoral.

Cînd să se efectueze vizitele pastorale? Nu există un timp al lor. Nici un autor nu indică un timp anumit pentru ele. Neobositul Apostol Pavel, în periplul său misionar, adunînd presbiterii din Efes, li se adresează cu un îndemn și o confesiune: „...priveghiați, aducîndu-vă aminte că, timp de trei ani, noaptea și ziua n-am conținut să vă îndemn, cu lacrimi, pe fiecare dintre voi”. (Faptele Apostolilor 20, 31). Deci, ziua și noaptea, cînd și cît a fost necesar, el a sfătuit, a priveghiat și a învățat „din casă în casă” (Faptele Apostolilor 20, 20), „cu timp și fără timp” (II Timotei 4, 2).

Sfaturile Apostolului Pavel, sinteza unor experiențe personale, fructificate de revărsarea harică, sînt minunate sugestii pentru toate timpurile și pentru toate locurile. Literatura patristică și literatura pas-

torală a veacurilor următoare au folosit îndrumările inspiratului Apostol, le-au intensificat și amplificat după exigențe și împrejurări, realizând păstorul „după chipul paulin”, care, la rîndul său, are ca model perfect „Păstorul Suprem”, după cum însuși Pavel mărturisește: „Luați-vă după mine, după cum și eu m-am luat după Hristos” (I Corinteni 11, 1). Iisus a intrat în casele oamenilor, a stat la masă în casa lui Matei (Matei 9, 10), a intrat în casa lui Zaheu (Luca 19, 5), în casele bolnavilor, oricînd și oriunde s-a ivit prilejul și trebuința. A legat convorbiri revelatoare cu Nicodim în taina nopții (Ioan 3, 1 ș. u.), cu samarineanca la fîntina lui Iacob din Sihar (Ioan 4, 5 ș. u.) etc. După acest model, Apostolul Neamurilor „s-a făcut tuturor toate...” (I Corinteni 9, 22). Și totuși există o indicație temporală, mai precis o etapă în activitatea păstorului de suflete, oportună pentru vizite. În unanimitate, autorii de Teologie pastorală recomandă ca prima vizită, la toți enoriașii, să se efectueze îndată după instalarea preotului în parohie, pentru o necesară cunoaștere reciprocă.

Unanimitatea de opinii nu mai persistă cînd este vorba de modul organizării vizitelor ulterioare. Cum să se facă vizitele la casele credincioșilor: în mod gratuit, sistematic, adică după un plan bine chibzuit, sau incidental, în anumite circumstanțe, după anumite trebuințe spirituale? Din rațiuni metodologice, aceiași autori împart vizitele pastorale după criterii diferite, destul de labile, în facultative și impuse, simple și solemne, prevăzute și spontane, sau anunțate, inopinate, etc. Adică ele sînt realizate din inițiativa preotului, fără ceremonial bisericesc, programate de preot sau impuse de trebuințele spirituale ale credincioșilor, solemne (cum ar fi vizitele pentru sfințirea caselor sau stropirea locuințelor la Botezul Domnului, împărtășirea bolnavilor) și spontane (neprevăzute de preot și de credincioși).

Expunerea categorială este inutilă. Oricare ar fi criteriul adoptat, împărțirea pare arbitrară și labilă. Prin vizite pastorale înțelegem, în general, dialogurile purtate de preot cu credincioșii în casele lor, în gospodăriile lor, punînd accentul pe cele inițiate de preot, pentru conducerea duhovnicească a parohiei, vizite simple, fără ceremonii religioase. Unii teologi recomandă anunțarea vizitelor, verbal sau prin scrisori. Credincioșii, ocupați în gospodărie, pot fi surprinși de vizita inopinantă a preotului, jenați de postura de „amfitrioni” nepregătiți. Corect, dar chiar anunțați pot fi stinjenți simțindu-se obligați și la eventuale pregătiri pentru primirea preotului. Oricum, deseori se crează situații dilematice. Fiecare caz trebuie judecat din toate unghiurile. De aceea am insistat asupra vocației și inspirației păstorului de suflete. Într-un ogor parohial bine lucrat, bine pregătit se produc mai rar situații dilematice, în stare să paralizeze activitatea pastorală. Ocaziile sînt multe și variate (o casă nouă, nașterea unui copil, un bolnav, un eveniment de bucurie sau de întristare, o întîlnire obișnuită, etc.). Fiecare păstor le va folosi după harismele sale, căci „eficiența subiectivă a harului e condiționată nu numai de libera lui acceptare, ci și de mărimea

capacității de receptare. Unii pot primi mai mult, alții mai puțin, unii asimilează mai mult din ceea ce li se dă de sus, alții mai puțin. Este de la sine înțeles, însă, că nici un credincios nu se naște cu capacitatea de receptivitate duhovnicească gata făcută. Cu orice predispoziție a individualității, așa și receptivitatea este supusă legilor generale ale dezvoltării. Și cum orice predispoziție nu se dezvoltă normal decât în organică corelație cu celelalte elemente constitutive ale firii umane, la fel capacitatea de receptare nu poate fi ferită de primejdia alunecării din echilibru decât prin dezvoltarea ei în armonie cu celelalte componente esențiale ale naturii umane, adică a cunoașterii sensibilității, memoriei, imaginației, voinței (cf. Dumitru Belu, *Tragicul în cadrul teologiei morale*, în *Mitropolia Banatului*, nr. 9—12/1976, p. 627).

Se recomandă în anumite împrejurări, ca preotul să fie însoțit de doi-trei credincioși la unele vizite pastorale (I Timotei 5, 20). Aceasta a fost una din metodele Apostolului Pavel. Mai indicați ar fi, azi, membrii consiliilor și comitetelor parohiale, dar și alți credincioși cu nume bun ar putea însoți, cînd e cazul, preotul în vizitele pastorale. Acești credincioși pot fi chemați să „sprijine realizarea preoției slujitoare, nu numai ca aducători ai jertfelor lor personale, ci și ca împărați peste patimile lor și ca învățători în familie și în societate, sfîntîndu-se prin aceste slujiri pe ei însuși și contribuind la sfîntirea lumii, dar fără să facă aceasta ca reprezentanți calificați ai Bisericii (...). În general, credinciosul ca preot împărătesc, luînd putere din jertfa adusă de preotul slujitor la liturghie, continuă acest act extra muros, oficiînd liturghia prin viața sa de toate zilele”. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. III, p. 159 ș. u.).

Esențial este ca preotul să nu piardă din vedere scopul vizitelor, să nu uite că „problema centrală a pastorației este mîntuirea”. Sufletul este ca un izvor care se lasă greu de găsit și care trebuie mereu curățit de impurități. Pentru aceea preotul este ca un scafandru ce pătrunde în adîncul sufletului ca să găsească în el pietrele prețioase, să le îngrijească și să înlătore miasmele și tot hățișul patimilor de pe ele. Grija pentru mîntuirea oamenilor stă în centrul activității păstorului de suflete cum stă un magnet într-un cîmp care le atrage și le rînduiește pe toate în jurul lui”. (+Vasile Coman, Episcopul Oradiei, *Sfîntul Vasile cel Mare — păstor de suflete*, în *Mitropolia Banatului*, nr. 4—6/1979, p. 264).

Deci scopul vizitelor este bine conturat. El exclude existența unor interese sau preocupări de altă natură. Credincioșii, la rîndul lor, trebuie să cunoască bine caracterul acestor vizite, să fie obișnuiți cu ele, să știe că nu primesc o vizită obișnuită, de conveniență, cu obligații de orice fel. „Acest fel de pastorație necesită din partea preotului o conștiință mereu trează, gata în fiecare clipă să dăruiască credincioșilor întreaga comoară de valori religioase spre a rodi în sufletul lor mîntuirea. Pastorația individuală pretinde păstorului de suflete să se lase pătruns de vocea lui Dumnezeu care îl întreabă, așa cum a întrebat

odinioară pe Cain : „Unde-i Abel, fratele tău ?” Să nu îndrăznească atunci păstorul de suflete să răspundă : „Nu știu ! Au doară eu sînt păzitorul fratelui meu ?” (Facere 4, 9) (Pr. prof. dr. Al. Moisiu, *Mîntuitorul și pastorația individuală*, în „Mitropolia Banatului” nr. 10—12/1979, p. 663).

Vizitele pastorale reprezintă un capitol prețios în complexul activității pastorale. Solicită eforturi mari și oferă mai mult amărăciuni. Parohul le cunoaște mai bine și nu le evită. Împarte har și mîngiere și primește indiferență și răceală. Dar pateticul îndemn al neobositului Apostol al Neamurilor străbate peste veacuri, ca o apostrofă la toate poticnirile, la toate șovăielile noastre și ca o învioreare a energiilor : „Pătimeste răul, dar slujba ta fă-o deplin” (I Timotei 4, 5).

Așadar, ca și în alte probleme, vizitele pastorale apasă pe umerii preoților parohi. Solicită intens vocația lor, chemarea lor. Nu ne îndoiim că preoți tineri, cu o pregătire superioară, cu elan creator, caracteristic epocii actuale, conștienți de responsabilitatea morală față de credincioșii pe care-i slujesc, vor găsi mijloacele potrivite pentru rezolvarea tuturor cazurilor pastorale. Ei vor trebui să aibă un arsenal bogat și variat de mijloace pastorale, capabil să răspundă cu înțelepciune și demnitate la orice solicitare și în orice împrejurare.

Prot. dr. MARCU BĂNESCU

INGĂDUINȚE ȘI RESTRICȚII LA SLUJBA ÎNMORMÎNTĂRII

Dacă prin Sfintele Taine omul intră în comuniune cu harul dumnezeiesc, atras fiind de Hristos, ierurgiile îi mijlocesc posibilitatea dezvoltării și actualizării puterilor duhovnicești conferite de lucrarea tainică a Mîntuitorului în lume.

Dintre ierurgiile ce au reținut atenția părinților Bisericii și prezintă un interes deosebit în viața credincioșilor, un loc aparte îl ocupă cele legate de săvîrșirea omului din viață. Atenția acordată acestor ierurgii se explică prin faptul că, potrivit învățaturii Bisericii, sfîrșitul vieții pămîntești nu este un punct limită a existenței omului, ci momentul în care o persoană ajunsă la culmea puterii ce o poate atinge în viața pămîntească și totodată la totala neputință biologică, intră în relație de înrudire pan-cosmică cu întreaga creație și cu baza acestei lumi, adică cu Iisus Hristos¹. De aceea, săvîrșirea omului

¹ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. III, București, 1978, pp. 222—252.

din viață — deși în aparență are aspectul unei limite existențiale — nu este altceva decât un „sfârșit deschis”, prin care făptura pătrunde în sensul ultim al creației unde transpare dumnezeirea.

Așa se explică de ce la începutul vieții creștine, slujba de înmormîntare a credincioșilor a fost inclusă în rîndul Sf. Taine, Biserica văzînd în ea un act prin care se conturează semnificația destinului omenesc².

Dacă mai tirziu Biserica a fixat numărul Sf. Taine la șapte, după numărul darurilor Duhului Sfînt (Galateni 5, 22), nu înseamnă că ierurgiile legate de sfîrșitul vieții pămîntești au fost nesocotite.

Analizînd situația actuală a problemei pusă în discuție, vom observa că deși ne aflăm atît de îndepărtați în timp de epoca creștinismului primar, actuala înfățișare a ritualului acestor servicii pare să fie rezultatul unui sincretism ce a avut loc între un sistem religios arhaic și o nouă credință ce vrea să se impună... (Poate este tăioasă afirmația aceasta, însă din cele ce vor fi prezentate se va putea observa logica aserțiunii).

Vom începe depănarea practicilor netipiconale și a interpretărilor străine învățturii de credință a Bisericii, pornind de la slujba cea dintîi cu care Biserica îl asistă pe creștin în clipa grea a sfîrșitului și anume „slujba la ieșirea cu greu a sufletului”. Este știut faptul că această ierurgie se face la căpătîiul celor ce chinuiesc cumplit și nu-și pot da sufletul. Rațiunea ei constă în conținutul rugăciunilor cuprinse în schema tipiconală ce-i stă la bază, din ele desprinzîndu-se două idei semnificative: tînguirea și mărturisirea păcatelor săvîrșite de către muribund, precum și dorința acestuia de a intra în comuniune cu cei ce se roagă pentru el, în vederea restabilirii legăturii întrerupte cu Dumnezeu. Deși atît de explicită prin sine însăși, slujba aceasta este reinterpretată, denaturîndu-i-se conținutul tainic.

Din motive subiective, mulți confrăți întru slujire neglijează ritualul din Molitfelnic, înlocuindu-l cu un altul gîndit de ei. În locul rugăciunilor care prin tematica lor se încadrează perfect situației, aceștia introduc una dintre rugăciunile de dezlegare din cadrul slujbei de înmormîntare, sub pretextul că ar avea un efect miraculos într-o asemenea împrejurare, sfîrșitul muribundului fiind imediat. Această practică sludiată mai îndeaproape constituie o gravă abatere tipiconală și alterează însăși învățătura Bisericii cu privire la posibilitatea mîntuirii omului chiar în ultima clipă a vieții, privindu-l astfel de marea bucurie ce i-o îmbie Creatorul pînă și la limita existenței.

Mai trebuie să scoatem în relief încă o greșeală de interpretare, de această dată comisă de unii credincioși. Este vorba de așa-zisele „anticipații profetice”, ce se fac îndată după plecarea preotului din casa muribundului, de către cei ce au asistat la ierurgie, pe marginea felului cum au fost citite rugăciunile de preotul slujitor. Astfel,

² Pr. prof. dr. Ene Braniste, *Liturgica specială*, București, 1980, p. 441.

dacă lectura preotului a fost cursivă, se fac presupuneri că ea ar prevesti sfârșitul grabnic al celui ce se luptă cu moartea, pe când o citire mai anevoioasă este interpretată ca semn prin care se descoperă familiei prelungirea zilelor de suferință ale muribundului. Toleranța ambelor situații este inadmisibilă, ca argument împotriva lor folosindu-ne de temeiurile învățăturii creștine despre revelație. Pe de altă parte, un astfel de sindrom — ne referim la comportamentul preotului în situația dată — este rezultatul unei hipertensiuni nervoase, respectiv o stare de emotivitate pronunțată³.

Analizând în ordine cronologică practicile netipiconale legate de ritualul înmormântării, un alt obicei care ne reține atenția, lipsit de justificare și potrivit rânduiei bisericești, este cel legat de practica sfințirii apei destinată spălării trupului celui răposat. O atare moliftă nu este amintită de nici o scriere creștină. E adevărat că în perioada apostolică trupul mortului era spălat cu apă curată obișnuită (Faptele Apostolilor 9, 37), spălarea aceasta subliniind în fața obștii religia creștină a răposatului, primită prin baia Sf. Botez⁴. Prin urmare, introducerea acestei practici denaturează sensul primar al ritului. Ea afectează chiar rostul stropirilor cu apă sfințită care prefigurează fenomenul epifanic al lucrării Duhului Sfânt în viața lăuntrică a credinciosului. Observăm că prin acest procedeu se falsifică și caracteristicile de bază ale lucrării Duhului în lume, care se definesc prin mobilitatea, nouitatea și ordinea ce o instaurează în universul spiritual creștin, acțiuni la care cel decedat nu mai poate răspunde, de unde și non-sensul spălării cu agheasmă a corpului răposatilor⁵.

În continuare ne vom referi la timpul destinat privegherii celui adormit. Evident, logica acestei acțiuni nu o contestă nimeni, fiind adinc înrădăcinată în concepția creștină despre Parusie, care, cum știm, cere credinciosului pregătire continuă și vigilență, asemenea fecioarelor înțelepte (Matei 25, 1, sq.), în vederea întimpinării cu bine a sfârșitului imprevizibil. De aceea Biserica a rânduit slujba Panihidei, rostul ei fiind acela de a înlocui rugăciunile și cîntările pe care creștinii de odinioară le interpretau la casa mortului⁶. Totuși, privegherea răposatului a rămas în uz pînă astăzi, dar i s-a schimbat specificul, transformîndu-se în prilej de șezătoare, cei prezenți făcînd unele referiri necuviincioase la adresa celui mort, deopotrivă cu alte datini locale. În felul acesta, semnificația de odinioară a întrunirii din casa răposatului a pierdut conținutul religios primordial. Pornind de la această stare de lucruri, considerăm că e necesar să se procedeze la recanalizarea ritualului privegherii în albia firească a rânduiei bi-

³ Paul Popescu Neveanu, *Dicționar de psihologie*, București, 1978, pp. 231—233.

⁴ E. Braniște, o.c., p. 474.

⁵ D. Stăniloae, o.c., pp. 34—38.

⁶ E. Braniște, o.c., p. 474.

sericești de altădată. Bibliotecile parohiale au un însemnat număr de cărți bisericești, lucrări de spiritualitate creștină, care trebuiesc aduse în atenția și preocuparea credincioșilor noștri. Or, un astfel de prilej este deosebit de nimerit, în vederea prezentării conținutului scrierilor amintite, cu selectarea cu atenție a capitolelor care grăiesc despre adevăratul sens al vieții pămîntești, sau cele ce se referă la fericirea veșnică și oferirea lor spre citire credincioșilor, iar în cazuri speciale angajîndu-se preoții în lecturarea lor. Se poate spune că procedeul ar constitui un mijloc de evitare a situațiilor negative amintite și un moment bun de pastorație colectivă, cu participarea multor credincioși. Mai vine întru ajutor bogata, atractiva și impresionanta iconografie bisericească, despre care mulți dintre credincioși au doar o palidă cunoștință, încît valorificarea ei i-ar sensibiliza din punct de vedere artistic și le-ar face accesibilă calea spre gîndirea creștină. Picesnele, troparele celor opt glasuri, troparele morților, idiomele Sf. Ioan Damaschinul sînt doar cîteva dintre cîntările bisericești ce pot fi utilizate în asemenea ocazii, preîntîmpinîndu-se situațiile în care credincioșii mai sensibili se desprind de Biserică spre a căuta în alte părți ceea ce le-am putea oferi noi.

În sfîrșit, referindu-ne la slujba de înmormîntare propriu-zisă, trebuie să subliniem faptul că ceremonialul ei este însoțit de foarte multe abateri de la ceea ce numim: „prescripții tipiconale”.

Știm că superstiția este credința deșartă în care atenția omului se îndreaptă nu asupra revelației divine, ci asupra lucrurilor din lume, stabilind între ele legături false⁷. Prezența acestui păcat împotrivea virtuții credinței se face observată în ritualul ierurgiei înmormîntării.

Exemplul la care ne referim îl constituie ceremonialul azvîrlirii de boabe de grîu și porumb peste preot și întreaga asistență, în momentul scoaterii mortului din casă. La strănă se cîntă în acest timp: „Veșnică pomenire”. Explicația obiceiului este cuprinsă în însăși formula rostită cu prilejul respectiv: „cadă boabele, crească pădurile, închidă-ți-se cărările, suflete!”. Temerile de presupusele acțiuni răufăcătoare ale celui răposat nu pot fi acceptate din punct de vedere creștin, învățătura de credință a Bisericii propovăduind marea iubire a lui Dumnezeu în care trebuie să ne regăsim noi toți, vii și adormiți.

Asemenea acestui obicei este cel al turnării de apă în spatele convoiului mortuar, după fiecare „stare” sau „stîlp”, și al întinderii unei sfori la ușa cimitirului peste care urmează să treacă întreg cortegiul funebru (inclusiv preotul ori preoții slujitori), obiceiuri lipsite de orice conținut religios, care stîrnesc comentarii, indignare sau chiar amuzament în rîndul celor prezenți.

O altă chestiune este cea a exagerărilor ce au început să se răspîndească în tot mai multe parohii, în practica „stîlpilor” de la răs-

⁷ *Teologia morală*, vol. II, București, 1978, p. 28.

pîntiile drumului spre cimitir, sau în locurile legate de viața și activitatea defunctului. Molitfelnicul nu prescrie această practică. Totuși, ea este întîlnită mai pretutindeni. Motivul? Respectul și cinstea deosebită pe care creștinii au arătat-o mereu cuvîntului divin al Scripturii, prin care se comunică lumii adevărul mîntuitor⁸. Din aceste considerente, ritualul a fost admis în rîndul elementelor din care se compune slujba înmormîntării și nimeni nu s-a opus săvîrșirii lui de către preoți.

Este adevărat că în cercul larg al teologilor se discută și se recunoaște dinamica Tradiției, precum și realitatea creșterii dogmatice a Bisericii, văzîndu-se în ele etape de progres întru cunoașterea lui Dumnezeu și a voii Sale⁹. Dar ceea ce se poate constata în urma analizării cu discernămint critic a ceremonialului „stîlpilor” este de parte de a corespunde exigențelor dogmatice. Combinarea pericopelor evanghelice care se citește la stări (Evanghelia de la Paști cu cea de la Nașterea Domnului; Evangheliile de la Taina Sfîntului Maslu cu cele din Joia Mare, sau cele 11 Evanghelii ale Învierii cu cea a lui Lazăr) este nu numai lipsită de logica înlănțuirii fondului de idei, ci provoacă ilaritate, confuzie, plictiseală și oboseală în rîndul celor prezenți la procesiune. Citirea fragmentelor din Scriptură la serviciile religioase se află în practica Sfînților Apostoli și a dascălilor Bisericii, în cuprinsul lor fiind redată cuvintele ziditoare de suflet ale Mîntuitorului adresate tuturor, cu un pronunțat caracter anamnetic și didactic. Sfînții Apostoli și Sfînții Părinți s-au folosit de textele evanghelice, dar le-au dezvoltat și actualizat pentru a deveni comprehensibile contemporanilor lor. De aceea, un necrolog bine alcătuit, în care să fie dezvoltată învățătura creștină cu privire la viața de apoi, va avea un efect mai mare în conștiința participanților decît reluările de pericope evanghelice. Explicațiile potrivit cărora acest ritual ar fi expresia dragostei și unirii dintre cei vii și cel decedat considerăm că nu sînt întemeiate. La o analiză atentă, vom observa că gîndul celor ce-l solicită este generat de dorința meschină de a-și etala bunăstarea materială, renumele familiei din care decedatul făcea parte, fapte care se cer obiectivate nu la înmormîntare, ci de-a lungul anilor, prin parastase, pomeni, sărindare, lumînări aprinse, grija pentru mormînte, etc. Biserica a rînduit forme precise pentru exprimarea sentimentului de dragoste nutrit de cei vii pentru cei adormiți. Așa sînt rugăciunile pentru cei răposați și faptele de milostenie prin care intercalăm și pe alți oameni în dialogul cu cel răposat, făcîndu-i să-l pomenească în fața lui Dumnezeu pentru a rămîne în preocuparea Lui, prelunzî astfel fapta bună a vieții lor

⁸ Samuil Clain de Sad, *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*, Arad, 1907, p. 75.

⁹ Stylianos Papadopoulos, *Sfinții Părinți, nașterea Bisericii și Duhul Sfînt*, în rev. „M. B.”, nr. 4—6/1981, p. 232.

nu ca pe o entitate abstractă, ci ca pe un act potențial și activizator de valori în aria umanității¹⁰.

Practica aceasta este de neacceptat nu numai din punctul de vedere al învățaturii de credință. Argumentelor de natură dogmatică li se alătură considerente de ordin social. Activitatea cotidiană și obligațiile ce revin tuturor în vederea ducerii la bun sfârșit a sarcinilor încredințate sînt chestiuni ce țin de domeniul responsabilității interpersonale. Cum asistența la o înmormîntare nu este formată numai din consătenii răposatului ci și din rude sau cunoștiințe venite din alte localități, prelungirea slujbei pînă la o oră înaintată îngreuiază posibilitatea înapoierii acestora la domiciliu, cu toate consecințele ce pot decurge. Starea aceasta de lucruri nu corespunde concepției creștine despre muncă, potrivit căreia orice angajare de efort fizic sau intelectual într-o activitate este o rugăciune împlinită, iar prin mijlocirea ei progresează patria și poporul. Și tot din respectul pentru om, trebuie să precizăm că o astfel de exagerare ceremonială acționează asupra stării psihice a participanților, generînd oboseală și enervare, tulburări biologice în rîndul celor bolnavi etc., de unde rezultă că este necesar să revizuim acest obicei cutumiar și să-l punem în acord cu cerințele omului zilelor noastre.

Ultimele două probleme pe care le abordăm se referă la practica sărutării icoanei sau a crucii la înmormîntare și cea a necrologului.

Sărutarea icoanei sau a crucii în cadrul slujbei înmormîntării este o practică indicată de tipicul cărților de ritual¹¹. În vechime, potrivit mărturiei părinților Bisericii, era sărutat mortul însuși. Cu timpul s-a încetățenit obiceiul ca în locul mortului să se sărute o icoană, mai adesea a Învierii, sau crucea — practică introdusă încă demult în Biserica Ortodoxă Română¹². Ceea ce socotim că trebuie să ne rețină atenția este locul unde anume se așează icoana sau crucea destinată sărutării. Potrivit indicațiilor cuprinse în diferite lucrări de specialitate, icoana sau crucea se așează pe pieptul mortului¹³, urmînd ca spre sfîrșitul slujbei de înmormîntare, cînd se cîntă „Veniți fraților să dăm mortului sărutarea cea mai de pe urmă...”, preotul și credincioșii să treacă pe rînd și să le sărute, în semnul luării de rămas bun de la cel decedat¹⁴. Deși îndrumările din cărțile de specialitate sînt cele amintite, totuși în condițiile de astăzi, practica aceasta se înscrie în rîndul celor ce se cer a fi revizuite.

Este în general cunoscut faptul că după două-trei zile de la data morții, trupul decedatului intră într-un vizibil proces de descompu-

¹⁰ D. Stăniloae, *o.c.*, pp. 323, 329, 384.

¹¹ *Molittlelnicul*, ed. VI, București, 1976, pp. 187—201.

¹² Pr. N. Sebeșan, *Cîteva probleme de ritual*, în rev. „M. B.” nr. 10—12/1982, pp. 680—688.

¹³ Teodor Tarnavski — Nicolae Coltariuc, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți, 1929, E. Braniște, *o.c.*

¹⁴ Pr. N. Sebeșan, *art. cit.*, p. 687.

nere. Cum între locuința celui decedat și biserică există de cele mai multe ori o distanță mai mare, transportarea sicriului descoperit în timpul verii accelerează procesul de descompunere, așa încît nu este de mirare că mulți dintre însoțitorii cortegiului refuză să participe la ceremonial. Chiar preotul și cei prezenți, în multe asemenea cazuri manifestă repulsie, cel dintîi sărutînd icoana de pe analog, iar alții, pentru a evita situația, părăsesc lăcașul. Aceste observații ne determină să ne pronunțăm pentru practica sărutării icoanei așezate pe capacul sicriului pecetluit de către preot și fixat în cuie încă de la locuința decedatului, practică acum mereu mai răspîdită. Există și o justificare teologică a acestei proceduri: acordîndu-se sărutarea chipului Mintuitorului din icoana ce se află așezată pe sicriu, se acordă sărutarea însuși celui mort, deoarece „chipul lui Iisus reunește în Sine înfățișarea întregului neam omenesc”¹⁵. Prin urmare, renunțarea la practica transportării sicriului descoperit — combătută de altfel și de prescripțiile igienico-sanitare —, precum și la sărutarea icoanei sau a crucii așezată pe pieptul decedatului, considerăm că nu constituie o nesocotire a indicațiilor tipiconale ci o dovadă a deschiderii Bisericii către lume și problemele ei curente.

Referitor la cea de a doua problemă, trebuie să spunem că necrologul în cadrul slujbei de înmormîntare este de o indiscutabilă importanță. Cuvîntarea are menirea să arunce o rază de lumină asupra tainei vieții „nici cerești nici pămîntești” a omului, sau să expună idei morale și doctrinale care să-i întărească și să-i mîngîie pe cei prezenți, aducîndu-le la cunoștință și faptele creștinești demne de urmat ale celui decedat¹⁶. Totuși, necrologul este adeseori nesocotit. Nu se predică decît sporadic la înmormîntări, iar cînd se face acest lucru cuvîntul preotului este șters, cu multe tautologii, convențional. Trebuie să precizăm că necrologul nu este un ornament sau adaus la serviciul religios și nici gest de atenție sau un tratament preferențial, ci „un timp oferit preotului pentru a-și îndeplini dîregătoria didactică”¹⁷. De aceea structura necrologului nu se poate limita doar la caracteristicile de bază pe care le pune în evidență „encomionul” precreștin: elogiul mai mult sau mai puțin meritate la adresa celui răposat. Cu alte cuvinte, textul acestui gen de cuvîntare trebuie să poarte nota echilibrului, încît ideile panegirice și cele parenetice să se interfereze pentru a rezulta adevărul de credință asupra perspectivei vieții viitoare a celui decedat și comuniunea de viață cu cel adormit ce se realizează de către cei vii prin trupul tainic al Domnului — Biserica. El trebuie să sintetizeze și să aducă la cunoștința credincioșilor realitatea pulsului tainic al ființei și deschide-

¹⁵ Olivier Clément, *La visage intérieur*, Paris, 1978, p. 35.

¹⁶ Pr. prof. Nicolae Petrescu, *Omiletica*, manual pentru Seminariile teologice, București, 1977, p. 134.

¹⁷ Prot. dr. Marcu Bănescu, *Marginalii la problematica necrologului*, în „M. B” nr. 10—12/1980, p. 687.

rile ei ultime într-o lume a realităților trainice, care transgresează timpul și efemerul. Necrologul trebuie să fie un tonifiant cu efect homeostatic în fața recrudescenței durerii paroxistice, ca în urma acestei conexiuni (panegerice și parenetice) să se afirme cu tărie optimismul creștin, antinomul durerii și al scepticismului.

Iată de ce pareneza în cadrul slujbei de înmormintare nu poate fi înlocuită cu altceva sau neglijată și nici nu este admisibil să fie plasată la limita de jos a simplității, cuprinzând doar ctiva date biografice, decorate din cînd în cînd cu cite un text biblic fără nici o relație cu tratarea. Deci necrologul trebuie să rămînă ceea ce se cere să fie predica creștină: „principalul canal de circulație a adevărilor revelate, pe care le sistematizează și expune teologia”¹⁸. Ni se cere întii de toate o nouă concepție despre predică și o bună oxigenare intelectuală. Și aceasta pentru că retorica impune o largă arie de informare a oratorului: de la probleme de gramatică, literatură și stilistică, pînă la probleme de filozofie, estetică, sociologie, psihologie, biologie, etc.¹⁹ Astfel spus, radiografia cuvîntării rostite de preot trebuie să prezinte „urmele” fenomenului interstițialității disciplinare, care, într-o transpunere în termeni creștini, este o epiclează continuă a gîndului intrat în comuniunea harică a Duhului.

Prin cele scrise nu s-a urmărit apostrofarea nimănui, dar obligația ce ne revine tuturor de a contribui la păstrarea unității normelor tipiconale a determinat așternerea pe hîrtie a acestor observații, care am dori să aibă ecoul cuvenit în rîndurile cititorilor.

Pr. prof. NICOLAE MORAR

¹⁸ Idem, *Pledoarie pentru înnoirea Omileticii*, în „M. B.” nr. 1—3/1980, p. 114.

¹⁹ Vasile Florescu, *Retorica și neoretica*, Edit. Academiei R.S.R., București 1973, p. 105.

EPISCOPUL IOAN POPASU (1865—1889) ÎN SPRIJINUL ȘCOLII ROMÂNEȘTI

Se împlinesc 95 ani de la moartea episcopului Ioan Popasu al Caransebeșului. A avut o viață zbuciumată, plină de zel, închinată necurmăteii lupte pentru afirmarea drepturilor naționale ale poporului român din Transilvania și Banat, pentru emanciparea culturii noastre în contextul unei stăpîniri străine. Prieten apropiat și cumnat cu Ioan Maiorescu, prin căsătoria acestuia cu Maria Popasu, vor lupta împreună pentru „luminarea” tinerei generații.

Viața celor doi corifei este suficient de cunoscută datorită lucrărilor lui G. Ionescu Gion, N. Bănescu și V. Mihăilescu, I. Mușlea, Șt. Manciulea, O. Ionescu, M. Stoica respectiv A. Bârseanu, Șt. Velovan și C. Corneanu. Biografia celor doi luptători naționali se va interfera deseori, Ioan Maiorescu, fiind înrudit, de altfel și cu Petru Maior și Timotei Cipariu. Ambii vor dezvolta în spiritul dragostei de neam o laborioasă activitate, împreunînd pe cea politico-națională cu acțiuni ce vizau dezvoltarea învățămîntului românesc. Alături de alți intelectuali Ioan Maiorescu, continuator al Școlii Ardelene, contribuise în Țara Românească, prin munca și opera sa, la dezvoltarea ideologiei naționale, „făcîndu-ne cunoscuți Europei”¹, devenind un mijlocitor al relațiilor culturale și economice interromânești, iar Ioan Popasu a avut un rol important în sprijinirea și stimularea învățămîntului românesc din Transilvania și ulterior, ca episcop, în Banat. Ei contribuie cu efort comun la sprijinirea școlilor românești ardeline.

După anul 1820, mulți intelectuali din Transilvania și Banat pleaseră în Moldova sau Țara Românească, printre care Vasile Fabian Bob, Aron Florian, Ștefan Neagoe, Damaschin Bojincă, Zaharia Carcalechi, Eftimie Murgu, Ioan Maiorescu și alții. Legăturile lui Ioan Maiorescu cu lumea politică românească contemporană lui sînt abundente. A avut un variat schimb epistolar cu Nicolae Bălcescu² gene-

¹ George Bariț și contemporanii săi, vol. III, București, 1976, p. 220.

² Biblioteca Academiei Române (B.A.R.), ms. nr. 127, f. 230.

ralul Magheru³, Iacob Mureșanu⁴, Simion Bărnuțiu, George Barițiu, Timotei Cipariu⁵ și mulți alții. De fapt s-a aflat în legătură nu numai cu Nicolae Bălcescu⁶, ci și cu dascălul acestuia, Eftimie Murgu, cu care s-a întâlnit între 28—30 august 1848 la Pesta, intervenind ulterior, la Curte, pentru eliberarea lui din închisoarea de la Arad⁷.

Legăturile vrednicului protopop brașovean au fost de asemenea abundente cu contemporanii săi, respectiv cu mai toți fruntașii mișcării naționale românești.

Legăturile lui Ion Popasu cu Ioan Maiorescu, bazate pe, aceleași idealuri politice și culturale românești sînt vechi și dezvoltate nu numai pe fundalul relațiilor de rudenie ci și pe o adîncă și sinceră prietenie. Mărturia o găsim în confidența făcută de Maiorescu lui George Barițiu, în scrisoarea din 17 iulie 1850, unde arată că „n-am nici un ajutoriu decît în el (Ioan Popasu, n.n.) și frate-meu, Vasilie”⁸. După plecarea lui Ioan Maiorescu din Brașov, începînd cu 28 august 1839, Popasu, din „lene”, nu îi scrie nici o scrisoare, așa cum se plînge Maiorescu lui Barițiu. Prima scrisoare de la Popasu o primește „în sfîrșit” în iunie 1840.

Schimbul epistolar dintre Popasu și Maiorescu se intensifică între anii 1840—1863, după cum aflăm din corespondența Maiorescu-Barițiu, dar mai ales în perioada anilor 1839—1841, cînd Maiorescu, pe lîngă problemele politice, încerca să înlăture neînțelegerile ivite între cumnatul său și Barițiu. „Supărarea” a dispărut deja în anul 1843, după care Ioan Popasu a corespondat și cu George Barițiu, așa cum o atestă scrisorile păstrate din anii 1862 și 1887⁹.

În timpul revoluției de la 1848—1849 și în răstimpul imediat următor (1849—1851), Ioan Popasu și Ioan Maiorescu au dezvoltat o fructuoasă colaborare în delegația de la Viena, ambii cu rol de frunte în mișcarea petiționară postpașoptistă. Lucrurile fiind cunoscute¹⁰, menționăm doar că amîndoi (împreună cu A. T. Laurian) au figurat pe plenipotentele date de locuitorii satelor Săsăuș, Cornețel, Nucet și Casolz pentru a le reprezenta doleanțele la Viena, în 4 octombrie, respectiv 5 și 8 noiembrie 1849¹¹.

Cu toată intensitatea acestor legături, din corespondența purtată de cei doi corifei nu s-au păstrat prea multe piese. Avem în vedere

³ Ibidem, f. 39.

⁴ Idem, nr. 997, f. 220.

⁵ Ștefan Manciu, *Ioan Maiorescu și raporturile lui cu Timotei Cipariu*, Sibiu, 1942, cf. Jákó Zsigmond, *Philobiblon transilvan*, București, 1977, p. 357.

⁶ Nicolae Bălcescu, *Opere*, IV, *Corespondență*, București, 1964, p. 51.

⁷ Eftimie Murgu, *Scrieri*, ediție de I. D. Suciu, Buc., 1969, pp. 61, 63, 88.

⁸ George Barițiu, *Scrisori*, vol. I, București, 1973, p. 341.

⁹ Ibidem, p. 232, 234, 236, 256.

¹⁰ Activitatea lui Ioan Popasu a fost prezentată mai recent de T. Boșcaiu, *Ioan Popasu și mișcarea revoluționară de la 1848 în Transilvania*, în „Studii de limbă, literatură și folclor” (Reșița), 1978, vol. IV, p. 383—393.

¹¹ B.A.R., mas. rom. nr. 1059, f. 311, 323, 324, 325.

în special două scrisori, din care prima este cunoscută¹², iar cea de a doua este inedită, ambele întregind cu prisosință datele ce se cunosc cu privire la activitatea celor două proeminente personalități, depusă în sprijinul școlii românești¹³. Primul document¹⁴ este o scrisoare a lui Ioan Maiorescu către protopopul Ioan Popasu, expediată din Viena în 17 februarie 1855, importanța ei rezultând din lămuririle făcute pentru deplina înțelegere a celei de-a doua. Cel de-al doilea document¹⁵ este o scrisoare a protopopului Ioan Popasu către Ioan Maiorescu, expedită din Brașov în 21 iulie 1860, care facilitează reconstituirea unor amănunte ale vieții personale, familiare, a profilului moral al celui „om cu un talent rar... /care/... cunoaște atâtea limbe”¹⁶ — respectiv Ioan Popasu — cit și al aceluia care a fost tot timpul vieții, așa cum îl caracterizează Nicolae Iorga, un profesor și elev în același timp¹⁷ — Ioan Maiorescu.

Scrisoarea inedită ce o prezentăm se referă la acțiunile depuse de cei doi prieteni pentru îmbunătățirea situației materiale a vestitului gimnaziu românesc din Brașov, printre ai cărui ctitori, alături de Șaguna¹⁸, figurează și Ioan Popasu¹⁹, acest „intemeietor de așezăminte”²⁰ — cum îl definește Nicolae Iorga.

Cu pesimismul lui Ioan Maiorescu și dimpotrivă optimismul brașovenilor în frunte cu Popasu, după conjugarea eforturilor intelectualilor români din Imperiul habsburgic cu cel al românilor de peste Carpați, gimnaziul și-a deschis porțile, semnându-se actul de întemeiere la 1 septembrie 1851, de către cei 14 reprezentanți ai celor două bise-

¹² N. Bănescu — V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu. Scriere comemorativă cu prilejul centenarului nașterii lui*, București, 1912, p. 370—373, unde a apărut partea a doua a scrisorii. Prima parte a fost publicată de Toma G. Bulat, *Un secol de la înființarea episcopiei din Caransebeș*, în „M.B.” nr. 7—9/1965, pp. 559—560. Comentarii pe marginea scrisorii au fost făcute și de Ștefan Metes, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX*, ed. a II-a, Buc. 1977, p. 218.

¹³ Este interesant efortul lui Ioan Maiorescu pentru înființarea unei universități în limba română (petițiile din 29 decembrie 1850 și 16 ianuarie 1851) și propagarea acestei idei la Brașov (prin Ioan Popasu), Sibiu și Blaj (cf. George Bariț și contemporanii săi, vol. I, p. 363—368).

¹⁴ B.A.R., mss., nr. 997, f. 323—326.

¹⁵ Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Ioan Popasu. Corespondență.

¹⁶ George Bariț și contemporanii săi, vol. I, p. 237; Enea Hodos, *Episcopul Ioan Popasu și limba maghiară. Amintiri*, în „Foaia Diecezană”, 1939, nr. 8/19 februarie, pp. 10—11.

¹⁷ Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. II, București, 1935, p. 87.

¹⁸ Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a II-a, Sibiu, 1978, p. 340.

¹⁹ *Gimnaziul român gr. or. din Brașov*, în „Foaia de duminică” a ziarului „Dreptatea”, 1894, I, nr. 20, 14/26 mai, p. 1; Andrei Bărseanu, *Episcopul Ioan Popasu. Vorbire ținută la Brașov la serbarea școlară din 20 decembrie 1908, cu prilejul aniversării nașterii întemeietorului școalelor românești din oraș*, în „Convorbiri literare”, 1909, nr. 3, p. 237—255; Idem, *Episcopul Ioan Popasu în „Luceafărul”* (Budapesta), 1909, nr. 1, 1 februarie, pp. 51—53.

²⁰ Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. II, București, 1936, p. 467.

rici românești din Brașov²¹. Gimnaziul odată înființat, devenit ulterior liceu, era susținut cu grele sacrificii, în special de către biserica „Sf. Nicolae” din Brașov.

După Unirea Principatelor, situația acestui gimnaziu, ca a altor multe așezăminte românești din Imperiul habsburgic, a intrat în preocupările lui Alexandru Ioan Cuza care i-a acordat un sprijin permanent. Cheltuielile multiple privind amenajarea școlii, construcția unor clădiri, salarizarea profesorilor, procurarea materialului didactic au creat destule neajunsuri. La un astfel de impas financiar se referă și scrisoarea ce o prezentăm.

În 25 decembrie 1859, reprezentanții eforiei bisericii „Sf. Nicolae” din Brașov înaintează lui Alexandru Ioan Cuza — prin intermediul lui Ioan Maiorescu, pe atunci director al „Eforiei școlilor” din Principate — un memoriu pentru un ajutor „ce vă veți milostivi a-l face la singurul izvor al mântuirii lor” (al elevilor, n.n.)²².

Intr-adevăr, după avizul favorabil al domnitorului și insistențele lui M. Kogălniceanu, Adunarea legislativă a Moldovei a votat o subvenție anuală de 500 de galbeni pe seama școlii din Brașov. În scrisoarea din 14 iulie 1860, Ioan Maiorescu îi aduce la cunoștință lui Popasu rezultatul favorabil obținut în Moldova²³, iar în 28 iulie 1860, V. A. Urechia comunica brașovenilor același rezultat pentru demersul lor²⁴. Firesc, urmează o scrisoare de mulțumire a protopopului Popasu către mijlocitorul acestui binevenit ajutor, Ioan Maiorescu, scrisoare necunoscută până la această dată.

Deși se referă la situația cunoscută²⁵, scrisoarea oferă o amplă relatare asupra intensității legăturilor interromânești, a aprecierii de care se bucurau în Transilvania oamenii politici de frunte ai Principatelor, prezența unora în Transilvania, ecoul Unirii Moldovei cu Țara Românească (fapt ce ridică pe un plan superior lupta politică a românilor din Imperiul habsburgic), o serie de amănunte asupra modului de a se remite subvenția la locul destinat prin eludarea autorităților imperiale care nu vedeau cu ochi buni acțiuni ce vizau unitatea națională a românilor.

Cu multă bucurie și satisfacție sufletească, Popasu i-a mulțumit lui Maiorescu pentru a-l fi scăpat de „trista și rușinoasa stare de a vedea școala noastră din Brașov căzînd”. Popasu nu pierde prilejul să-și exprime adevărata și bucuria vizavi de Unirea Moldovei cu Țara Ro-

²¹ Documentul *Intemeierii școalelor românești din Brașov. Legământ*, „Foaia pentru minte și literatură”, 1855, nr. 4, pp. 17—19; Teodor V. Păcățian, *Cartea de Aur...*, vol. I, ed. a II-a, pp. 706—711; Dr. Cornel Corneanu, *Episcopul Ioan Popasu*, în „Almanahul Banatului” 1944, I, nr. 11—12, p. 429.

²² Andrei Bărsăneanu, *Istoria școalelor centrale române gr. ort. din Brașov*, Brașov, 1902, pp. 143—145.

²³ Arhiva Mitropoliei Banatului, *fond Ioan Popasu*. Corespondență.

²⁴ Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, București, 1979, pp. 50—51.

²⁵ George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 34.

mânească: „Dumnezeu să binecuvînte Principatele-Unite și să le conducă la starea fierbinte dorită”. Din scrisoare aflăm și de „ilustrii bărbați ai națiunii noastre”, prin intermediul cărora s-a obținut dania pe seama școlii brașovene: Hurmuzaki, Kogălniceanu, Răducanu, motiv pentru care Popasu le mulțumește tuturor, prin intermediul lui Maiorescu, pentru felul în care au înțeles să „îmbrățișeze cauza școalei noastre cu căldură adevărat frățească”.

Ioan Popasu, pe atunci protopop al Brașovului, conștient de faptul că suma oferită de Moldova drept ajutor este insuficientă pentru acoperirea tuturor cheltuielilor de întreținere și rambursarea datoriilor cifrate la aproximativ 40.000 florini, în aceeași scrisoare îi solicită lui Maiorescu sprijinul pentru a obține o subvenție similară și din București.

Este interesant de remarcat faptul că Popasu întreținuse legături cu mulți oameni de frunte ai țării de peste munți, printre care ministrul V. Boerescu al Instrucțiunii Publice, lucru ce nu ne surprinde din moment ce era bun prieten și cu Constantin Hurmuzaki²⁶, după cum aflăm din prima scrisoare menționată. Numindu-l „vechiul tău amic”, Maiorescu îl îndeamnă pe Popasu și îi oferă „ocasiune de a-i mulțami personalmente pentru ajutorul ce v-a făcut” — respectiv o altă subvenție pe seama gimnaziului brașovean²⁷.

Pentru a se feri de eventualele neplăceri datorate autorităților imperiale, legăturile lor erau întreținute de obicei prin intermediari. Unul din aceștia a fost și Vasile Maniu. Rolul său a fost de a-i transmite verbal lui Popasu că ministrul Boerescu îi solicita trimiterea la București a bugetului gimnaziului brașovean pentru a putea susține cauza subsidiului în dezbaterile Camerei. În urma celor comunicate de Vasile Maniu, Popasu a trimis lui Maiorescu o „petiție” destinată ministrului Boerescu, cu expunerea doleanțelor lor. Totodată Popasu îl îndeamnă și pe Maiorescu să-i amintească ministrului dorința tuturor brașovenilor, ca și el să „îmbrățișeze cauza școalei noastre cu aceeași căldură cu care a îmbrățișat-o precedentul ministru”. Iată un alt exemplu concludent al permanentelor legături interromânești. Ajutorul solicitat era necesar pentru ca brașovenii să poată deschide și „gimnaziul mare”. Motivul invocat de Popasu era temeinic. El se referea — cum deslușim în respectiva scrisoare — la faptul că tinerii români aflați la studii în gimnaziile străine suferă „cele mai mari amaruri și persecuțiuni”. Un alt inconvenient era faptul că gimnaziul săsesc din Brașov a ajuns să nu mai primească la studii nici pe cei mai buni absolvenți români, deoarece erau săraci și nu-și mai puteau continua studiile. Consecința acestei situații — cum semnală Popasu — se repercutea asupra negustorilor

²⁶ Titu Maiorescu, *Scrisori de la Constantin Hurmuzaki către Ion Maiorescu*, în „Convorbiri literare”, 1907, nr. 8, p. 830—832 ș.u.

²⁷ Constantin Hurmuzaki (1811—1869), juriconsult și om de stat, era fiul lui Eudoxiu (1782—1857) și fratele istoricului Eudoxiu Hurmuzaki (1812—1878).

²⁷ B.A.R., mss., nr. 997, f. 323.

români care își înscriau copiii direct la gimnaziul săsesc, motiv pentru care „școalele noastre stau goale și paralizate”, aducându-se astfel serioase prejudicii financiare școlii românești.

În continuarea scrisorii, Popasu îl îndruma pe Maiorescu la cine să apeleze pentru ca „înalta cameră” din București să voteze respectivul ajutor, din care se constată intensele sale legături în Principate. Maiorescu este îndemnat să apeleze la Stirbei, Brincoveanu, Tell, Ministrul Boerescu și alții. În cazul în care ardelenii primeau ajutorul necesar, Popasu se declara convins că „s-a mai pus o columnă din cele mai principale la edificiul culturei și al fericirii românilor de dincoace de Carpați”. Caldele rugăminți ale protopopului brașovean se voiau convingătoare spre a echivala, prin dania obținută, marile datorii ale școlii create prin construcția clădirii școlare. Popasu mai comunica o precizare extrem de importantă în legătură cu subsidiul moldovenilor: pentru ca oficialitățile austriace să nu le producă greutăți în recepționarea ajutoarelor financiare, era necesar ca aceste acte să fie redactate de așa manieră, încât „să nu-i dea neamțului cel mai mic presupus de Dacie”, căci altfel nu vor fi aprobate. Popasu sugera să se respecte tradiția, „cartea de danie” urmînd să se întocmească pe numele bisericii „Sf. Nicolae” din Șchei, cu motivația că această biserică a fost „întreținută și protejată din secolii de Domnii Țării Moldovei”, mai ales că „mai mulți din baciai cei însemnați ai Moldovei sunt îngropați la această s. biserică”. Popasu îl roagă pe Maiorescu să-i transmită toate acestea lui Hurmuzaki, cît și dorința de a se menționa pe „cartea de danie” dreptul de folosință exclusivă a banilor numai pentru întreținerea școlii. El îi mai cerea lui Maiorescu să se procedeze la fel cu „cărțile de danie” și din partea României.

Rezultatul demersului lui Ioan Popasu este cunoscut. Prin mijlocirea lui Ioan Maiorescu și ajutorul ministrului Boerescu, gimnaziul românesc din Brașov primise o subvenție și de la București, prin votarea de către Adunarea din capitală, în 2 august 1860, a unui ajutor anual de aproape 500 galbeni²⁸.

Ajutoarele materiale acordate de guvernul român școlilor brașovene au continuat și în anii următori, cu toată opoziția oficialităților austro-ungare, reliefîndu-se în special nenumăratele acțiuni ale lui Titu Maiorescu, el însuși elev al gimnaziului românesc din Brașov²⁹ și Ta-

²⁸ Vasile Netea, o. c., p. 51.

²⁹ Pompiliu Teodor, *Die Entwicklung des historischen Denkens in der rumänischen Geschichtsschreibung*, Cluj, 1972, p. 137; Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, vol. I, București, 1975, p. LIX. Aceste relații vor continua și în viitor cînd Ioan Maiorescu nu mai era în viață. Astfel dintr-o scrisoare a comitatului Aiud din 9 aprilie 1867 către episcopul Popasu aflăm că acesta este întrebat unde se găsesc „erézii” lui Nicolae Trifu, respectiv Ioan Maiorescu (mort la acea dată) și copiii săi. Episcopul Popasu răspunde că Titu este rectorul Universității din Iași și Emilia este la negustorul Constantin I. Popasu în Brașov (cf. Arhiva Mitropoliei Banatului, *Fond Caransebeș*, nr. 58/1867).

che Ionescu, acțiuni constante, continuate până la înfăptuirea Marii Uniri de la Alba Iulia ³⁰.

Scrisorile semnalate sînt noi dovezi ale legăturilor strînse dintre Ioan Popasu și Ioan Maiorescu în interesul dezvoltării învățămîntului românesc, în special a celui brașovean, reliefindu-se concomitent și legăturile românilor de pe ambele versante ale Carpaților, despărțiți temporar de granițe efemere, relații care au contribuit la realizarea unității noastre statale de la 1 decembrie 1918.

Pr. GHEORGHE NAGHI

O ICOANĂ NECUNOSCUTĂ A ZUGRAVULUI PÎRVU MUTU

Printre artiștii autohtoni care au început să utilizeze stilul „înflorit” în pictura murală din România, în jumătatea a doua a secolului XVII, s-a impus cu deosebire zugravul Pîrvu Mutu, pictorul Cantacuzinilor și mai tîrziu al lui Constantin Brîncoveanu ¹.

Educația artistică a lui Pîrvu Mutu este datorată mediului mănăstirii „Negru Vodă” din Cîmpulung-Muscel, care la timpul său a fost unul dintre cele mai importante centre de pictură bisericească din Țara Românească ². Creația artistică din ansamblurile murale de la Filipeștii de Pădure (1692), Măgureni (1694), schitul Lespezi (1694), Rîmnicul Sărat (1697), Bordești (1699), ca și pictura din mănăstirea Cotroceni (1682, azi dispărută), reflectă formarea unui stil propriu, ușor de recunoscut ³. Pe spațiile timpanelor, Pîrvu Mutu a executat compoziții mai mari, iar cu serii de scene mai mici a umplut spațiul pridvoarelor. Atît la compozițiile mari cît și la tablourile votive, preocuparea principală a zugravului este figura omenească. Evitînd în bună măsură stereotipia figurilor interpretate în arta bizantină, Pîrvu Mutu încearcă să confere individualitate chiar și chipurilor sfinților. În compozițiile mai mici, el introduce scene pitorești în care se resimte influența ilustrațiilor și gravurilor occidentale, tinzînd de această manieră să-și îmbogățească repertoriul iconografic.

Ultimele noastre cercetări au dus la descoperirea unei icoane ce se opune structurii artistice a zugravului Pîrvu Mutu. În biserica sîrbească din Kruscica (R. S. F. Iugoslavia) se găsește icoana Sfîntului Arhanghel Mihail. Pe tăișul sabiei se poate desluși inscripția „Pîrvu

³⁰ Vasile Netea, o. c., pp. 284—296.

¹ Teodora Voinescu, *Pîrvu Mutu, Zugravu*, București, 1968.

² Teodora Voinescu, *Zugravul Pîrvu Mutu și școala sa*, în „S.C.I.A.”, II (1955), nr. 3—4, pp. 133—157.

zugraf" (cu litere cirilice)⁴. Cercetările precedente nu au intrat mai adânc în analiza stilistică și componistică a acestei icoane, așa încît și atribuirea ei jumătății secolului XVIII este inexactă.

Icoana respectivă are calități modeste comparativ cu pictura murală din mănăstirile menționate mai sus. Monocromia figurii, în care predomină verdea și roșu smeuriu, armonizat cu o nuanță de albastru cenușiu, conferă totuși acestei icoane o eleganță subtilă — aceeași eleganță prezentă în cea mai mare parte a picturilor lui Pîrvu Mutu.

Se pune întrebarea: prin ce intermediu a ajuns această icoană în Banat, avînd în vedere distanța apreciabilă dintre locul probabil al apariției și locul unde a fost găsită?

Un nume care apare destul de frecvent în pictura din Țara Românească, la începutul secolului XVIII, este cel al zugravului Andrei⁵. Prezența acestui zugrav este întîlnită pentru prima dată în pictura paraclisului mănăstirii Hurezi, unde lucrează împreună cu Stan, Neagoe și Ioan⁶. Se poate presupune că există unele legături între acest Andrei și un alt Andrei „al lui Andrei” a cărui figură este cunoscută în pictura bănățeană pe la anul 1730.⁶ Se prea poate să fie vorba despre aceeași persoană. Andrei de la mănăstirea Hurezi a trecut cu siguranță prin școala de pictură a zugravului Pîrvu Mutu, iar arta mănăstirii Săraca are asemănări stilistice foarte apropiate cu această pictură⁷. În acest caz se poate presupune că ea reprezintă o importantă legătură între arta bănățeană și pictura postbrîncovenească, cea de a doua influențînd hotărîtor maniera componistică a celui dintîi. Prin urmare, la întrebarea pusă se poate răspunde, că acest „Andrei” ar fi putut aduce această icoană în Banat, pentru ca ulterior să-și găsească locul la biserica din Kruscica.

Prof. ADRIAN NEGRU — Alibunar (R.S.F. Iugoslavia)

³ Teodora Voinescu, *Un maestru al portretului: Pîrvu Mutu*, în „Arta Plastică”, nr. 12/1966, pp. 3—9.

⁴ *Društvo muzejskih Vojvodine-Sekcija istoricarske umetnosti. Popis slikarskih i vajarskih dela u društvenom posedu i privatnoj svojini na području Banata*, (Tabela operelor de pictură și sculptură de pe teritoriul Banatului, aflate în colecții publice și particulare), Novi Sad, V (1981), p. 41.

⁵ Ioana Cristache-Panait, *Pîrvu Mutu-zugravul*, în „Glasul Bisericii”, nr. 7—8/1965, p. 697.

⁶ Teodora Voinescu, *Școala de pictură de la Hurezi*, în „Omagiu lui George Oprescu”, București, 1961, pp. 573—587.

⁷ Eleonora Costescu, *Contribuții la cunoașterea activității unor meșteri români care au lucrat în Banatul românesc și sîrbesc în secolul al XVIII-lea*, în Actele simpozionului dedicat relațiilor sîrbo (iugoslavo) — române, Pancevo, 1971, p. 82.

BISERICI, CTITORI ȘI CLERICI DIN LUGOJ

Evocînd date istorice, nume și slove din pisaniile bisericești dăltuite în plăcile comemorative de marmoră și piatră sau scrise în grai de cronică în paginile documentelor de valoare incontestabilă, posteritatea aduce prinos de cinstire, omagiu și recunoștință, celor ce s-au ostenit, au ctitorit lăcașurile sfinte și au slujit în ele în decursul veacurilor.

În anul 1859, anul Unirii Principatelor, avea loc în Lugoj aniversarea primului centenar al bisericii ortodoxe parohiale. Hotărîrea adunării parohiale, consemnată în protocolul din 2 august 1859, cu privire la sărbătorirea acestui eveniment, a fost deosebit de semnificativă: "...Nr. I. Dl. paroh și asesor D(imitrie) Teodori, au propus On. Adunări, cum că viitoarea sărbătoare a Sf. Mariei este ziua în care înainte de 100 ani, moșii noștri sub manu-ducerea obercnezului de atuncea și episcopului Gavril Gureanu, îndemnat de dulceața sf. religiei și de dragostea către Dumnezeu prin aducerea jertfei și cu chipul carele s-au înfățișat în protocolul zidirii bisericești, cu deamă-nuntul de însemnarea numitului episcop, s-au pus temelia sf. bisericei noastre cei mari".

"S-au aflat dar de trebuință a se aduna nepoții acelora, spre a se consfătui despre aceea ce ar putea acei zile căzătoare (de) însemnat. După mai multe proiecturi din partea mădularilor de a se litografia biserica dinlăuntru și din afară în două icoane, spre aducere aminte a zilei fundării bisericești de 100 ani, descrierea zidirii bisericești, și care să se tipărească și cu numele tuturor jertfitorilor în 1000 exemplare, spre a se împărți iarăși spre pomenire și cunoștință și alte ceremonii... s-au hotărît: 1. în privința tipăririi iconii, să se facă prenumerație la lăcuitori și cînd va ajunge numărul acelora, ca să acopere spesele tiparului măcar și după trecerea zilei de sărbătoare, pentru aducerea aminte să se tipărească, începîndu-se subscrierea încă din mijlocul adunării; 2. compunerea și tipărirea istorioarei bisericești se încredințează d-lui asesor D. Teodori...".

În acest cadru solemn, înaintașii lugojeni au sărbătorit primul centenar de la punerea temeliei bisericii mari, iar placa comemorativă de marmoră roșie așezată pe frontispiciul peretelui din naos a imortalizat aniversarea pentru posteritate: "Întru Mărirea Prea Sfintei, Celei de o ființă, de viață făcătoarei și nedespărției Treimi, a Tatălui și a Fiului și a Sfintului Duh, Unuia Dumnezeu Cel ce este închinat și preamărit în Duh și Adevăr și a Prea Sfintei și Preabine-cuvîntatei Fecioara Maria, Născătoarea de Dumnezeu și a Prea Măritei Sale Adormiri..., cu binecuvîntarea lui Dumnezeu a pus funda-

¹ Arhiva parohiei ort. rom. Lugoj, Protocoale, vol. IX (1841—1861), p. 3.

mentul acestei Case a lui Dumnezeu, în cinstea Prea Sfintei Maicii Domnului, Prea Sfințitului Ioan Georgieviciu, Episcop al Caransebeșului, al Verșetului, Lugojului, Bisericii-Albe, Palancei-Noi, Orșovei, Mehadiiei și a Sfințelor apostolice biserici ortodoxe răsăritene. Și s-a împodobit pe dinafară și înăuntru, cu toate cele ce sunt necesare spre mărirea lui Dumnezeu, cu osteneala și contribuția tuturor locuitorilor localnici ai orașului Lugoj și cu ajutorul creștinilor ortodocși, binefăcătorilor, cu credință și dragoste față de Dumnezeu și Preabinecuvântata și Prea Sfinta Fecioara Maria. O, (Doamne) Dumnezeul Nostru, caută din cer, spre casa aceasta și via Ta, pe care a sădit-o dreapta Ta, cu rugăciunile Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, a îngerilor, a Apostolilor și a tuturor sfinților Tăi. Ale Tale dintru ale Tale, îți aducem Ție, Ziditorule și Dumnezeul nostru, noi, robii Tăi, pentru iertarea păcatelor noastre Amin".

"Istorioara bisericii", compusă de D. Teodori, a fost tipărită într-o modestă broșură jubiliară², în 4/16 august 1859.

Autorul broșurii a fost un preot distins, cu originale încercări literare ("Ecloga lui Teodori sau cîntecele pastorale"), păstrate în manuscris³. "Istorioara" a fost alcătuită cu certitudine pe baza unor izvoare arhivistice, astăzi greu de stabilit, care o ridică la valoarea unui document asupra căruia vom zăbovi în cele ce urmează. În partea I, el prezintă foarte sumar, "timpul urzirii Logojuului", ca fiind existent la începutul secolului XIV, apoi "urzirea bisericii, cu hramul Sf. Ierarh Nicolae, cea de comun numită biserica cea mică, zidită în singurătate, în chip de mănăstire, doară încă din veacul al XIV-a". Se continuă cu zbuciumata ei istorie din epocă otomană, presiunile epocii Reformei, restaurarea din anul 1726, "pe seama românilor lugojeni", de către ctitorul restaurator Ioan Raț de Mehadia, incendiul din 9 iulie 1842 și portretul protopopului de atunci, Gavril. La sfîrșitul părții introductive, autorul scrie: "... și astăzi, se află cu totul părăsită și dovedește prin ici-colea încă mai cititoarele inscripțiuni, cum că de la urzirea ei, întrînsa numai limba română s-au întrebuințat". A reproduș, apoi, pisană dăltuită în placa de piatră, avînd emblemă heraldică și așezată sub bazorelieful Sf. Nicolae: "Aedificate est haec Ecclesia per me Ioannem Racz de Mehadia Supremum Praefectum Inclitorum Districtum Caransebes, Lugoj et Lipa. Anno Domini 1726, Die 19 iuny".

În partea II, autorul expune "istorioara bisericii", numind-o "mica incunoștiințare", respectiv o dare de seamă informativă, întocmită la sfîrșitul celor șapte ani cît a durat înălțarea bisericii: "Biserica așa numită mare s-au început a să ridica prin zeloșii cetățeni români sub manu-ducerea obercnezului a orașului Lugoj, Gavrilă Gureanu, la anul 1759 și s-au săvîrșit la anul 1766". Sînt înserate dimensiunile biseri-

² D. Teodori, *Istorioara bisericii celei mari (Lugojul, altcum Lugoș) Timișoara, 1859*. În anul 1936, broșura a fost retipărită la Lugoj, sub titlul *Cum s-a zidit biserica ortodoxă română din Lugoj*, 16 pp; dar cu eludarea autorului.

³ Arhiva parohiei ort. rom. Lugoj.

cii — 12 stinjeni lățime, 25 stinjeni lungime și 10—12 înălțime — daniile credincioșilor în sumă totală de peste 22.000 florini, cheltuielile efectuate pentru cumpărarea locului, a materialelor de construcție, pentru plata zidarului, a maestrului în lemn, a zugravului Ștefan, pentru cumpărarea obiectelor de cult și pentru cheltuiala sfințirii bisericii efectuată la 15 august 1766.

Subliniind marele merit al ctitorului Gavril Gureanu, „pre carele cu drept îl putem numi de întemeietorul bisericii”, autorul se referă la portretul lui aflat în biserică, amintind și „ridicarea turnurilor în anii 1800—1806”. Incendiul și restaurarea bisericii din anii 1843—1844 începea „istorioara”.

Broșura preotului Dimitrie Teodori poate fi considerată prima monografie sau cronică parohială. Ea și-a atins scopul precizat în protocolul din 2 august 1859: „ca să vadă mădularii comunității bisericești de acum, cum și întră ce împrejurări și prin cine s-au ridicat și s-au înfrumusețat acea biserică, care au fost totdeauna și este spre lauda orașului și a lăcuiitorilor, în care scop și numele tuturor donatorilor, pentru întărirea adevărului, precum în respectul naționalității și a religiei s-au consemnat”⁴.

Biserica „mică”, denumită în documente și „cea vieche”, „bătrână” și „mănăstire”, în starea ei de „părăsire” după pîrjolul din anul 1842, a mai dăinuit o vreme, apoi în anii 1879—1882 a fost demolată, rămînînd drept mărturie a existenței sale doar turnul Sf. Nicolae (fostă clopotniță), azi monument istoric. În preajma demolării, fruntașul vieții românești din Banat, Filip Pascu, într-un „Apel” conceput în 1863, scria „că nu trebuie să o dăm uitării, fiind plină de suvenir și dacă nu poate alta, încai pentru momentozitatea și rămînerea ei în via memorie la posteritatea de aici, ridicînd”⁵. Pe bună dreptate, biserica „mănăstirească” a fost atribuită fie familiei Cătălina (Ecaterina) și Nicolae Perean, fost ban al Severinului, zidită fiind în anul 1402⁶, fie unor călugări veniți din Țara Românească⁷. A fost considerată mereu printre fostele mănăstiri ale Banatului, respectiv din eparhia Caransebeșului⁸.

Săpăturile arheologice din anul 1922 au scos la lumină dimensiunile ei, trei vetre arse suprapuse, straturi de cenușă, vase de cult, resturi de oale, două minere de săbii, un mic schelet, etc. În „gropnița” de sub biserică s-au aflat oseminte risipite și resturi de țesături în fir — indicii că ar fi fost cripta unor conducători ai cetății, nobili sau

⁴ Idem, *Protocoale*, vol. IX, p. 4.

⁵ P. Olde, *Biserica mică a Lugojului*, în „*Analele Banatului*”, nr. 2—4/1931, p. 130.

⁶ Gh. Popovici, *Istoria românilor bănățeni*, Budapesta, 1904, p. 219; Virgil Turcan, *Un monument istoric: biserica Sf. Nicolae din Lugoj*, în „*M. B.*” nr.1—4/1962, pp. 122—124.

⁷ I. B. Mureșianu, *Mănăstiri din Banat*, Timișoara, 1976, pp. 65—70.

⁸ N. Cornean, *Monografia eparhiei Caransebeșului*, Caransebeș, 1940, pp. 107—110, 368, 604—605.

Biserica cea „mare” din Lugoj și o secvență a turnului „Sf. Nicolae” rămas de la biserica cea „mică”.

ctitori, în care a fost înmormintat și restauratorul Ioan Raț de Mehadia în august 1729, fapt confirmat pe o piatră funerară care îi acoperise mormîntul, descoperită în biserică sub pardoseala de cărămidă⁹.

Biserica cea „mare” a păstrat timp de un veac urmele jălniceii catastrofe din 9 iulie 1842, pînă în anii 1933—1944 cînd a fost restaurată în interior și exterior, cu restaurarea turnurilor și pictarea ei — toate prin osteneala și contribuția credincioșilor. Această biserică — monument istoric a fost numită în documente „sf. biserică greco-răsăriteană ortodoxă a Lugojului”, „biserica orașului românesc Lugoj cu două turnuri”, precum și „biserica valahică”¹⁰.

Ctitorul restaurator al bisericii „mici”, Ioan Raț, urmaș al lugojanului Marcu Raț, a decedat în august 1729. Fondatorul bisericii mari, Gavril Gureanu, purtătorul „colainei de aur”, „obercnez și crainic pe tot Sărazul și Begheiu”, ctitorind și bisericile din Sudriaș, Jupani și Temerești, după ce și-a făcut testamentul¹¹, a decedat în anul 1772. A

⁹ I. Boroș, *Biserica greco-ort. rom. Sf. Nicolae din Lugoj și Ion Rațiu de Mehadia*, Lugoj, 1915, p. 38.

¹⁰ Arhiva parohiei ort. rom. Lugoj, *Contul bisericii „Valahiei” din Lugoj*, p. 18/1772.

¹¹ Idem, fond „Testamentul familiei Gavrilă Gureanu” din 16 iunie 1770, dosar 1770.

fost îngropat lângă ușa bisericii celei mari, „unde se vedea o biată cruciuliță... și chipul bătrînului ctitor” — scria în 1905 Nicolae Iorga¹².

Pentru eterna lor pomenire și recunoștință, numele tuturor ctitorilor și donatorilor au fost trecute în „Dipticul bisericii ort. rom. din Lugoj”¹³, ce datează din decembrie 1846, dar fiind întocmit după altele mai vechi.

„Dipticul” acesta, pe lângă numele ierarhilor care s-au ostenit sfînd, binecuvîntînd și povătuind pe credincioși în vizitațiile lor cano-nice din cursul vremii, cuprinde și numele clericilor slujitori ai celor două biserici: protopopi, preoți și diaconi. Un tabel nominal cronologic complet nu a fost publicat, toți cei care au zăbovit asupra trecutului acestor biserici și asupra valorii lor artistice amintind doar sporadic nume de slujitori, cu aprecieri la adresa unora dintre ei.

Broșura din 1859 îl amintește la biserica „mică” doar pe protopopul Gavriil „de atunci”, îmbrăcat în veșminte distinse: „dolamă roșie, mantia neagră, cu căptușeală vinată, camilavcă, metaniile și bit cîrn”. Protopopul Petru Popovici era menționat la biserica cea mare. Printre donatori, alături de episcopii Ioan Georgevici și Vichentie Ioanovici „arhitectul din Buda”, figurează obercnezi, jupîni, epitropi, etc.

Numele clericilor s-a păstrat în bună parte în registrele matricole, „protocelele de socoți bisericești”, inventare, cărți de ritual. Din perioada veche, însă, este cunoscut doar „preotul ortodox Gherga Ștefan” (1580—1582), căruia principele Ardealului Gh. Bathory îi scutise casa și via de impozite¹⁴.

O cronologie reconstituită pe baza surselor documentare amintite poate fi un documentar util și în același timp un modest omagiu închinat amintirii slujitorilor de altă dată. De aceea, redăm mai jos lista tuturor clericilor din Lugoj, din cele mai vechi timpuri pînă în 1918.

Preoții slujitori, inclusiv protopresbiterii și „namesnicii” (locții-tori)¹⁵.

1. Gavriil „protopopul” (1658—1722); 2. Pascu (Spasos) Popovici (1723—1751); 3. George Popovici (1726—1774); 4. Petru Popovici (1750—1778); 5. Damaschin Ghina (1767—1802); 6. Marian Beșa (1767—1780); 7. Damaschin Petrașcu (1767—1798); 8. Petru Peștișan (1767—

¹² I. Stratan — V. Muntean, *Monumente istorice bisericești din Lugoj*, Timișoara, 1981, p. 125.

¹³ Arhiva parohiei ort. rom., Lugoj, „Dipticul” și „Pomelnicul răposăților a sfîntei biserici greco-răsăritene a Lugojului, desemnat și scris de B. Nicolescu, docinte, 1846” (mss.).

¹⁴ N. Cornean, o. c., p. 383.

¹⁵ Unii dintre primii 18 clerici menționați au servit cu certitudine la biserica „mică” imediat după restaurarea din 1726. După tîrnosirea bisericii „mari” efectuată în 1767, clericii au fost împărțiți la ambele biserici, opt la cea mare și șase la cea-laltă. Situația s-a păstrat pînă la incendiul din 1842. Pentru perioada 1726—1767 nu s-a putut face o reconstituire integrală. Preotul „Spasoe” a fost identificat de pe o însemnare făcută pe cartea „Îndreptarea Legii” a lui Matei Basarab, aflată în biblioteca parohiei.

1789); 9. Atanasie Popovici (1767—1788); 10. Andrei Peștișan (1767—1782); 11. Alexie Iancovici (1767—1774); 12. Alexa Mitru (nici) (1767—1775); 13. Mănoile Popovici (1767—1778); 14. Damaschin Iota (1767—1778); 15. Mihai Popovici (1767—1779); 16. Manole Danciu(la) (1767—1786); 17. Gheorghe Șergău (1767—1798); 18. Alexa Popovici (1767—1795); 19. Iancu (Iacob) Ioanovici (1768—1811); 20. Mihai Craivanu (1769—1770); 21. Gheorghe Lăpădat (1771—1798); 22. Gheorghe Iordanov (—1775); 23. Ioan Mu (indiscif.) (—1775); 24. Damaschin Tudoran (1776—1779); 25. Constantin Atanasievici (1779—1804); 26. Damaschin Lepădat (1796—1817); 27. Pavel Petrașcu (vici) (1797—1825); 28. Mihai Popovici (1798—1816); 29. Petru Atanasievici (1801—1824); 30. Ștefan de Atanasievici (1801—1847); 31. Grigorie Mihailovici (1804—1816); 32. Dimitrie Ioanovici (1807—1832); 33. Petru Zgriba (1815—1816); 34. Gheorghe Petrașco (1816—1833); 35. Ioan Lepădat (1817—1831); 36. Dimitrie Petrovici (1817—1830); 37. Constantin Popovici (1825—1839); 38. Dionisie Mitro(nici) (1826—1839); 39. Pavel de Manea (Maniul) (1831—1859); 40. Ignatie Vuia (1832—1848); 41. Constantin Vancea (—1832); 42. Ioan Marcu (1833—1867); 43. Ștefan Bercean (1835—1836); 44. Zenovie Petric (1837—1861); 45. Ștefan Marco (1840—1857); 46. Nicolae Pavlovici (1843—1847); 47. Alexandru Ursulescu (1846—1885); 48. Dimitrie Teodori (1846—1859); 49. Matei Ignea (1858—1904); 50. Mihai Pocreanu (1861—1894); 51. Iosif Tempea (1863—1927); 52. Gheorghe Peșteanu (1867—1886); 53. Nicolae Biriescu (1876—1916); 54. Dr. Gheorghe Popovici (1887—1927); 55. Eugen Sudreșianu (1902—1903); 56. Ioan Stroca (1904—1906); 57. Emilian Micu (1906—1907); 58. Dimitrie Soceneanțu (1907—1910); 59. Dr. Ic. stavrof. Aurel Mihaescu (1913—1959); 60. Gheorghe Mustață (1914—1916); 61. Dr. Dimitrie Nistor (1917—1919).

Protopresbiterii districtualnici.

1. Gavriil „protopopul” (1658—1722); 2. Pascu (Spasoe) Popovici (1723—1751); 3. George Popovici (1752—1758); 4. Petru Popovici (1759—1778); 5. Constantin Atanasievici (1779—1802); 6. Ștefan Atanasievici (1802—1847); 7. Ioan Marcu (1847—1867); 8. Gheorghe Peșteanu (1867—1886); 9. Matei Ignea ad-tor (1886—1887); 10. Dr. Gheorghe Popovici (1887—1927).

„Namesnicii” protopopești (locțiitori).

1. Damaschin Ghina (1767—1770); 2. Marian Beșa (1770—1771); 3. Damaschin Petrașcu (1771—1786); 4. Damaschin Ghina (din nou) (1786—1802); 5. Iancu (Iacob) Ioanovici (1802—1811); 6. Petru Atanasievici (1812—1816); 7. Pavel Petrașcu (1817—1825); 8. Dimitrie Ioanovici (1826—1832); 9. Dionisie Mitroni (1833—1839); 10. Ignatie Vuia (1839—1840); 11. Ioan Marcu (1841—1847).

„Duhovnici” hirotesiți între 1767—1798:

Marian Beșa, Petru Peștișan, Andrei Peștișan, Manole Popovici, Mihai Popovici, Gheorghe Șergău.

Diaconi și ierodiaconi :

Nicolae Atanasie (1786—1790) ; Mihail Popovici (1791—1798) ; Pătru din Tapia (1800—1801), Ioan Popovici (1801—1802), Marian Marco (—1803), Gheorghe Petrașco (1804—1816) ; Dionisie Mitroni (1816—1822), Ion Țăranu (1823—1829), Ștefan Bercean (1825—1828), Pavel Măniul (1829—1831), „cinstitul ierodiacon „Atanasie Peștișan (1827—1832), Nicolae Pavlovici (1835—1843), Dimitrie Teodori (1844—1846), Gheorghe Neda (1849—1854), ierod. Romulus Ursulescu (1855—1865), Partenie Peșteanu (1866—1896), Constantin Dure (1898—1902), Mihai Gașpar (1903—1911), George Joandrea (onorific 1909), dr. Avram Imbroane (1912—1917), dr. Terentie Tripa (1918—1920).

Clericii cu titlul de „parohialnici” și „parohi” la cele două biserici și-au îndeplinit „Chemarea și sarcina datorințelor” după cele 40 pravile de „obște”¹⁶, purtînd la zi „Protocoalele” amintite.

Pentru merite deosebite, unii au fost înnoșilați (ca spre exemplu Constantin Atanasievici), alții aleși asesori consistoriali sau chemați la catedrele școlilor teologice din Virșeț (ca I. Petrovici și I. Vuia) și Caransebeș (Gh. Peștean). Mulți au obținut diferite distincții bisericești, fiind hirotesiți în treptele respective. În sfîrșit, pentru laborioasa activitate științifică, prot. dr. Gheorghe Popovici a fost ales membru al Academiei Române.

Slujind Biserica noastră strămoșească, păstrînd și cultivînd tradițiile de limbă și neam, cu toții sînt vrednici de amintire.

Pr. BORIS ȚURCANU

¹⁶ Episcopul Iosif Șacabent, *Îndreptarea presviterilor, diaconilor și tuturor cliro-sului* (1802), publicată de P. Olde, Sibiu, 1931, pp. 7—28.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

PREMIERE INDUSTRIALE

Colectivul întreprinderii „Electrometal” din Timișoara a asimilat în fabricație în premieră națională un nou tip de utilaj industrial — instalația de transport prin vacuum. Cu noua instalație pot fi transportate rapid și economic materiale cu scurgere liberă, care trec prin secțiunea furtunului, precum: cereale, pulberi, fulgi, pământ de turnătorie, minereu, nisip balast, piatră concasată, granule de mase plastice, bucăți de metal, cioburi de sticlă, calcar, chimicale etc., asigurându-se astfel o înaltă productivitate a muncii în diverse sectoare economice.

La Întreprinderea de utilaj de ridicat și transportat uzinal din Lugoj, a fost consacrată o premieră industrială absolută pentru economia județului. Este vorba de stabilirea pe calculatorul de proces a compoziției chimice a aliajelor la turnarea oțelurilor, metodă nouă ce sporește productivitatea muncii, reducând totodată, în medie cu 5—10 la sută, durata de pregătire, elaborare și turnare a șarjelor.

NOU MOTOR NAVAL

La Întreprinderea constructoare de mașini Reșița a trecut cu succes examenul probelor de stand un nou motor de 20.000 CP destinat echipării navelor maritime. Noul motor naval intrunește parametri constructivi superiori celor cunoscuți până acum, asigurând un randament sporit în exploatare, cu un consum specific de combustibil mai redus pe unitatea de putere. Întreprinderea din Reșița produce motoare de propulsie navală de diferite puteri.

PRODUS CHIMIC DIN MATERII PRIME INDIGENE

Colectivele de cercetători de la ICECHIM — secția detergenți — București, împreună cu specialiștii de la Laboratorul de cercetări și Întreprinderea de detergenți din Timișoara au elaborat un nou produs de avivare-antistatizare, necesar fabricării fibrelor poliacrilonitrilice — Melana. Noul produs, denumit „Avivaj N”, are performanțe calitative la nivelul celor mai eficienți auxiliari existenți pe plan internațional și satisface o imperioasă necesitate a sectorului de fibre sintetice. „Avivaj N” este un produs chimic cu structură complexă, realizat cu materii prime indigene.

PREFABRICATE CU ELEMENTE DE ARHITECTURĂ LOCALĂ

Specialiștii Trustului de construcții-montaj din Timișoara au pus la punct o nouă tehnologie de turnare a panourilor prefabricate cu o variată gamă de elemente arhitectonice locale, menite să confere noilor blocuri un plus de frumusețe. Venind complet prefabricate din poligon, panourile se montează pe șantier fără alte intervenții de finisare. Această tehnologie prezintă avantajul unei creșteri a productivității muncii cu aproximativ 16 la sută față de metoda clasică, concomitent cu sporirea calității și durabilității noilor locuințe, urmînd a fi aplicate anul acesta la construirea a cel puțin o mie de apartamente.

INGENIOASĂ SOLUȚIE TEHNICĂ

Inginerul Cornel Socaciu de la Șantierul din Timișoara al Trustului „Energo-construcția” — București este autorul unei

originale soluții de subtraversare a canalului Bega. Era nevoie de instalarea sub albie a trei conducte metalice cu diametrul între 1—2 metri și a altor două colectoare de canalizare, cu devierea cursului apei și realizarea de ambele părți ale albiei vechi a unor pereți de beton. În locul acestei operații costisitoare și de durată, inginerul C. Socaciu a prevăzut construirea unui batardeu din argilă, înlocuind pereții de beton. Lucrarea care a inclus și devierea Begăi pe o lungime de 60 metri, dar fără întreruperea navigației, a fost executată în numai șase luni, față de un an întreg cât se prevăzuse inițial, Bega revenind la vechia albie.

ENERGII NECONVENȚIONALE

Concomitent cu realizarea de lucrări mecanizate, la timp și de bună calitate, colectivul de la Trustul stațiunilor pentru mecanizarea agriculturii din Timișoara s-a preocupat îndeaproape de îmbunătățirea mașinilor existente, de conceperea și crearea unor noi utilaje și echipamente, precum și extinderea energiilor neconvenționale. În acest context, au fost modificate și transformate pentru biogaz patru tipuri de motoare și s-a pus în circuitul energetic prima stație de biogaz, concepută și realizată prin forțe proprii, ce asigură A.E.I. Orțișoara — locul unde se află respectiva „sursă” de energie — o adevărată autonomie din punct de vedere energetic și termic.

ENERGIE ELECTRICĂ PESTE PREVEDERI

Continuând șirul succeselor obținute, harnicul colectiv al termo-centralei Mintia — Deva, hotărât să sporească creșterea producției de energie electrică pe bază de cărbune, a realizat 20.000 MWh energie electrică peste prevederile planului la zi. Acest rezultat se datorește îndeosebi menținerii instalațiilor și agregatelor energetice în funcționare la parametrii maximi, executării reviziilor și reparațiilor de bună calitate și la termenele prevăzute.

MAI MULT CĂRBUNE

Minerii din toate cele zece unități din Valea Jiului au obținut însemnate succese în producție, depășind prevederile planului cu importante cantități de cărbune. Pe ansamblul Combinatului Minier Valea Jiului s-au extras suplimentar peste 8.000 tone cărbune coxificabil și energetic. În frunte se află minerii din Pârșeni, Vulcan, Aninoasa și Petrila, unde în abatajele în care se lucrează cu complexe mecanizate se obțin producții de 14—16 tone cărbune pe post.

PRODUCȚIE FIZICĂ PESTE PLAN

Pe baza procedeele tehnologice înaintate și folosirii intensive a capacităților de producție, oamenii muncii din Caraș-Severin au realizat recent peste prevederi 550 tone cărbune energetic, 302 tone minereu de fier marfă, 875 tone fontă, 2015 tone de profile grele și semifabricate, peste 330 tone de table groase și benzi laminate din oțel, 9500 mp. plăci aglomerate din lemn, peste 15.000 mp. furnire estetice, produse ale industriei electrotehnice și altele.

GRÎU DE MARE PRODUCTIVITATE

Specialiștii Stațiunii de cercetări agricole din Lovrin (jud. Timiș) au realizat un nou soi de grâu, „Lovrin 34”, destinat unităților agricole din sudul și vestul țării. Principala caracteristică a noii plante este productivitatea sa ridicată, care atinge, în medie, producții de 7500 kg la hectar. Pe loturile experimentale, noul soi de grâu a depășit 8000 kg la hectar.

OREZUL „DIAMANT”

Un colectiv de cadre didactice de la Institutul agronomic din Timișoara a realizat o nouă linie de orez denumită „Diamant”. Noua plantă dă producții superioare, de pînă la 7500 kg la hectar, cu 30—40 la sută mai mare decît soiul „Auriu de Ba-

nat". Experimentat la I.A.S. Banloc, de pe fiecare din cele 300 ha au fost recoltate producții mai mari, cu aproximativ 1500 kg peste prevederi.

SUPLIMENTUL „ORIZONT ARĂDEAN”

Începînd cu 13 ianuarie 1984, revista timișoreană „Orizont”, editează suplimentul „Orizont arădean”, în colaborare cu Comitetul Județean de cultură și educație socialistă Arad. Noua formă instituționalizată de „Orizont arădean” reprezintă un pas decisiv spre consacrarea mișcării literare arădene în frontul vast al literaturii naționale contemporane, un pas de bun augur pentru dimensiunile actuale ale vieții culturale în plină efervescență pe aceste meleaguri și pe măsura marilor sale tradiții.

VESTIGII ARHEOLOGICE ȘI NUMISMATICE LA TEREMIA MARE

În cursul anului 1983, specialiștii de la Muzeul Banatului din Timișoara au identificat pe raza comunei Teremia Mare patru străvechi așezări, amplasate în apropierea cursului de apă Giucușin și distanțate între ele la 2,5—4 km, toate din comuna primitivă. Trei dintre ele conțin material ceramic asociat din perioada dacică clasică,

daco-romană (secolele II—IV) și prefeudală (secole V—X). Determinarea cronologică este confirmată și de descoperirile monetare: un denar roman de la Alexandru Sever (emis în anul 231) și un sestert din timpul lui Trebonius Gallus bătut la monetăria de la Viminacium în anul 252—253 e.n. Cea de a doua este o piesă rară, care înscrie comuna Teremia Mare pe harta numismatică, fiind a doua localitate nord-dunăreană în care s-a descoperit acest tip de monedă romană. Toate descoperirile făcute demonstrează pregnant că și în această regiune de cîmpie din nord-vestul Banatului a existat o activă zonă de locuire a populației autohtone, neîntreruptă pe parcursul veacurilor.

DESCOPERIRE ARHEOLOGICĂ LA CLADOVA

Timp de zece ani (1973—1983) trei arheologi din Arad au efectuat săpături pe dealul care străjuiește Mureșul la ieșirea sa din defileu, în dreptul intrării spre satul Cladova. Săpăturile au dus la concluzie că pe acest deal a fost reședința unor importante cnezate românești. Mai mult, în sec. XIII aici pare a fi fost reședința lui Pousa, cunoscut ca voievod al Transilvaniei în anii 1235—1290, o nouă mărturie asupra continuității noastre la noi acasă.

CEA DE A XII-A SESIUNE A COMISIEI ROMÂNE DE ISTORIE ECLEZIASTICĂ COMPARATĂ

Comisia română de istorie ecleziastică comparată, avînd ca preşedinte pe I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, s-a întrunit în ziua de 8 decembrie 1983 în cea de a XII-a şedinţă de lucru. Ordinea de zi a lucrărilor a cuprins: o comunicare cu caracter festiv privind aniversarea a „65 ani de la făurirea Statului Naţional Unitar Român” susţinută de pr. prof. dr. Mircea Păcurariu de la Institutul teologic universitar din Sibiu; „Mitropolitul Andrei Şaguna, luptător pentru unitatea şi continuitatea poporului român” — referat prezentat de P. S. Episcop vicar Gherasim Pitesteanul; „Aniversarea a 500 ani de la naşterea lui Martin Luther” şi „Tipărirea unor texte patristice în timpul Reformei din Transilvania” — comunicări făcute de prof. dr. Hermann Pitters de la Institutul teologic protestant secţia luterană din Sibiu şi referatul privind „Unele aspecte noi în legătură cu viaţa şi minunile Sf. Mare Mucenic Dimitrie, Izvoritorul de Mir”, prezentat de prof. dr. Emilian Popescu de la Institutul teologic universitar din Bucureşti.

Referatele au fost urmate de intervenţii şi completări, iar în final unii dintre membrii comisiei şi-au luat cîte o temă de tratat, în perspectiva celui de-al XVI-lea Congres Mondial al istoricilor care va avea loc în anul 1985 la Stuttgart (R.F.G.). (Fl. Roşca).

INAUGURAREA SEDIULUI EPARHIEI DIN ELVEŢIA A PATRIARHIEI ECUMENICE

Inaugurarea solemnă a sediului eparhiei Patriarhiei ecumenice în Elveţia, creată în 1982, a avut loc la 6 decembrie 1983, la Chambesyl lângă Geneva. Pentru a demonstra caracterul supranaţional al noii dieceze, mitropolitul Damaschinos, ierarhul ei, a fost înconjurat de trei arhierii reprezentînd jurisdicţii diferite: mitropolitul Meletion, exarh al Patriarhiei Ecumenice în Franţa, arhiepiscopul Adrian al Arhiepiscopiei pentru Europa Occidentală şi Centrală a Patriarhiei Române şi episcopul Gavril, vicar al Patriarhiei Antiohiei pentru Europa Occidentală.

În cuvîntarea ţinută cu această ocazie, mitropolitul Damaskinos a explicat de ce noua biserică şi sediul diecezei au fost puse sub protecţia „Sf. Nicolae”, acesta fiind cel venit din Orient, acceptat şi recunoscut şi în Occident. Noua dieceză a Patriarhiei Ecumenice cuprinde parohii greceşti şi de limbă franceză. (SOP nr.84/1984, p. 6) (Pr. I. Durac).

COLOCVIU ASUPRA ORTODOXIEI ÎN LUME

Lă iniţiativa „Comitetului ortodox francez de prietenie”, în zilele de 27—28 februarie 1984 a avut loc la Paris un Colocviu asupra „Ortodoxiei în lume”. Lucră-

rile colocviului au fost prezidate de Mitropolitul Meletios, președintele Comitetului interepiscopal ortodox din Franța.

Prima zi a fost consacrată unei descrieri istorice, sociale și geografice a Bisericii Ortodoxe în diferitele regiuni din lume, iar cea de a doua studierii problemelor particulare ale vieții ortodoxe. Au fost abordate liturghia, cântarea liturgică și destinul ei în lume, monahismul și calendarul.

Colocviul respectiv este al doilea în ordine cronologică, după cel din 1983, care a avut ca subiect „Ortodoxia în Franța”, în ambele cazuri temele tratate abordând aspecte semnificative ale Ortodoxiei contemporane. (SOP nr. 86/1984, p. 4).

SPRE O NOUĂ TREAPTĂ A ECUMENISMULUI ÎN EUROPA

Între 3—8 octombrie 1984 va avea loc la Riva del Garda (Italia) cea de a treia reuniune ecumenică la dimensiunea întregului continent european între Conferința Bisericilor Europene (C.B.E.) și Consiliul Conferințelor episcopale romano-catolice din Europa (C.C.E.R.). Vor participa peste 80 delegați ai Bisericilor creștine din Europa, spre a aprofunda punctele comune de credință, plecând de la Simbolul Niceo-Constantinopolitan, care face parte din liturghia Bisericii Ortodoxe, Bisericii Romano-Catolice, Bisericii Anglicane și Bisericilor Reformei. Crezul este una dintre fibrele solide care unește încă Bisericile separate unele de altele. Faptul de a mărturiși același simbol de credință este un semn al speranței pentru unitatea Bisericilor în Europa și în lume.

Membrii comitetului mixt al C.B.E. și C.C.E.R. de pregătire a viitoarei reuniuni s-au întrunit în zilele de 8—10 februarie a.c. la Centrul Ioan XXIII din Luxemburg, din comitetul respectiv făcând parte și P.C. Părinte prof. Dumitru Popescu, în calitate de secretar de studii al C.B.E. S-a procedat la o informare reciprocă asupra acțiunilor și lucrărilor întreprinse de cele două organizații în cursul anului precedent și asupra eforturilor depuse de Biserici în favoarea păcii. (L'Osservatore Romano, nr. 10/6 martie 1984, p. 2).

ÎNFIINȚAREA UNEI COMUNITĂȚI ORTODOXE ÎN GHANA

În toamna anului trecut, Mitropolitul Irineu, ierarh ortodox de Accra și Africa Occidentală, a inaugurat oficial comunitatea ortodoxă din Accra, Ghana. Istoria acestei comunități merită să fie relatată.

În urmă cu 50 de ani, un grup de ghanezi au întâlnit un ortodox care le-a explicat ce înseamnă credința și Biserica sa. Atunci au hotărât să devină ortodocși, dar fără să lege relații nici cu Patriarhia Alexandriei, de care depinde Biserica Africii, și nici cu o altă Biserică Ortodoxă. Membrii acestei comunități nu erau nici botezați, deși se simțeau coboriți din „Biserica apostolică”. În 1977, Mitropolitul Irineu a luat contact cu această originală comunitate și a fost numit la scaunul din Accra. Convinș de profunda dorință a acestor „creștini” de a deveni cu adevărat membri ai Bisericii Ortodoxe, a obținut o bursă de studii pentru patru dintre ei, spre a putea studia teologia. În septembrie 1982, a avut loc „reglementarea canonică” a credincioșilor și a „clerului”. Au fost cu toții botezați, iar unii au primit și Taina Cununiei. La început a fost hirotonit un diacon. În seara aceleiași zile au fost botezați peste 100 laici. Timp de mai multe zile s-a continuat oficierea sfintei liturghii, botezarea și hirotonirea. Duminica următoare, noilor preoți le-a trebuit peste o oră și jumătate pentru a-i împărtăși pe credincioși. În total au fost botezați peste 1.000

persoane. Acești noi credincioși sînt conduși de patru preoți și trei diaconi, dintre care doi sînt încă studenți teologi, ei fiind ajutați de misionari competenți și experimentați. (SOP nr. 83/1983, p. 18—20; „Reforme”, 21 ianuarie 1984, p. 10).

A LUCRA ÎMPREUNĂ PENTRU CĂUTAREA UNITĂȚII

În ziua de 16 februarie 1984, S. Sa Papa Ioan-Paul II i-a primit pe studenții participanți la cursurile „Școlii superioare” de la Institutul ecumenic din Bossey, cărora le-a declarat printre altele: „... Sînt deosebit de bucuros de a vă primi, deoarece știu că timp de cinci luni ați reflectat îndelung, în cadrul cursurilor, asupra subiectului „Unitatea vizibilă a Bisericii într-o lume divizată”. În lumea noastră actuală, forțele diviziunii par mai puternice decît voința de reconciliere și de pace. Cum națiuni și grupări de oameni continuă să se mențină la distanță de atitudini agresive, este necesar ca nădejdea păcii — împreună cu atitudinile care o pot asigura — să strălucească în toată splendoarea ei în viața popoarelor. Împreună, creștinii pot fi în lume un semn viu al voinței lui Dumnezeu care voințește pacea și unitatea familiei umane și proclamă prin cuvînt și faptă că toate lucrurile au fost restabilite prin Hristos și pentru Hristos, așa pe pămînt ca și în ceruri (Coloseni 1, 20)... Toate acestea trebuie să ne invite să lucrăm împreună, de orice manieră posibilă, pentru a exprima mereu ceea ce ne unește și tot ceea ce poate fi un izvor de pace în lume”. (L'Osservatore Romano, nr. 10/6 martie 1984, p. 7).

EPISCOPUL BRITANIC HUGH MONTEFIORE: NECESITATEA DIALOGULUI

Episcopul de Birmingham, Hugh Montefiore, s-a pronunțat pentru o inițiativă britanică privind redeschiderea convorbirilor de reducere a armamentelor între toate puterile nucleare.

După întreruperea convorbirilor de la Geneva dintre cele două superputeri, „o țară ca Marea Britanie ar avea o ocazie reală de a lua inițiativa — a declarat episcopul sinodului său diecezn. S-a pronunțat în același timp pentru „un nou tip de dialog” care să antreneze toate puterile nucleare.... Există motive să se creadă că dacă s-ar lua un asemenea gen de inițiativă, dialogul ar putea începe din nou și cel puțin cele două părți ar dialoga”.

Episcopul Montefiore s-a referit în principal la renunțarea la prima lovitură, amintind rezoluția Sinodului general, potrivit căreia „există obligația morală a tuturor țărilor (inclusiv a țărilor membre NATO) să renunțe public la ideea primei lovituri cu arme nucleare... Mai trebuie adăugat că din punct de vedere moral, o strategie ofensivă este pentru conștiință un lucru foarte greu de pus în practică”. („Church Times”, 9 decembrie 1983, p. 1).

PREOCUPĂRI ACTUALE PRIVIND LUPTA PENTRU PACE REFLECTATE ÎN UNELE PUBLICAȚII RELIGIOASE DIN REPUBLICA FEDERALĂ GERMANIA

Climatul politic internațional, mereu mai viciat de vîrtejul demențial al cursei înarmărilor nucleare, trezește puternice reacții printre oamenii de bine de pretutindeni. Starea de îngrijorare și tensiune în creștere, în ciuda voinței de pace a unor oceane de oameni ce cumulează o imensă energie vitală, ridică problema aprofundării calitative a luptei pentru dezarmare și conviețuire pașnică pe întreaga noastră planetă. Biserica nu a fost și nu poate rămîne străină de efortul general orientat în direcția salvagărdării vieții pe întreaga noastră Terra. Se aud mereu mai multe glasuri care cer o reconsiderare a acțiunilor desfășurate pe mapamond în slujba păcii, cu evaluarea critică a victoriilor și eșecurilor înregistrate pînă acum și cu propuneri vizînd un necesar salt calitativ care să ducă la instaurarea reală a unui climat trainic de pace, de repudiere definitivă a războiului sub toate formele sale. Este vorba, cu alte cuvinte, despre formarea și extinderea unei noi dimensiuni, „a păcii”, în conștiința personală a fiecărui om, care să devină un tonic viu un minunat stimul intern de profundă combustie, în stare să angajeze plenar întreaga ființă umană și pe toate deopotrivă pentru salvagărdarea păcii și vieții.

Tema saltului calitativ în mișcarea de luptă pentru pace preocupă și revista vest-germană „Junge Kirche”, care în nr. 1/1984, pp. 17—21, publică articolul doctorului Gerhard Breidenstein din Dortmund, intitulat „Perspective ale mișcării pentru pace”.

În principiu, articolul este consacrat perspectivei luptei pentru pace în R.F.G., după hotărîrea autorităților de stat de a permite amplasarea rachetelor cu rază medie de acțiune Pershing II și Cruise Missiles în acea țară. Autorul procedează, însă, deopotrivă la o critică temeinică a eforturilor generale și particulare în favoarea păcii reușind să surprindă și să puncteze aspecte încă insuficient luate în seamă, precum și să scruteze să definească noi modalități, forme și expresii cît mai vii și eficiente în această luptă intrată — se pare — într-o fază decisivă. El arată că pînă în anul precedent, în mijlocul acțiunilor desfășurate în R.F.G. a stat un „NU” opus staționării de noi rachete, dar după întreruperea tratativelor de la Geneva și după hotărîrea Bundestagului din 22 noiembrie 1983 de a permite amplasarea și staționarea rachetelor amintite pe teritoriul R.F.G., a devenit evident că mișcarea pacifistă a suferit o gravă înfrîngere. Este, însă, tot așa de clar că mișcarea trebuie să-și continue activitatea, deși cea depusă în trecut a fost insuficientă: adunarea de semnături, uriașe demonstrații, marșuri pascale, etc. Lărgirea cantitativă a acțiunilor de luptă pentru pace nu mai poate fi pe mai departe țelul mișcării, ci ea trebuie aprofundată calitativ. Combătînd eventuala pasivitate și resemnare a celor decepționați de actuala situație internațională, dr. G. Breidenstein arată că amplasarea rachetelor este un proces îndelungat, ceea ce justifică și continuarea acțiunilor de „stopare” a viitoarelor rachete americane proiectate să fie trimise, deoarece ulterior „cursa de recuperare în înarmare înseamnă adăugarea unui nou inel în spirala groazei”.

Analizînd rezultatele obținute de mișcarea de luptă pentru pace din R.F.G. în ultimii doi ani, autorul remarcă faptul că ea a reușit „să spargă zidul tăcerii asupra

politicii de pînă acum, să antreneze întreaga opinie publică într-o largă dezbatere asupra politicii de înarmare, să cîştige adeziunea unei mari majorităţi a populaţiei. Multe milioane au semnat rezoluţii şi apeluri pentru pace, peste un milion de cetăţeni — dintre care mulţi pentru prima oară în viaţă — au mărşăluit pe străzi, ne-număraţi au fost activaţi în acţiuni locale. Au fost evidenţiate acţiunile întreprinse de Biserica Evanghelică din R.F.G., precum şi „acţiunea internaţională pas-cală” care a găsit ecou în inimile multor oameni, cu blocarea unor obiective militare, în ciuda tuturor somaţiilor.

Autorul acordă o mare atenţie conştientizării opiniei publice, formării unui sistem colectiv de „priveghere” permanentă, pentru ca niciodată să nu se mai repete cortegiul dezastrelor provocate de războaie. Este vorba despre aprofundarea calitativă a luptei prin lărgirea temelor şi obiectivelor şi radicalizarea formelor de acţiune. Este nevoie de o blocadă de lungă durată, chiar de durată permanentă, a unor obiective militare centrale şi „trebuie să se înlătore demonstraţiile negîdite, dezorganizate, spontane”. Criticînd blocarea circulaţiei, care afectează mai mult populaţia obişnuită, autorul formulează originale propuneri cu privire la îngheţarea fondurilor destinate cheltuielilor militare, prin retragerea masivă a disponibilităţilor pecuniare cetăţeneşti existente în băncile R.F.G., pronunţarea de avertismente în întreprinderi şi instituţii de aprovizionare, cu acţiuni de rezistenţă eficace opuse cursei înarmărilor, etc.” Cînd se observă hotărîrea fanatică a celor ce stimulează înarmarea şi cînd se întrevede ceea ce se pregăteşte pentru distrugerea întregii Europe şi a vieţii pe pămînt, atunci trebuie să se ştie că a venit timpul unei rezistenţe „de facto”, ba chiar nici nu mai este prea mult timp, căci ne aflăm aproape de ora 12”. Autorul insistă asupra faptului că „racheta Pershing II este deosebit de periculoasă, dar nu este cauza ci rezultatul politicii de bloc şi a gîndirii eronate, aşa cum sînt şi bomba cu neutroni şi gazele toxice, etc., sau noile concepţii asupra purtării războiului ca „Airland Battle 2000”. Dacă mişcarea pentru pace ar fi cîştigat în această luptă împotriva staţionării rachetelor, ar fi fost înlăturat un simptom periculos, dar cauzele n-ar fi fost afectate. Pentru mulţi ar fi devenit atunci mai suportabilă vechea politică de bloc, ceea ce nu rezolvă problema...”.

În funcţie de aceste situaţii, autorul subliniază următoarele patru aspecte care trebuiesc puse în fruntea mişcării de luptă pentru pace în R.F.G.: protestul împotriva tuturor programelor de înarmare, inclusiv împotriva celor convenţionale: dezavuarea morală a tuturor mijloacelor de distrugere în masă din vest şi din est şi demascarea noii strategii de război a N.A.T.O., în cadrul căreia rachetele amintite sînt doar o singură componentă şi critica înarmării care trebuie să devină o parte a criticii capitalismului şi imperialismului de orice fel. Dr. G. Breidenstein încheie arătînd că „toate acestea sînt acum utopii, dar ele prind contur şi pot fi atinse mline prin eforturile noastre. Cînd creştinii cred că Dumnezeu se manifestă în istorie ca un Tată iubitor şi nu judecător aspru, că El face să se realizeze Împărăţia Sa printre noi, atunci oare speranţa noastră nu transcende simpla prevenire a războiului atomic şi va conţine oare pînă la atingerea Împărăţiei mesianice a Păcii?”.

O minunată şi reconfortantă concluzie, pe care o dorim cu toţii realizată pe pămînt cît mai repede, definitiv şi irevocabil.

Arhid. dr. S. ANUICHI

VIAȚA BISERICĂ A SĂCĂ DIN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

VIZITĂ ARHIEREASCĂ LA SEMINARUL TEOLOGIC

Vineri 16 martie a.c., Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a vizitat Seminarul teologic din Caransebeș, unde sînt pregătiți elevi proveniți de la mai multe eparhii din țară, spre a deveni vrednici slujitori ai altarelor.

Înainte de amiază, Înalt Prea Sfinția Sa, însoțit de P. On. Părinte Trăilă Gherga — directorul Seminarului, a asistat la cîteva ore de curs, pentru cunoașterea nemijlocită a modului cum se face instruirea elevilor, observațiile și constatările fiind apoi discutate cu cadrele didactice ale școlii în vederea îmbunătățirii continue a procesului instructiv-educativ.

După servirea mesei la cantina școlii —, un alt prilej de a lua contact și a se întreține cu elevii — a fost organizată o întîlnire cu elevii claselor IV și V, întîlstatătorul eparhiei vorbind celor prezenți despre necesitatea folosirii cît mai judicioase a timpului petrecut în școală pentru pregătirea lor temeinică.

În cadrul orei de educație duhovnicească ținută cu toți elevii și în fața tuturor profesorilor adunați în sala festivă, Înalt Prea Sfinția Sa a prezentat o expunere intitulată: „Descoperirea rugăciunii prin muncă și a muncii prin rugăciune”, urmărită cu deosebit interes și urmată de discuții. La sfîrșitul vizitei făcute la Seminar, P. On. Părinte director Trăilă Gherga a adresat Înalt Prea Sfinției Sale mulțumiri pentru grija ce o poartă școlii, prin asigurarea condițiilor bune de desfășurări a activității, nu mai puțin pentru îndemnul și sfaturile de care se împărtășesc atît cadrele didactice cît și elevii așezămîntului teologic din Caransebeș.

SFINȚIRE DE BISERICĂ

Duminică 25 martie a.c., din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, s-a săvîrșit slujba binecuvîntării bisericii din Zorlențu Mare, protopopiatul Reșița, de către Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul împreună cu un sobor de preoți și diaconi. Momentul a încununat strădaniile credincioșilor din localitate timp de mai mulți ani, de a restaura sfîntul lor lăcaș vechi de aproape două secole și de a-l înzestra cu pictură nouă. Despre bucuria tuturor la sosirea acestui moment sărbătorec a vorbit în cuvîntul său binevental P. On Părinte prot. dr. Vasile Petrica, la care a răspuns Prea Sfinția Sa, asigurîndu-i pe toți deopotrivă de pămîntas dragoste a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, arătată și acum, prin înțelegerea pentru împlinirea celor necesare parohiei. După rînduiala binecuvîntării, soborul slujitor a săvîrșit dumnezeiasca liturghie. La vremea predicii, Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul a vorbit pe tema fixată despre „Evanghelie și Cruce”, în sensul practicării virtuților pe care cele două sărbători ale zilei — Bunavestire și Duminica a III-a din post — le îmbie sufletelor credin-

cioșilor. În esență, este urmarea Mintuitorului, prin împlinirea cuvîntului evanghelic, respectiv dragostea de Dumnezeu și de oameni, Maica Domnului fiind pildă întru toate.

La sfîrșit, preotul Virgil Atnagea, care a fost hirotosit întru sachelar, a prezentat cele privitoare la viața parohiei, în funcție de care P. S. Sa a dat apoi cuvenitele indemnuri pentru propășirea în continuare a întregii vieți bisericești, spre folosul obștei și al patriei noastre.

La sediul oficiului parohial, P. S. Sa împreună cu P. On. Părinte Vasile Secheres, inspector eparhial, care l-a însoțit, s-au întreținut apoi cu membrii organelor parohiale și cu preoții care au slujit parohia în decursul ultimilor ani.

ITINERAR PASTORAL

Din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, în 4, 5 și 21 februarie 1984 Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul a vizitat parohiile Buchin din protopopiatul Caransebeș, Izvin și Cornești din protopopiatul Timișoara. Prea Sfinția Sa a asistat la serviciile religioase oficiate, luînd contact cu credincioșii și membrii organelor parohiale în vederea analizării situației pastoral-misionare și a activității bisericești desfășurate în comunitățile respective.

La Buchin, preotul Lazăr Maghet, la Izvin, preotul Horia Țir și la Cornești, preotul Aurel Gruin — au prezentat Prea Sfinției Sale situația fiecărei parohii, modul de împlinire a îndatoririlor sacerdotale, pastorale și gospodărești și, în funcție de necesități, s-au împărtășit de sfaturile și îndrumările episcopului vicar.

Contactul direct cu credincioșii s-a constituit într-un prilej potrivit de cunoaștere a nevoilor acestora și de binecuvîntare a strădaniilor lor duhovnicești.

Prea Sfinția Sa a adresat tuturor indemnul de a stărui în cunoașterea adevăratei învățături de credință și propovăduire a ei în conformitate cu indemnurile Sfințitului Sinod.

CONFERINȚE PREOTEȘTI

În a doua jumătate a lunii februarie a.c., la sediile celor șapte protopopiate din cuprinsul Arhiepiscopiei au avut loc conferințele preotești pe trimestrul I, desfășurate în conformitate cu hotărîrea și tematica stabilită de Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Recenta aniversare a 125 ani de la Unirea Principatelor Moldovei și Munteniei a constituit și pentru Biserica noastră, ca de altfel pentru întreaga țară, un moment festiv care a sugerat și definit subiectul conferințelor, imprimîndu-le un caracter de solemnitate.

Toate conferințele au beneficiat de prezența personală a ierarhilor eparhiei, care au folosit și acest prilej de întîlnire cu preoții spre a le desluși învățămintele ce se degajă din tema dezbătută și spre a le da indemnuri și îndrumări în activitatea desfășurată în mijlocul credincioșilor.

Referatele au fost susținute de preoții: Ioan Drăgoi — Timișoara II la Timișoara, Valeriu Căprariu — Hîrlăș, la Lugoj, Iulian Cosma — Românești la Făget, Tiberiu Nicoli — Ciacova la Deta, Lazăr Suciu — Bolvașnița la Caransebeș, Petru Lupșa — Reșița III la Reșița și Petru Boru — Comorîște la Oravița, stimulînd interesul și atenția a numeroși participanți care au contribuit la dezbaterile temei. Profilul subiectului a făcut ca în intervenții să se sublinieze aspectele cele mai

importante pentru unitatea poporului nostru, uneori punctate cu particularități locale venite în sprijinul idealului Unirii. Dintre participanții la discuții notăm că preotul Petru Toma de la Săcălaz protopopiatul Timișoara, a accentuat că „Unirea Principatelor nu a fost un act întâmplător, ci urmarea voinței poporului care de-a lungul anilor a luptat pentru unirea tuturor provinciilor românești. Actul de la 1859 a fost doar începutul, căci voința poporului și-a găsit expresie deplină în 1918 când s-a făcut „Unirea cea Mare“. Referindu-se la unitatea tuturor românilor și legătura lor ființială cu pământul străbun, preotul Caius Capotescu de la Păru protopopiatul Lugoj, a rostit o foarte gustată alocuțiune din care desprindem: „Ne putem da seama cât simțim de legați de pământul sfânt al României cu tot ce are el și cu tot ceea ce există pe el, pământ care niciodată nu poate fi înlocuit... Ajutați fiind de vechea înțelepciune a poporului nostru și luminați de înțelepciunea divină, să slujim cu cuvântul și fapta patria pămîntească, cu convingerea că numai așa o vom obține și pe cea cerească“. Preotul Vasile Bica de la Sudriaș protopopiatul Făget, arată că: „Hora Unirii este hora horilor“ și „Cîntarea Cîntărilor“ neamului nostru românesc, iar preotul Dorul Cristoi de la parohia Cebza protopopiatul Deta, a subliniat „rolul pe care îl au și locuitorii satelor pentru continua dezvoltare a țării noastre unitare, țel la a cărui împlinire, prin realizarea programului unic de dezvoltare, ne putem aduce aportul fiecare în parohiile noastre“. „Actul Unirii din 1859 — a spus preotul Ioan Racoveanu de la Oțelul Roșu I protopopiatul Caransebeș — a fost o vîră a tuturor românilor din toate provinciile“. Preotul Gheorghe Verindeanu de la Bozovici protopopiatul Oravița, a relevat entuziasmul și participarea bănătenilor la actul Unirii din 1859, arătînd că „o expresie a acestui atașament a fost și participarea corului din Bozovici la serbările organizate în anul 1906 la București, ceea ce a demonstrat unitatea dintre bănățeni și cei de peste Carpați“. Insistînd asupra mesajului Unirii în contemporaneitatea noastră, preotul Spiridon Ștefan de la Ocna de Fier protopopiatul Reșița, a arătat că „Unirile, deși s-au realizat la vremea lor, ele se concretizează abia astăzi, în unitatea de monolit a poporului nostru, sub conducerea Președintelui Nicolae Ceaușescu“, citind apoi cîteva pasaje reprezentative din cuvîntările celui mai iubit fiu al poporului român.

Din cuvîntul Ierarhilor eparhiei, reprezentînd și concluziile formulate la aceste conferințe — adevărate îndemnuri pentru preoți — reținem că la Caransebeș, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a insistat asupra a două aspecte ce se degajă din aniversarea Unirii din 1859, spunînd: „Atît statul cît și Biserica au găsit potrivit să se comemoreze Unirea, întrucît ea ne aduce în minte evenimente din trecut ce merită a fi actualizate în prezent și viitor. Sensibilitatea românilor pentru Unire rămîne ca o flacără vie în sufletele tuturor și ne înflăcărează în a sprijini Conducerea statului nostru pentru realizarea unei păci trainice pe glob. În al doilea rînd, ne ducem cu gîndul la realizările din țara noastră și la aceea că Biserica noastră a stat în sprijinul statului și a contribuit la tot ceea ce este bine și frumos pentru întregul nostru popor“. Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugoianul a spus, printre altele la conferința preoțească de la Deta: „Împlinirea a 125 ani de la Unirea Principatelor se numără printre acele evenimente capitale care au darul de a sensibiliza întotdeauna conștiința noastră, de a ne reînnoi elanul civic, dorința de a sluji cu ardoare idealurile de propășire a patriei, după exemplul strălucit pe care ni l-au oferit înaintașii“.

SPRE O ÎMBUNĂTĂȚITĂ LUCRARE PASTORALĂ

Cea dintîi serie din acest an de cursuri misionare ale preoților din cuprinsul eparhiei, s-a desfășurat la Seminarul teologic din Caransebeș între 27 februarie — 2 martie 1984. Un număr de 29 preoți, sub direcția îndrumare a Prea Sfințitului Episcop vicar Timotei Lugoianul și cu participarea personalului cu munci de conducere de la Centrul eparhial și a profesorilor școlii, cît și a unora dintre părinții

protopopi și misionari protopopești, și-au însușit cu multă râvnă expunerile pe teme de însemnătate misionară și au participat activ la seminariile cu obiective practice. S-a urmărit un necesar și folositor schimb de experiență pastorală.

Un program judicios a fost întocmit, ce urmărea utilizarea cu randament sporit a fiecărei zile. Soluțiile problemelor puse în dezbatere, după analiza în cadrul cursurilor, s-au constituit în indicații de respectat la parohii și de urmărit din partea celor însărcinați cu permanenta îmbunătățire a muncii de zidire sufletească.

RESTAURĂRI ȘI LUCRĂRI DE REPARAȚII LA BISERICI PAROHIALE

Încă din vara trecută un însemnat număr de biserici parohiale au început lucrări de restaurare și amenajare. Prin grija permanentă a Conducerii eparhiale și sub asistența serviciului tehnic de la Centrul eparhial au început unele lucrări de reparații capitale la bisericile din Grivobara — protopopiatul Lugoj, Iecea Mare — protopopiatul Timișoara și la bisericile din Brănești, Bunea Mare și Mitnic, aflate în protopopiatul Deta. Odată cu sosirea primăverii se vor deschide noi șantiere de lucru la bisericile din Lugoj, Teș și Căpăt — monument istoric.

Noua biserică din Berini a fost dotată recent cu un frumos iconostas sculptat în lemn de cunoscutul sculptor Ștefan Gajo, restul lucrărilor de finisare urmînd a se executa în cursul acestui an.

ALTE BISERICI PICTATE RECENT

De curînd s-au încheiat și au fost recepționate lucrările de pictură murală și catapeteasmă executate la alte patru biserici parohiale din cuprinsul arhiepiscopiei. Astfel, biserica din Soceni — protopopiatul Reșița, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” a fost pictată în ulei și tempera, împreună cu lucrări de restaurare, de zugravul Angela Voiticeanu-Cărămidă, sub girul pictorului Ieremia Profeta. Închinată „Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril”, biserica din comuna Fizeș aflată în același protopopiat a fost dotată cu o nouă pictură în frescă executată de pictorul Constantin Savin din București. Lăcașul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” din Tincova — protopopiatul Caransebeș a fost pictat în frescă de Maria Tudor-Belci, cu girul mamei Elvira Dăscălescu, iar pictura bisericii „Înălțarea Domnului” din Gavojdia — protopopiatul Lugoj aparține Alexandrei Jitaru, sub girul pictorului Victor Jurca.

Costul tuturor lucrărilor a fost suportat din bugetele parohiale, la care s-a adăugat sprijinul Centrului eparhial și al Fondului de intrajutorare existent pe întreaga eparhie și la protopopiate.

CORUL PAROHIAL DIN SÎNNICOLAUL MARE LA 125 ANI

Duminică 26 februarie a.c., parohia din orașul Sînnicolaul Mare, protopopiatul Timișoara, a sărbătorit împlinirea a 125 ani de la înființarea societății corale „Doina” din cadrul comunității bisericesti locale — popas aniversar ce îmbeie la o scurtă întoarcere în timp.

Vechea tradiție muzicală românească din această parte a Banatului a favorizat în anul 1858 înjghebarea unui cor compus din 18 tineri iobagi dirijați de dascălul Simion Andron. Credincioșii din localitate români, sirbi și greci ascultau cu emoție

cîntecele interpretate pe două și trei voci, dintr-un repertoriu îmbogățit mereu cu alte bucăți religioase, populare și patriotice. În ciuda opreliștei și discriminărilor promovate cu insistență de autoritățile locale și centrale habsburgice, mica societate corală s-a dezvoltat în cursul vremii. Dascălii Gheorghe Bîș, Ioan Gomboș și alții, dar mai ales Antoniu Minișan și Atanasie Lipovan au imprimat corului o continuă ascensiune valorică, împreună cu extinderea membrilor și selecția mai riguroasă a talentelor. „Hora Unirii” și „Deșteaptă-te române” deveneau bucățile preferate, expresia artistică a luptei pentru unitate națională și politică. Festivalul „expozițiilor” de la București din vara anului 1906 aducea recunoașterea oficială a meritelor corului care obținuse premiul II, în urma celui din Lugoj dirijat de Ion Vidu. După Marea Unire din 1918 și mai ales în anii Republicii, activitatea corului a cunoscut adevărata ei consacrare bisericească și patriotică, locul meritat în ansamblul vieții locale.

Din încredințarea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, festivitatea aniversară s-a desfășurat în prezența Prea Sfințitului Episcop vicar Timotei Lugojanul, a parohilor din localitate și a altor clerici invitați reprezentînd culte religioase existente în oraș și a unui mare număr de credincioși. În cadrul sfintei liturghii a fost sfințit un nou prapore al corului și s-a oficiat un parastas în memoria celor peste 80 coriști decedați în acest interval de timp. În timpul serviciului religios al vecherniei, preotul Ioan Farca a prezentat un scurt istoric al corului, iar P. S. Episcop vicar Timotei Lugojanul a rostit cuvîntul de învățătură, legînd tema zilei de semnificația aniversării corului în viața bisericească și cetățenească locală. După un scurt concert de bucăți religioase, festivitatea a continuat la sala parohiei, unde corul dirijat de preotul Gheorghe Sutac a intonat un buchet de melodii religioase și patriotice. Cuvîntările rostite de P. S. Episcop vicar Timotei Lugojanul, P. On. Părinte protopop Cornel Pleșu și P. On. Arhidiacon dr. Silviu Anuichi au evidențiat frumoasa tradiție corală din Banat, meritele corului „Doina” în lupta pentru unitatea națională și politică a tuturor românilor, exemplul oferit pentru înființarea altor coruri similare în comunele limitrofe și ecumenismul local promovat în permanența vremii de membrii și dirijorii acestui ansamblu artistic parohial (pr. Ioan Farca).

ÎN AMINTIREA NOASTRĂ

În ziua de 31 decembrie 1983 a încetat subit din viață arhidiaconul pensionar Valeriu T. Perianu.

S-a născut în 13 februarie 1910 în satul Cadăr, comuna Duboz, jud. Timiș, din părinți agricultori. A urmat ciclul elementar în satul natal, iar cursurile învățămîntului mediu la liceul „Coriolan Brediceanu” din Lugoj. În urma satisfacerii serviciului militar, s-a înscris la Academia teologică din Caransebeș pe care a absolvit-o în anul 1935. După ce s-a căsătorit, în anul 1941 a fost hirotonit diacon pe seama catedralei din Timișoara, iar în 21 martie 1948 a fost hirotesit arhidiacon pe seama aceleiași catedrale mitropolitane.

În perioada anilor 1952—1956 a funcționat ca arhidiacon la catedrala episcopală din Arad, ulterior îndeplinind și alte funcții din care s-a pensionat.

În cursul vieții a manifestat și aptitudini pentru versificație, scriind și publicînd un număr de poezii. Ultima dintre ele intitulată „Troita” a apărut în „Îndrumătorul bisericesc misionar și patriotic” pe anul 1984 al Arhiepiscopiei noastre.

Împlinind dorința defunctului, slujba prohodului a fost oficiată în ziua de 2 ianuarie 1984 prin doi preoți și un diacon, iar cîntările bisericești au fost intonate de un cor restrîns de clerici. La serviciul divin au asistat Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul, un număr de credincioși și prieteni care l-au cunoscut și apreciat. După oficierea prohodului, osemintele celui plecat dintre noi au fost înhumate în cîmîtirul eroilor din Timișoara, calea Lipovei.

În ziua de 17 februarie 1984 a trecut la cele veșnice, în București, protopopul pensionar *Victor Cazacu*.

S-a născut în 6 februarie 1916 în localitatea Volcineț. După terminarea școlii elementare în localitatea natală, a urmat cursurile Seminarului teologic și apoi ale Facultății de teologie din Chișinău, obținând în anul 1940 licența în teologie. În anul 1942 a fost hirotonit întru preot.

Stabilindu-se în Mitropolia Banatului, a funcționat succesiv la parohiile: Timișoara-Fabric, Ciacova, Ghilad, Ususău și Reșița, unde a activat ca protopop timp de 16 ani, funcție din care s-a pensionat în anul 1975.

În timpul activității s-a dovedit un vrednic slujitor al celor sfinte, făcându-se apreciat și stimat de credincioși, iar ca protopop a fost un bun conducător și gospodar. A fost distins cu rangul de iconom stavrofor.

A fost prohodit în ziua de 20 februarie 1984 în biserica „Papa Nan” din București, de către un sobor de 20 preoți. Activitatea defunctului a fost prezentată în patru cuvântări funebre, printre care și cea rostită de P. On. Părinte dr. Vasile Petrica, protopopul Reșiței, care a scos în evidență meritele sale și a transmis îndoliției familiei cuvinte de aleasă compasiune din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae.

În prezența soborului slujitor, a membrilor familiei, a rudelor și prietenilor, osemintele celui ce a fost protopopul Victor Cazacu au fost înhumate în cimitirul Pantelimon II din București.

În ziua de 25 martie 1984 s-a stins din viață, trecând la cele veșnice ieromonahul pensionar *Gheitzet Dumbravă* de la paraclisul „Izvorul Miron” — Românești.

S-a născut la data de 20 august 1902 în comuna Rediul-Tătar, județul Iași, unde a urmat și cursurile învățământului elementar, după care și-a satisfăcut stagiul militar.

În anul 1926 a intrat ca frate în mănăstirea Neamț, unde a stat pînă în anul 1928 cînd a fost transferat la mănăstirea Hodoș-Bodrog. În anul 1933 a trecut la mănăstirea Izbuc din județul Bihor, unde a fost călugărit și hirotonit ierodiacon. Între anii 1946—1949 a funcționat din nou la mănăstirea Hodoș-Bodrog, de unde a fost transferat în Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului. Doi ani mai tîrziu a fost hirotonit preot pe seama paraclisului „Izvorul Miron” — Românești, pentru ca în anul 1952 să fie numit preot la parohia Tomești, unde a funcționat pînă în anul 1974. A revenit apoi la paraclisul „Izvorul Miron” — Românești de unde s-a pensionat, rămînînd în incinta mănăstirii.

În timpul celor 22 de ani cît a slujit ca preot la parohia Tomești, a zidit bisericile din Balosești, Tomești și Ohaba Română.

Corpul neînsuflețit al defunctului a fost depus în paraclisul de la „Izvorul Miron” — Românești, iar în ziua de 27 martie a. c., după săvîrșirea sfintei liturghii, s-a oficiat slujba înmormîntării de un sobor de 11 preoți în frunte cu protopopul Doru Milostean. Cuvîntarea funebă a fost rostită la vremea potrivită de P. On. Părinte Doru Milostean care a evidențiat strădaniile defunctului ieromonah în cei 22 ani de activitate pastorală la parohia Tomești precum și la paraclisul „Izvorul Miron” — Românești, unde a slujit o perioadă de timp.

Redacția

EPISCOPIA ARADULUI ȘI HUNEDOAREI

SLUJIRI ARHIEREȘTI ȘI TÎRNOSIRI DE BISERICI

Din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, în seara zilei de sîmbătă 28 ianuarie a. c., Prea Sfințitul Arhiereu vicar Gherasim Hunedoreanul a descins în parohia „Sf. Nicolae” din Hunedoara, protopopiatul Deva, unde înconjurat de un sobor de preoți și diaconi a săvîrșit slujba vecerniei.

A doua zi, duminică 29 ianuarie, P. S. Arhiereu vicar Gherasim a săvîrșit slujba tîrnosirii bisericii „Shimbarea la Față” din Hunedoara, avînd ca vrednici păstori sufletești pe preoții Ludovic Fărcaș și Viorel Ghiura. La vremea potrivită, preotul paroh Ludovic Fărcaș a prezentat istoricul parohiei și a bisericii parohiale și un raport privind lucrările de pictură a bisericii executate de pictorul Petre Achitei.

Pentru strădanile depuse, P. S. Arhiereu vicar Gherasim a acordat singhelii membrilor Consiliului parohial.

Duminică, 26 februarie, P. S. Arhiereu vicar Gherasim Hunedoreanul a tîrnosit noua biserică cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din filia Monorostia, aparținătoare parohiei Căpruța din protopopiatul Lipova. Biserica a fost zidită între anii 1969—1972 prin contribuția și efortul credincioșilor, la care s-au adăugat subsidiile primite de la Centrul eparhial.

La sfîrșitul sfintei liturghii, preotul paroh Ioan Crainic a prezentat un raport detaliat asupra lucrărilor executate și a mulțumit în mod deosebit Prea Sfinției Sale pentru ajutorul acordat și cuvîntul ziditor de învățătură adresat credincioșilor.

În după-amiaza aceleiași zile, P. S. Arhiereu vicar a săvîrșit slujba vecerniei în biserica parohială Căpruța, cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”, înmînînd singhelii membrilor consiliului parohial și felicitîndu-i pentru strădania și jertfelnicia de care au dat dovadă referitor la trebuințele materiale și spirituale ale Bisericii noastre.

Cu aceeași ocazie, P. S. Arhiereu vicar Gherasim Hunedoreanul a vizitat și parohia Bîrzava păstorită de vrednicul preot Eugen Popovici, căruia i-a acordat distincția de „iconom” pentru activitatea rodnică depusă în ogorul Domnului.

Duminică 4 martie, parohia Semeac a trăit bucuria de a primi vizita Prea Sfințitului Arhiereu vicar Gherasim Hunedoreanul, care a descins în mijlocul credincioșilor spre a-l hirotoni întru preot pe fiul respectivei parohii, diaconul Ioan Roșu. Întîmpinat de un sobor de preoți și diaconi, precum și de un mare număr de credincioși, P. S. Arhiereu vicar Gherasim a săvîrșit sfînta liturghie în biserica cu hramul „Sfîntul Ioan Gură de Aur”, unde la momentul potrivit a oferit enoriașilor un fericit prilej și o aleasă bucurie duhovnicească de a vedea hirotonia fiului satului pe seama respectivei parohii.

La sfîrșitul sfintei liturghii, P. C. Părinte Traian Gavrilă, protopopul Aradului, a procedat la actul instalării noului preot, îndrumîndu-l părintește pentru o cit mai rodnică pastorație.

După amiază, P. S. Arhiereu vicar Gherasim a săvîrșit slujba vecerniei la biserica „Adormirea Maicii Domnului” aflată în aceeași parohie.

Cu prilejul tuturor slujirilor arhieresti, P. S. Arhiereu vicar Gherasim Hunedoreanul a împărtășit credincioșilor arhieresti binecuvîntări din partea Înalt Prea

Sfințitului Mitropolit Nicolae care girează Eparhia Aradului. De fiecare dată în cuvintele de învățătură rostite, P. S. Arhiereu vicar Gherasim a subliniat necesitatea păstrării tezaurului de credință al înaintașilor și dragostea față de patria noastră scumpă. A mulțumit credincioșilor pentru jertfelnicia de care dau dovadă în înfrumusețarea bisericilor, pictarea și renovarea acestora.

Ziua de 25 martie 1984 va rămâne pentru enoriașii parohiei Odvoș din protopopiatul Lipova, județul Arad, un moment de înaltă trăire duhovnicească, de pioasă aducere-aminte, pentru că în această zi de praznic — duminica a III-a din sfântul și marele Post, a Crucii și Bunăvestire — a avut loc înfrumusețarea bisericii parohiale de către Prea Sfințitul Arhiereu vicar Gherasim Hunedoreanu. Astfel, duminică dimineața, biserica împodobită în veșmint ales de sărbătoare aștepta oaspeții dragi. Bucuria lucrului împlinit se putea citi pe fețele bunilor enoriași prezenți la acest popas duhovnicesc care și-au întâmpinat ierarhul cu luminări aprinse și cu frumoase buchete de flori în miini.

După săvârșirea sfințirii apei, un ales sobor de preoți și diaconi în frunte cu Prea Sfințitul Gherasim, a făcut înconjurarea rituală a bisericii.

Apoi, după săvârșirea celor prevăzute de pravila bisericească pentru sfințirea bisericii, Prea Sfințitul Gherasim a săvârșit liturghia arhierescă.

La priceasnă, despre semnificația pericopei duminicale și a praznicului Bunei-vestiri a predicat P. C. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ.

După terminarea sfintei liturghii, P. C. Părinte Alexandru Mică, parohul locului, în cuvântul său a făcut o scurtă privire istorică asupra bisericii parohiale, apoi a prezentat o dare de seamă asupra lucrărilor de reparații capitale și de împodobire a bisericii cu o frumoasă pictură în tehnica tempera executată de către pictorul bisericesc autorizat Ioan Bozeșan din Deva. A adresat, apoi, un cuvânt de căldă mulțumire Prea Sfințitului Arhiereu vicar Gherasim pentru sprijinul părintesc acordat, ca și pentru osteneala ce și-a luat de a veni la Odvoș pentru a sfinți lăcașul lor de închinare.

În această sărbătorească ambianță, în atmosfera bogatelor împliniri duhovnicești, a luat cuvântul Prea Sfințitul Gherasim care a împărtășit binecredincioșilor creștini gânduri și îndemnuri duhovnicești și patriotice, aducând totodată meritate aprecieri enoriașilor parohiei, cât și vrednicului lor preot pentru tot ceea ce au realizat în vederea înfrumusețării lăcașului lor de cult, urîndu-le împliniri în propășirea duhovnicească, deplină sănătate și le-a împărtășit arhieresti binecuvântări.

În după-masa acelei zile, Prea Sfințitul Arhiereu vicar Gherasim, la întoarcerea spre Arad, a vizitat canonic parohia Șoimoș păstorită de preotul Ioan Chenez din același protopopiat, cu care ocazie, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a săvârșit slujba vecerniei. Aici, P. S. Sa a constatat că biserica parohială ce datează din 1792 — monument istoric — este bine întreținută iar la ora actuală este pregătită pentru începerea lucrărilor de pictură.

În cuvântul adresat enoriașilor adunați într-un număr impresionant, Prea Sfinția Sa a dat un imbold în vederea realizării împodobirii sfântului lăcaș de închinare cu o nouă și frumoasă pictură. Totodată i-a îndrumat să păstreze unitatea de credință a Bisericii.

Împărtășind tuturor celor de față arhieresti binecuvântări, această vizită canonică s-a înscris ca o nouă treaptă în propovăduirea duhovnicească a respectivei parohii.

PRĂZNUIREA DUMINICII ORTODOXIEI

Credincioșii municipiului Arad au avut în ziua de duminică 11 martie a. c. — Duminica Ortodoxiei — bucuria de a trăi câteva ceasuri de înălțare sufletească deosebită, prilejuite de liturghisirea înalt Prea Sfințitului Nicolae, Mitropolitul Ba-

natului, împreună cu Prea Sfințitul Arhiepiscop vicar Gherasim Hunedoreanul, înconjurăți de un sobor de preoți și diaconi în catedrala episcopiei.

La momentul potrivit, cuvîntul de învățătură a fost rostit de către Înalt Prea Sfinția Sa care adresîndu-se credincioșilor a arătat că postul Paștilor este perioada cea mai de seamă din cursul anului bisericesc, întrucît pregătește sărbătoarea cea mai mare a creștinătății, Învierea Mîntuitorului Iisus Hristos. În această perioadă sîntem chemați la desăvîrșire, curățîndu-ne de păcate. Concomitent cu transformarea morală la care sîntem chemați, avem datoria să păstrăm dreapta credință, Ortodoxia.

La sfîrșitul sfintei liturghii cei doi ierarhi au împărțit credincioșilor anafora.

PREA SFINȚITUL EPISCOP VISARION A ÎMPLINIT VÎRSTA DE 70 ANI

În fiecare an la 14 martie, clerul și credincioșii eparhiei sărbătoresc ierarhul, pe Prea Sfințitul Episcop Visarion. Ziua aceasta s-a prăznuit în anul de acum sub semnul tristeții, deoarece Prea Sfinția Sa se află de mai multă vreme pe patul suferinței.

Ostenitorii Centrului eparhial, preoți și credincioși, s-au adunat în paraclisul reședinței episcopale unde și-au unit glasurile în rugăciune pentru sănătatea și îndelungata înzile a ierarhului septuagenar în cadrul slujbei Te-Deum-ului care s-a săvîrșit de un sobor de preoți și diaconi, de față fiind P. S. Arhiepiscop vicar Gherasim Hunedoreanul.

După serviciul divin, în numele celor prezenți, P. C. Părinte Zaharia Gh. Iova, secretar eparhial, a rostit cuvîntul de omagiere urîndu-i sărbătoritului însănătoșire deplină și viață îndelungată. Apoi, membrii Permanenței Consiliului Eparhial în frunte cu P. S. Arhiepiscop vicar Gherasim s-au îndreptat spre apartamentul P. S. Episcop Visarion, oferindu-i un minunat buchet de flori, în semn de adînc respect și aleasă prețuire.

CONFERINȚE PREOTEȘTI DIN LUNA FEBRUARIE 1984

Prima conferință preotească a anului s-a desfășurat la cele șapte protopopiate din cuprinsul Eparhiei Aradului între 14—17 februarie, avînd ca temă: „125 ani de la formarea statului național român modern prin unirea Moldovei cu Muntenia”.

Din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, ședințele au fost prezidate de Prea Sfințitul Arhiepiscop vicar Gherasim Hunedoreanul la protopopiile Arad, Ineu și Lipova (județul Arad) și de P. C. Părinte Iacob Bupte, consilier administrativ-economic, la protopopiile Deva, Orăștie, Petroșani și Brad (județul Hunedoara).

După oficierea îndătinatului Te-Deum, s-a trecut în sălile de ședințe, unde protopopii au deschis lucrările conferinței, salutînd prezența delegaților chiriarhali. Rezumînd cuvîntul lor, reținem că la Ineu, P. C. Părinte protopop Ioan Brădean a spus printre altele: „împlinirea a 125 de ani de la Unirea Principatelor Moldovei și Munteniei se numără printre acele evenimente capitale care au darul de a sensibiliza întotdeauna conștiința noastră, de a reînnoi elanurile civice, dorința de a sluji cu toată ardoarea idealurile de propășire a patriei, după exemplul strălucit pe care ni l-au oferit înaintașii. Este un eveniment pe care Președintele Nicolae Ceaușescu îl definea atît de sugestiv: „o victorie remarcabilă a maselor de țărani, meșteșugari, lucrători și țigoveți, cărturari progresiști și patrioți”, menită să pună bazele Statului național român modern. Generația de azi, aflată în plină muncă de

înălțare a României pe treptele tot mai înalte de progres, nu uită, și nu poate uita, pilda celor care cu 125 de ani în urmă, puneau piatra de temelie a edificiului modern al patriei".

Preluind conducerea conferinței, delegații chiriarhali au transmis binecuvîntările Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, evidențiind importanța temei și subliniind aportul substanțial pe care Biserica Ortodoxă Română prin ierarhii, preoții și credincioșii ei l-a adus la realizarea Unirii din anul 1859. „Întregul nostru popor — spusesse P. S. Arhiereu vicar Gherasim — a serbat la 24 ianuarie 1984 aniversarea a 125 de ani de la formarea statului român modern prin Unirea Moldovei cu Muntenia. Conferința preotească prelungește sărbătorirea acestui măreț eveniment. Luna ianuarie este luna plină de aniversări și evenimente. Poetul M. Eminescu, prozatorul I. Slavici, conducătorul țării noastre Nicolae Ceaușescu s-au născut în această lună. Dacă luna ianuarie a făcut început unirii noastre naționale, luna decembrie, care încheie anul, a adus desăvîrșirea unirii, prin alipirea Transilvaniei la Patria mamă de la 1 decembrie 1918. Este năzuința de veacuri a poporului român care și-a văzut visul împlinit, meritul unui neam care a luptat neconștient".

Referatele principale au fost alcătuite temeinic și susținute de următorii preoți: Dorin Ștefan — Săgu la protopopiatul Arad, Gheorghe Șerb — Gurahonț la protopopiatul Ineu, Viorel Bembea — Săvîrșin la protopopiatul Lipova, Viorel Anăstăsoaie — Teliucu Inferior la protopopiatul Deva, Traian Crișan — Orăștioara de Sus la protopopiatul Orăștie, Ioan Pogan Nandra — Petrila Cîmpa la protopopiatul Petroșani și Gheorghe Stan — Baia de Criș la protopopiatul Brad.

După lectura referatelor au urmat discuții și ample completări aduse în cuvîntul lor de un mare număr de preoți. S-a subliniat cu entuziasm că noi sîntem astăzi beneficiarii tuturor marilor acte fundamentale din istoria României, culminate cu acel fierbinte 23 August 1944, care ne-a adus libertate, independență, viață prosperă și demnitate, după un trecut plin de lupte. Cu vocația păcii în inimii, poporul român în frunte cu cel mai iubit și destoinic fiu, Președintele Nicolae Ceaușescu, se află astăzi angajat plenar în lupta pentru pace și dezarmare pe planeta noastră.

A fost evidențiată cu amănunte și participarea însuflețită a clerului Bisericii noastre la realizarea actului Unirii din 1859, care au sprijinit în fel și chip ca voiața poporului să devină realitate. Împreună cu aceste evocări au fost exprimate și o serie de îndatoriri ce ne revin nouă slujitorilor de astăzi ai Bisericii, în ansamblul muncii harnice și creatoare a poporului, pentru ctitorirea unei Româniî cît mai prospere și fericite.

În încheierea lucrărilor conferinței, delegații chiriarhali au sintetizat cele prezentate în cadrul ședinței, făcînd cuvenitele îndemnuri preoților spre a fi la înălțimea înaintașilor, slujind cu devotament și dăruire totală idealurile și aspirațiile poporului român.

CURSURI PASTORAL — MISIONARE

Între 23—28 ianuarie, 6—11 februarie și respectiv 20—25 februarie a.c., din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, și sub îndrumarea Prea Sfințitului Ahirereu vicar Gherasim Hunedoreanu s-au desfășurat trei serii de cursuri pastoral-misionare cu cîte 30 preoți în fiecare serie. Cursurile au menirea de a reîmprospăta cunoștințele teologice și de a îmbunătăți activitatea preoților în rîndurile credincioșilor pe care îi păstoresc. Ele s-au bucurat de îndrumarea competentă a profesorilor Ioan Mihăițan, dr. Vasile Mihoc și dr. Ilie Moldovan de la Institutul teologic universitar din Sibiu, precum și a factorilor de răspundere de la Centrul eparhial și a unor protopopi.

Programul orelor de curs și seminarii a cuprins diferite subiecte de îndrumări misionare, omiletică, liturgică și pastorală. S-a oficiat sfînta liturghie, în timpul că-

reia cite unul din preoții cursanți a rostit o predică tematică asupra căreia s-au purtat discuții constructive, ceea ce a dus și la cunoașterea activității preoților în parohii.

I. P. S. Mitropolit Nicolae și P. S. Arhiereu vicar Gherasim Hunedoreanul, cu prilejul participării la aceste cursuri, i-au îndrumat pe cei prezenți să desfășoare o cât mai rodnică activitate pastorală și misionară, întărind credincioșii pe care-i păstoresc în învățătura de credință a Bisericii străbune.

COMEMORAREA MARELUI PATRIOT VASILE GOLDIȘ

Duminică 12 februarie a. c., în catedrala episcopală din Arad, imediat după sfânta liturghie, un sobor de preoți și diaconi a oficiat slujba parastasului în memoria vrednicului înaintaș Vasile Goldiș, fost secretar al Episcopiei Aradului, unul dintre promotorii mișcării de unire a românilor ardeleni cu Țara mamă de la 1 Decembrie 1918. Din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, a fost de față Prea Sfințitul Arhiereu vicar Gherasim Hunedoreanul.

În prezența a numeroși credincioși, P. C. părinte vicar administrativ Flor Teodorescu, a evocat viața și activitatea marelui dispărut. Apoi, la cimitirul „Eternitatea”, P. S. Arhiereu vicar și P. C. părinte vicar administrativ Flor Teodorescu au depus o coroană de flori la mormântul marelui patriot, rostind totodată și o rugăciune de iertare.

CHEMAȚI LA DOMNUL

În ziua de 3 februarie 1984, a încetat din viață după o lungă și grea suferință preotul pensionar Ioan Coste din Arad.

Născut la 2 august 1914 în comuna Cinte, jud. Arad, tânărul Ioan urmează școala primară în satul natal. Dornic de lumina cărții, și-a continuat pregătirea la Școala normală din Timișoara, după absolvirea căreia s-a înscris la Academia teologică din Arad pe care a absolvit-o în anul 1940. În anul următor a fost hirotonit preot pe seama parohiei Zimbru din protopopiatul Ineu, unde, cu concursul credincioșilor, a zidit din temelie o frumoasă biserică împodobită cu o aleasă pictură. În timpul păstoririi sale acolo, a fost restaurată și biserica din filia Valea Mare. Preotul Ioan Coste a activat apoi în parohiile Iosășel, Tîrnova și Livada — toate din protopopiatul Ineu. Sinceritatea, modestia și rîvna pentru Biserică au fost virtuțile alese care i-au împodobit sufletul nobil.

În ziua de 5 februarie s-a oficiat slujba înmormîntării de un sobor de preoți. Despre viața și activitatea defunctului a vorbit preotul Ioan Popa de la parohia Arad-Centrul, care a dat citire și unei telegrame de condoleanțe transmisă din partea Prea Sfințitului Arhiereu vicar Gherasim Hunedoreanul.

Scriul cu osemintele preotului dispărut a fost depus apoi în cimitirul „Pomenirea” din Arad.

La 23 februarie 1984 s-a stins din viață în vîrstă de 82 de ani, preotul pensionar Emil Tomșa din parohia Pescari, protopopiatul Ineu.

S-a născut în comuna Pescari din județul Arad la 21 martie 1902, fiind al șaselea copil al unei familii de învățător în comuna în care a urmat și ciclul elementar.

S-a înscris, apoi la Institutul pedagogic — teologic din Arad, după absolvirea căruia a funcționat ca învățător în localitățile: Talpoș, județul Bihor, Brazii și Pescari din județul Arad. În anul 1927 a fost hirotonit preot pe seama parohiei natale.

Pescari, unde a activat pînă în anul 1950. În continuare a păstorit parohiile Arad-Sega I, Tirnova, revenind din nou la Pescari de unde s-a pensionat după ce a împlinit mulți ani de rodnică păstorie.

În cursul păstoririi sale în parohia Pescari, pe vatra unei vechi biserici a ridicat un nou sfînt lăcaș de închinare.

Pentru activitatea sa deosebită, i s-a conferit distincția de „iconom”.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 25 februarie 1984 de un sobor de preoți. Necrologul a fost rostit de către P. C. părinte Gheorghe Șerb de la parohia Gurahonț, care a scos în evidență viața și activitatea celui dispărut.

Trupul neînsuflit al preotului iconom Emil Tomșa a fost înhumat în curtea bisericii parohiale.

În ziua de 17 februarie 1984 s-a stins din viață *Eduard I. Găvănescu*, fost membru al Adunării Eparhiale, personalitate proeminentă a mișcării culturale din Arad, la care a participat timp de aproape 60 de ani, distingîndu-se ca pedagog, istoriograf și publicist, animator al asociațiilor culturale și neobosit conferențiar.

Ed. I. Găvănescu s-a născut la 1 noiembrie 1903 în Horezu, jud. Vâlcea. A studiat la Facultatea de litere și filozofie din București, specialitatea istorie universală și geografie, pe care a isprăvit-o în anul 1927 cînd a fost numit profesor de istorie la Liceul „Moise Nicoară” din Arad, fiind foarte apreciat pentru pregătirea sa excepțională, ținuta sobră și dragostea față de elevii lui, care i-au păstrat un adevărat cult.

Cu unele întreruperi, a fost profesor și director al Liceului pedagogic din Arad, vestita „Preparandie” ctitorită în anul 1812. Grație muncii desfășurată împreună cu colegii lui, școala a fost transformată în Institut pedagogic de doi ani, Ed. I. Găvănescu fiind primul rector al acestuia.

În tot cursul lungii sale activități, Ed. I. Găvănescu nu și-a încercuit misiunea de valoros profesor, dedicîndu-se cu entuziasm dezinteresat și altor acțiuni de cercetător, istoriograf, conferențiar și publicist.

Dintre lucrările și studiile sale publicate menționăm volumul: „Ioan Monorai”. În colecția Academiei Române a tipărit o broșură cu un fragment din studiul lui Ioan Monorai privind Răscoala din 1784 a lui Horia, Cloșca și Crișan.

Împreună cu profesorii dr. Vasile Popeangă și dr. Victor Țircovnicu a redactat și tipărit, în 1944, prețiosul volum: „Preparandia din Arad”.

Altă lucrare a dedicat-o memoriei cunoscutului patriot și luptător arădean Ioan Popovici-Desseanu (1831—1892).

Preocupat de trecutul bisericesc al Aradului, Ed. I. Găvănescu a publicat în 1940 lucrarea „Mărturie românești din Eparhia Aradului în veacul al XVIII-lea”. A colaborat la foaia „Biserica și școala” din Arad și la revista „Mitropolia Banatului” din Timișoara.

Un studiu documentar valoros, intitulat „Școlile românești din regiunea Aradului în anii revoluției de la 1848—1849” i-a apărut în publicația „Catedra”, precum și o biografie a profesorului dr. Teodor Mager de la Școala normală.

Ed. I. Găvănescu a activat ani îndelungați ca membru în organele eparhiale ale Episcopiei Aradului, fiind unul din sfetnicii apropiați ai ierarhilor de aici.

Decesul prof. Ed. I. Găvănescu a îndurerat profund pe toți cei care l-au cunoscut. Înhumarea s-a făcut la 20 februarie în cimitirul arădean „Eternitatea”. La înmormîntare au luat parte reprezentanți ai Centrului eparhial.

Redacția

Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților*, vol. I (420 pp.) — II (412 pp.). Buzău, 1983.

„Întorsura Carpaților”, pămînt de sinteză românească, este o zonă la răscruce de drumuri, beneficiară a unor schimburi de idei, de cultură și civilizație, zonă care a dat Mărăștii și Mărăștii, o vatră de veche mărturisire creștină. Definiția, în care surprindem un farmec de discretă poezie și sobră conturare istorico-geografică, prefațează o monografie cu o pregnantă notă de originalitate sub raport metodologic. Inițiativa, selectarea materialelor și dispunerea în lucrare aparțin I. P. S. dr. Antonie Plămădeală, pe cînd era Episcop al Buzăului (1980—1982), bine cunoscut în publicistică și literatură, în țară și peste hotare. Lucrarea apare în două volume, sub păstoria P. S. Episcop Epifanie Norocel, actualul titular al Episcopiei Buzăului.

Materialul este vast, tematica diversă. Ceea ce conferă unitate acestei diversități este atît spațiul geografic, cît și viziunea de ansamblu a coordonatorului, o nedisimulată notă de militantism tradițional, nu pentru anume priorități locale cît pentru prestigiul neamului și capacitatea lui creatoare de bunuri materiale și spirituale. Întîi a fost gîndit „întregul”, apoi, sub fascinația grandioasei construcții, s-a purces la alegerea părților și contextura lor în volume. Însuși autorul ne spune: „Cartea a fost gîndită să răspundă unei nevoi reale de a înscrie rolul și contribuția acestei părți a pămîntului nostru la dezvoltarea vieții spirituale și la săvîrșirile istorice românești și de a da astfel sugestii pentru unul din capitolele pe care va trebui să le cuprindă, atunci cînd se va scrie, marea carte despre istoria culturii și civilizației românești. Prezentîndu-se doar cu astfel de pretenții modeste, cartea noastră dorește să se apere de prezumția de a fi spus totul, despre toate. E doar un început. Este loc și pentru mai mult” (p. 13).

Un merit deosebit al inițiatorului constă și în alegerea colaboratorilor, oameni de specialitate sau cu preocupări istorice, arheologice, culturale. În funcție de spațiul ce ne stă la dispoziție, ne vom limita doar la consemnarea articolelor, reducîndu-le la esențialitate, pentru a atrage atenția celor interesați, deoarece vor fi mulți oameni de cultură care vor găsi informații și sugestii în această lucrare bogată și documentată. Fiecare articol, întemeiat pe o vastă bibliografie, se încheie cu un rezumat într-o limbă străină: franceză, germană, engleză, greacă sau italiană.

Volumul întîi debutează cu o problemă fundamentală a istoriei noastre: „Continuitatea daco-romană. Principalele etape ale istoriei românilor în mileniul I și regiunea subcarpatică de sud-est a României”, elaborată de Eugenia Zaharia. Aparent izolată, regiunea de la curbura Carpaților s-a dezvoltat unitar cu restul spațiului românesc, încadrîndu-se în istoria generală a popoarelor europene.

După studiul de arheologie și istorie, este inserat un articol cu o arie de investigație mai restrînsă: „Buzăul din cele mai vechi timpuri pînă în anul 1000”, semnat de Gheorghe Diaconu, istoric și arheolog. Cercetările arheologice intense și rezultatele concludente atestă așezări omenești aparținînd fără întrerupere tuturor epocilor. Articolul următor „Circulația monedelor antice și bizantine timpurii” (de Constantin Preda, arheolog și numismat), reflectă pe plan numismatic etapele dezvoltării geto-dace și perioada de formare a poporului român, legăturile comerciale ale getilor și daco-romanilor. Răspunzînd unor teorii false, articolul „Vestigii ale dacilor liberi din sec. II—III în eparhia Buzăului (județele Buzău, Brăila și Vrancea)”, de arheologul dr. Gheorghe Bichir, spulberă documentat ipotezele false ale părăsirii Daciei de către autohtoni (carpii de origine traco-geto-dacă, etc.). Prețios este și articolul: „Prezența română la curbura Carpaților în sec. III—IV” de Gheorghe Dia-

conu și Magda Tzony. Cercetările începute de Al. Odobescu (1866), incitat de monumentalul tezaur „Closca cu puli de aur”, au fost continuate pentru a dovedi că fortificația de la Pietroasa (jud. Buzău) ridicată de romani (care au stăpinit zona până la împăratul Valens), a fost apoi transformată de vizigoți în așezare civilă.

Autohtonismul nostru în acest spațiu este demonstrat și de studiul „Elemente paleocreștine în tezaurele de la Șimleul Silvaniei și Pietroasa, sec. IV”, de Victor Teodorescu, întemeiat pe foarte multe elemente paleocreștine, la fel ca cel semnat de Radu Harhoiu: „Tezaurele și mormintele din secolul al V-lea de la curbura Carpaților”.

Cercetările pătrund, apoi, în secolele IV—XI, obscure, dar nu lipsite de suficiente mărturii pentru a urmări „Continuitatea autohtonilor în regiunile de sud ale Moldovei” (Dan Gh. Teodor), epocă în care s-a desfășurat procesul de formare a limbii și a poporului român de pe întreg cuprinsul vechii Dacii. Pătrunderea slavilor (sec. VI) nu a rupt continuitatea băștinășilor. „Cronica evenimentelor istorice petrecute în eparhia Buzăului” (sec. IV—1848), lucrată, de dr. Nicolae Stoicescu, este un frumos capitol de istorie națională.

Prof. dr. Virgil Cândea, erudit cercetător al culturilor sud-est-europene, semnează studiul: „Muntenia răsăriteană în scrierile călătorilor străini”, arătând că zona Buzăului, cu drumurile sale spre Poartă, a fost cercetată și bogat descrisă de aceștia. În „Mihai Viteazul și Buzăul” (Pr. Gabriel Cocora), se resimte și aici, ca pretutindeni pe pământul românesc, prezența marelui voievod. Articolul „Brăila, gazdă ospitalieră a balcanilor în lupta pentru emancipare națională” este semnat de prof. dr. Nicolae Ciachir.

Partea a II-a (vol. I) tratează viața bisericească din această zonă, cu un grupaj de prețioase studii semnate de eminente oameni de știință, teologi, istorici, gânditori: Ioan G. Coman, Dumitru Stăniloae, Emilian Popescu, Nicolae Stoicescu, Vasile Sibiescu, Petre Diaconu, Horia Constantinescu, Paul Mihail, Dumitru Radu. Pe lângă unele date cunoscute, reconsiderate și sistematizate, găsim, în ele multe lucruri inedite, clarificări, adănciri, interpretări din unghiuri diferite. Ultimul articol evocă două mari personalități din teologia ortodoxă: Prof. Șerban Ionescu și Prof. Dumitru Belu, ambii fii ai eparhiei Buzăului.

Dumitru Belu a trăit și activat mulți ani printre noi, distins și apreciat colaborator la publicațiile bănățene.

Obișnuitul indice real și onomastic și opt planșe cu numeroase ilustrații, încheie întiiul volum.

Volumul II cuprinde alte două părți: „Din trecutul Episcopiei Buzăului” și „Cultură și artă”.

Despre începuturile Episcopiei Buzăului, înființată la anul 1500, scrie Pr. Gabriel Cocora.

Pe baza unor descoperiri recente, I. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală lămuiește „taina” palatului domnesc din incinta Episcopiei Buzăului. În 1931 s-au descoperit indicii sigure care atestă că acest palat este brîncovenesc. Restaurat, el va fi redat culturii românești.

Șirul celor 33 episcopi ai Buzăului, începînd cu anul 1500, este prezentat de pr. Gabriel Cocora, în ordine cronologică, dar și după anii de păstorire, origine, vrednicii, etc. O expunere mai aprofundată, după criterii valorice este făcută de I. P. S. Dr. Antonie Plămădeală în „Episcopi ai Buzăului și cultura română”. Din toți ierarhii buzoieni sînt reliefați patru: Mitrofan (1691—1702), Chesarie (1825—1846), Filotei (1850—1860), și Dionisie Romano (1865—1873), care au lăsat urme deosebite în cultura românească. Autorul a realizat, însă, și portrete de antologie literară și reconsiderări justițiare. Spre exemplu: „Numele lui Filotei, patriot și unionist, rămîne în panteonul istoriei românești pentru alte rațiuni decît cele ale vieții lui private. Portretul său de sărbătoare lasă în umbră patimile și pătimirile lui personale, oricît de mari și de dureroase, oricît de îndreptățite sau neîndreptățite vor fi fost la vremea lor. Istoria e datoare să rețină ceea ce trece și rămîne dincolo de vreme, ceea ce a fost ardere interioară și faptă generoasă, menită să slujească pe alții, să slujească viitorul” (vol. II, p. 83).

„Un spital sub epitropia episcopilor de Buzău” (Pr. Radu Antofie) evocă spitalul zidit în curtea bisericii din Gîrlași (1792), al treilea în ordine cronologică din Țara Românească, după Colțea și Pantelimon din București.

Partea a II-a a volumului II tratează, probleme de cultură și artă. Despre „Tradițiile ctitoricești la curbura Carpaților” scrie Prof. Dr. Vasile Drăguț. În paginile următoare sînt cuprinse studii cu caracter

monografic asupra unor mănăstiri și biserici, semnate de: Ion Chicideanu — Constanța Modoran, Protos. Ioasăf Popa, Te rezia Sinigalia — Mircea Iliescu, dr. Ioana Cristache Panait, Fr. Horia Constantinescu, Arhim. Nifon Stoica, dr. N. Stoicescu. Un interesant studiu de folcloristică „Coordonate ale culturii populare” semnează Adrian Fochi. Problema circulației cărții românești, cultivând limba și unitatea neamului, este prezentată de dr. Ioana Cristache-Panait, schimb cultural pe care îl abordează și pr. prof. dr. Mircea Păcurariu în studiul său. Alte articole tratând vechi școli și chipuri de dascăli sînt semnate de Marin Bucur, Ștefan T. Eșanu și Corneliu Burescu. Figuri de seamă au mai fost puse în lumină de Mircea Babeș și Petre I. David. În sfîrșit pentru a încheia cu un simbol al gingășiei, al frumosului, ultimul articol evocă geniul poetului V. Voiculescu, coborît și el din munții Buzăului: „Poezia religioasă voiculesciană” de Pr. Horia Constantinescu și metafora „Moralitatea frumosului” de poetul Dan Mutașcu. Nouă planșe cu sugestive ilustrații încheie și acest volum care conține de toate pentru toți, la cel mai înalt nivel științific.

Prin muncă susținută, epoca în care trăim facilitează descoperirea și redescoperirea măturilor trecutului — perspectiva viitorului. Fizionomia creației de la curbură Carpaților se reflectă, de fapt, în spații geografice mult mai largi, în zonele limitrofe și chiar peste fruntariile țării, facilitînd deschideri spre cultura altor neamuri.

Prot. dr. Marcu Bănescu

Valeriu Anania, *Rotonda plopilor aprinși*, București, 1983, 261 pp.

La numai un an de la apariția unei excepționale lucrări: „Greul pămîntului”, părintele Valeriu Anania reține atenția iubitorilor de carte și a criticii românești cu o nouă apariție editorială: „Rotonda plopilor aprinși”.

La capătul unei lucrări plăcute datorată înainte de toate stilului atractiv, surpriza rezervată cititorului rezidă în dificultatea de a stabili natura lucrării, deoarece cartea este mai mult decît un jurnal, cum ar părea la prima vedere. Datele inedite din viața celor opt literați români: Tudor Arghezi, Gala Galaction, Anton Holban, Victor Papilian, Lucian Blaga, Ion Luca, Marin Preda și Vasile Voiculescu cu reflecțiile

spontane ale autorului și cîteva momente din istoria culturală a țării, fac din lucrarea asupra căreia ne-am oprit un „apendice” la tratatele de istorie a literaturii române.

După modul cum este prezentată posibilitatea scriitorilor români amintiți, ne dăm seama că, în fapt, ne aflăm în fața unei încercări de portretizare spirituală a acestor oameni de excepție.

Figurii lui Tudor Arghezi, părintele Valeriu Anania i-a acordat cel mai mare spațiu paginal: 7—82. Poet pe seama vieții căruia criticii și biografil au polemizat adesea fără responsabilitate, Arghezi apare pentru cititor într-un nou ipostas: „un mare emotiv...”, posedat de un demon care-i denunța emotivitatea drept slăbiciune și-l făcea să se împotrivească propriei lui naturi” (p. 52—53); un om care... „nu vedea lumea printr-o oglindă strîmbă, ci o strîmba el însuși spre a-și disimila propriile-i afecte, de care se sfia în fața oamenilor și în fața lui însuși” (p. 53); un suflet care... „era departe de a fi o lentilă diformă sau deformată a universului mare și mic...”.

Chipul spiritual a lui Galaction (pp. 83—92) este creionat astfel: „Sincer în devoțiune mistică și în resentimentul față de dușmani, în umilință și în trufie, în bunătate și blestem, în extazul credinței și în torturile îndoielii, în aspirația la sfințenie și în abandonul cărnii...” (p. 84).

Despre Anton Holban (pp. 93—113), autorul își amintește cu deosebită dragoste, regăsind în amintire după atîția ani, modelul educatorului complet: amestec de grație și inocență, de tristețe și fantezie, de spaimă și vitalitate, un om dornic de a-și prelungi vocația culturală prin tinerii capabili să atingă performanțe maxime, inițiindu-i cu autoritatea „inițiatului” în tot ceea ce înobilează spiritul uman: artă, muzică, literatură, etc.; un ateu la limita dintre supranatură și Supranatural”.

Victor Papilian (pp. 114—165) personalitate de prestigiu a medicinei românești și cu o vocație culturală de excepție, este prezentat cititorului ca om de spirit, rezonanțele sufletului său armonizîndu-se perfect cu sublimul pe care-l căuta pretutindeni, dar mai ales în universul nelimitat al gîndului (pp. 116, 118).

Pe Lucian Blaga (pp. 166—180), deși nu-l cunoștea îndeaproape, părintele Anania reușește să-l pătrundă în sinea sa de taină

disponibilă pentru asemenea prezumții, în nemarginile sufletului, înfățișându-ni-l ca pe un „hipersensibil” care nu numai că a gândit misterul ci a și reușit să trăiască întru mister, luciditatea filozofului având uneori acces la „celălalt tărâm”, al visteriilor inefabile” (p. 177).

Deși mai puțin cunoscut generațiilor tinere, numele lui Ion Luca (pp. 181—226) este scos din anonimat de către autor, cel preocupat de fenomenul cultural național regăsind în persoana dramaturgului român un om măcinat de contradicții — un dialectician, am putea zice — cu rădăcinile actului de creație înfipte în viață, iar cu ramurile plonjind în mister... (p. 203).

Marin Preda (pp. 226—238) — scriitor de referință al ultimelor decenii — în urma prezentării făcute de Valeriu Anania, ne apare într-un nou ipostas. Altfel spus, ne găsim „față către față” cu un om deosebit de sensibil, deschis în aria fără limite a culturii, dorind parcă să evedențieze, într-o manieră apofatică, dezgustul față de tot ce este non-valoare în comportamentul diurn al concetățeanului său, (pp. 235—238).

Ultimul portret, pus în pagină de autor, este al poetului Vasile Voiculescu (pp. 227—259), caracterizat astfel: „un contemplativ care... nu trăia starea de extaz, adică de revărsare a spiritului în afară, ci pe aceea de entaz (înămâncherea spiritului în propriul său interior), „autor al unei opere în care isihia devenise inspirația însăși, plenitudinea contemplației transformându-se în artă. (p. 258).

Privită din alt unghi, cartea la care ne referim considerăm că este un prețios „ghid” în încercarea de descifrare a conținutului ideatic al operelor scriitorilor amintiți și un îndrumător în cunoașterea lor.

Un ultim gând ce ne încearcă la capătul acestei lecturi și care, de altfel, certifică pe deplin faptul că ne aflăm în fața unui scriitor cu o sensibilitate artistică deosebită, e prilejuit de tensiunea propozițiilor și a frazelor, care, nu de puține ori, sint aproape aforisme. Dintre acestea am reținut doar câteva, pe care le-am considerat mai semnificative: „vanitatea e un sentiment atât de perfid încât uneori împrumută masca celor mai sincere dăruiri” (p. 29); „În lăuntrul ierarhiilor stricte, nimic nu-i poate dăuna mai mult unui om decât ca el să fi fost așezat în subordinea unui ins care i se simte inferior” (p. 50); „timpul e real numai în măsura în care devine eter-

nită” (p. 149); „transfigurarea nu suportă desfigurare, sublimul nu poate suferi contrafacere” (pp. 256—257); „metafora e un musafir pe cât de nepoftit, pe atât de atrăgător; în acest caz, trufia literară trebuie să ignore manierele elegante și primul lucru la care trebuie să renunți este politețea față de tine însuși” (p. 18).

Cu această prezentă editorială, părintele Valeriu Anania arată că este nu numai un poet talentat, ci și un scriitor iscusit.

Pr. Nicolae Morar

Corneliu Albu, *Pe urmele lui Ion-Inocențiu Micu-Klein*, București, 1983, 241 pp.

Ion-Inocențiu Micu-Klein este considerat precursorul Școlii Ardelene și militantul dirz pentru drepturile religioase, politice și sociale ale românilor din Transilvania. Pentru prima dată, el a încercat să transforme conceptul de „Plebs Valachica” în „Natio Valachica”. El a dus o luptă neobosită împotriva discriminărilor promovate de cele trei națiuni privilegiate (ungurii, sașii și secuii) din Transilvania la adresa populației majoritare pe care o formau românii. În istoria luptelor politice ale românilor, Ion-Inocențiu Micu-Klein este un deschizător de drumuri. După el, reprezentanții națiunii române, națiunea însăși își va cere tot mai conștient și mai categoric dreptul la o viață demnă. În cele din urmă, sămînța aruncată de el va încolți și dreptatea va birui.

Figura lui Ion-Inocențiu Micu-Klein de luptător pentru dreptul la viață liberă a românilor transilvăneni a fost înfățișată, recent, într-o „monografie revelatoare”, de către un ziarist și literat familiarizat cu meșteșugul scrisului și cunoscător temeinic al istoriei zbuciumate a Transilvaniei, Corneliu Albu. Autorul a insistat „într-o oarecare măsură, asupra prezentării secvențelor principale din istoria Transilvaniei, cu dorința mărturisită de a face să se înțeleagă mai bine condițiile pe fundalul cărora și-a conturat Ion-Inocențiu Micu-Klein profilul de luptător” (p. 12).

Monografia lui Corneliu Albu diferă de cele obișnuite. Ea prezintă într-un cadru istoric larg evoluția evenimentelor sociale și politice ale Transilvaniei, începând cu formarea poporului român și continuând cu așezarea altor elemente etnice pe aceste meleaguri. Se insistă îndeosebi asupra eforturilor depuse de Imperiul habsburgic spre

a-i catoliciza pe români, promițându-le libertăți și drepturi, prin așa-numitele diplome leopoldine din 1699 și 1701, la care se va referi mereu Ion-Inocențiu Micu-Klein în numeroasele cereri și memorii redactate în limba latină și înaintate Dietei Transilvaniei și Curții din Viena, cu speranța că va obține o ameliorare a stării precare în care sse găseau românii... Făgăduielile din diplomele leopoldine au rămas deșarte, ei însă au continuat lupta cu aceeași tenacitate, sprijinindu-se, în documentarea istorică și juridică pe cărțile lui Nicolae Olahus, pe *Hronicul* lui D. Cantemir, operă cumpărată la Viena prin 1735 de la un negustor din Petersburg, precum și pe alte importante izvoare la care a putut ajunge. Cu riscul vieții, Ion-Inocențiu Micu-Klein, ca reprezentant al clerului și plebei valahe în dieta Transilvaniei, a cerut egalitatea națiunilor conlocuitoare. Lupta lui s-a extins pe o perioadă de 12 ani (1732—1744), timp în care a făcut patru călătorii lungi și oboșitoare la Viena, spre a obține drepturile și libertățile promise cu prilejul „Uniației” de la 1700. Curtea imperială însă a rămas surdă la orice argumente.

Personalitatea și lupta mucenicească a lui Ion-Inocențiu Micu-Klein este evocată în detalii impresionante. Autorul urmărește, pas cu pas, vîrstele eroului cărții sale, începînd cu prezentarea acelui „sat de margine” Sadu, unde Ion-Inocențiu Micu-Klein a văzut lumina zilei, în anul 1692. La școală, s-a dus tîrziu, fiindcă a început să vorbească abia la 15 ani. S-a dovedit însă dotat, învățînd carte, întîi la școala călugărilor iezuiți din Sibiu. De aici a fost îndrumat spre Colegiul iezuiților din Cluj, apoi trimis să studieze teologia și filozofia la Tîrnăvia, în Cehoslovacia. Ca student în anul al treilea, a fost ales episcop al Făgărașului (1728). Încăunarea s-a făcut după terminarea studiilor (1732). Ca episcop, s-a dovedit vajnic susținător al cauzei poporului român transilvănean, ale cărei revendicări trebuiau satisfăcute, altfel „unirea se va prăbuși, încît nici urmele ei nu se vor cunoaște” — spunea el. Inima lui bătea intens pentru neamul românesc, despre care spunea că „e cel mai vechi din Transilvania și totodată cel mai numeros, căci românii sînt de zece ori mai mulți decît ungurii, sașii și secuii laolaltă”. Prin lupta lui n-a izbutit să schimbe soarta iobagilor români. A realizat doar mutarea episcopiei de la Făgăraș la Blaj, în 1738, unde a început zidirea unei mănăstiri, a

reședinței și a bisericii episcopale. Dar nici în cadrul strict bisericesc n-a putut să-și desfășoare nestingherit munca, din cauza teologului iezuit, care supraveghea întreaga lui activitate și împotriva căruia a protestat mereu și a cerut îndepărtarea lui.

Anul 1744 a fost anul cumplitelor încercări pentru Ion-Inocențiu Micu-Klein. A fost chemat la Viena și tras la răspundere pentru activitatea desfășurată în slujba plebei valahe. A fost învinuit ca trădător de patrie, tulburător, încurajator al schismei, zgîrcit și nesocotit. Neluîndu-i-se în seamă probele de dezvinovățire, a plecat la Roma, unde și-a sfîrșit zilele în mizerie, după 24 ani de exil. A trecut la cele veșnice cu rugăciunea pe buze pentru izbăvirea neamului său, în numele căruia a luat, de bună voie, crucea martiriului.

Lectura acestei monografii este pasionantă, pe de o parte datorită stilului cursiv și atractiv în care este scrisă, iar pe de alta grație valorii ei educative, prezentînd aproape exhaustiv figura acestui „ctitor de conștiințe”, cum îl numește istoriografia actuală. Din lectura cărții rămînem cu imaginea unui stegar, care a polarizat în jurul său pe toți românii transilvăneni (la ultimul sobor prezidat de el la Blaj au participat și neuniți) în lupta lor pentru egala îndreptățire cu națiunile privilegiate din Transilvania. Istoricul N. Iorga spunea că românii transilvăneni aveau nevoie de un steag de luptă în jurul căruia să se adune, dar aveau nevoie și de un stegar fără frică, pe care l-au găsit în persoana lui Ion-Inocențiu Micu-Klein.

Concluzia cărții lui C. Albu este urmare firească a cuprinsului ei documentat, științific încheiat: dacă regimul habsburgic a urmărit să facă din „uniație” un drum care duce „spre conștiință catolică și supunere, Ion-Inocențiu Micu-Klein îl schimbă în calea care duce spre conștiință națională și emanciparea politică; menit de împărat să fie instrument de dominație a popoarelor, Inocențiu îl schimbă în instrument de ridicare politică proprie” (p. 238).

Lectura acestei lucrări este utilă și reconfortantă, ea înfățișînd o viață plină de re prin forța morală ce se desprinde din ea.

Prot. Ion Bunea

Paul Cernovodeanu — Marian Ștefan, *Pe urmele Magherilor*, București, 1983, 487 pp.

Monografiile continuă să rămână lucrări de mare importanță pentru cunoașterea unor personalități și evenimente, pentru înțelegerea vieții politico-economice și social-culturale a unor epoci. Fără ele n-am putea reconstitui detaliile atât de necesare în interpretarea sintetică a tablourilor istorice. De la modelul părvanian și până la acela îmbrățișat de contemporani, istoriografia română a înțeles rolul acestor lucrări în realizarea unuiu dintre cele mai prețioase instrumente de lucru.

Ne-au fost restituite cu lux de amănunte viața și opera unor cărturari și oameni politici de primă mărime ca Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu, George Barițiu, August Treboniu Laurian, Eftimie Murgu, A. D. Xenopol, Vasile Pârvan, ceea ce nu înseamnă că s-a făcut totul. Alte și alte figuri reprezentative își așteaptă istoricii lor. De altfel, cercetarea științifică a fost și este capabilă să ofere noi și noi surprize prin descoperirea sensului imprimat istoriei de unele personalități. De curând, în Editura Sport-Turism, doi specialiști ai epocii moderne — e vorba de Paul Cernovodeanu și Marian Ștefan — au readus în prim plan viața și opera familiei Magheru. Contribuția acestora în istoria României a fost doar parțial cunoscută prin scrierile anterioare. Investigând arhivele și bibliotecile, cei doi istorici și-au propus să refacă pas cu pas urmele lăsate pentru posteritate de Magheri; de pildă, au stabilit care au fost primii Magheri olteni, în ce au constatat meritele lor în viața politică a țării române în cursul secolelor XVIII și XIX, au definit clar și cu argumente pe-remptorii personalitatea celui mai de seamă reprezentant, generalul Gheorghe Magheru, au reliefat meritele unor descendenți ai familiei.

Cel mai dens și cel mai convingător capitol al cărții lui Paul Cernovodeanu și Marian Ștefan este dedicat lui Gheorghe Magheru. Privit ca un personaj complex al istoriei României moderne, ca o prezență vie de-a lungul mai multor decenii, în cadrul celor mai multe evenimente ale veacului trecut, continuă să fascineze nu numai istoricii, biografilor sau publiciștii interesați de redescoperirea trecutului, ci și un public larg. Spunem aceasta, știind că ideile novatoare ale unei epoci susținute cu pasiune și consecvență de ctitorii ei pot fi,

pot rămâne vreme îndelungată o sursă inepuizabilă de învățăminte.

Numele lui Magheru a fost puternic ancorat în istoria Gorjului, în istoria revoluției române de la 1848, în lupta pentru unitate națională și independență statală. Este remarcabil faptul că monografia reface drumul parcurs de revoluționarii pașoptiști atât sub raport ideatic cât și din punctul de vedere al faptelor istorice. Lucrarea relevă personalitatea lui Gheorghe Magheru în toii evenimentelor de la 1848, 1859 și 1877, demonstrând dorința și reușita autorilor de a restabili pe baze documentare autentice sistemul de relații politice, precum și societățile din care a făcut parte cunoscutul revoluționar. Firesc, acțiunile lui Gheorghe Magheru, gândirea sa nu puteau fi văzute și interpretate decât în strinsă corelare cu activitatea tuturor celorlalte figuri marcante ale generației pașoptiste. Contribuțiile sale, idealurile pe care le-a slujit nu pot fi înțelese decât printr-o legătură indisolubilă cu idealurile întregului popor. Paul Cernovodeanu și Marian Ștefan au evidențiat marea dragoste de țară a pașoptistului, onestitatea și setea sa de cunoaștere, toate menite a regenera patria prin reforme de ordin social, politic și economic. „Familiaritatea lui (Gheorghe Magheru) cu ideologia revoluționară s-a făcut treptat, cu aproape un deceniu înaintea revoluției de la 1848 și mai ales prin intermediul unor patrioți și cărturari de mare prestigiu. Din rîndul acestor bărbați vrednici, participanți sau simpatizanți ai revoluției, Magheru a fost cel mai strîns legat de Ioan Maiorescu”. Apropiate relații a mai întreținut și cu Ioan Heliade Rădulescu, Nicolae Bălcescu, Ștefan Golescu, Christian Tell, Nicolae Pleșoianu, Ioan Cimpineanu, August Treboniu Laurean, ș. a.

Cercetînd și stabilind rolul de frunte al lui Gheorghe Magheru în desfășurarea revoluției de la 1848, în lupta dusă în emigrație pe plan politic și diplomatic pentru realizarea Unirii, sau consemnînd prezența sa în Parlamentul care a proclamat Independența României, autorii monografiei au reusit în circuitul științific nu numai numeroase izvoare noi, ci și o imagine mult îmbogățită asupra acestei figuri de primă mărime din istoria țării noastre. Lucrarea istoricilor Paul Cernovodeanu și Marian Ștefan se citește cu multă ușurință, fiind scrisă într-un stil plăcut, atrăgător. Ea se înscrie în suita realizărilor istoriografiei contemporane care l-a scos din uitare pe

Gheorghe Magheru și nu numai pe el, care a redevat adevăratele merite ale întregii familii în planul politicii, ideologiei și științei. Într-un cuvânt, *Pe urmele Magherilor* este cronică unei prestigioase familii românești, una dintre acelea fără de care n-am putea realiza ampla frescă sintetizatoare a istoriei epocii moderne, fără de care n-am putea avea o judecată dreaptă asupra epocii de reînnoire națională.

Pr. Andrei Lugoianu

Al. Zzub, *Pe urmele lui Vasile Pârvan*, Editura Sport-Turism, București 1983, 383 pp.

Cunoscutul istoric dr. Alexandru Zub de la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași, se apleacă din nou, de această dată bibliografic, asupra lui Vasile Pârvan, oferindu-i atenției cititorilor, după volumele *Correspondență și Actee* (1973), *Vasile Pârvan, eligia cărturarului* (1974), *Scrieri* (1981).

Nu este la îndemina oricui să călătorească pe urmele vieții lui Vasile Pârvan, o viață de o densitate și dinamism aparte, cu fapte multiple, uneori contradictorii, de o mobilitate extraordinară, în care se împletiseră cercetarea științifică și îndrumările cdate discipolilor într-un spirit de asceză. Ori „călătorind” cu Al. Zub pe urmele savantului, lucrurile se limpezesc, viața atît de zăbucumată a lui Pârvan se încheagă într-o imagine de ansamblu mai ușor de înțeles, în care nerespectarea dorinței de a fi carse manuscrisele și alte acte ce se păstrau ca amintiri personale în biroul său de la Muzeul Național au transformat impletirea într-un act salutar, realizându-se conturarea unui portret cit mai veridic al acestui savant de excepție care „a spart” toate canoanele consacrate: la 20 de ani era redactor, la 27 devenea cadru universitar, la 29 academician, la 32 întemeia un Institut pentru studiul Europei sud-estice, la 36 elabora un nou program pentru dezvoltarea culturii naționale, la 40 crea un institut academic la Roma, pentru ca la 45 de ani să se stingă, nu înainte de a da la lumină „Getica” — cea cunoscută și apreciată sinteză de protoistorie a spațiului carpato-danubiano-pontic — și nu înainte de a întocmi o hartă arheologică a României, conducându-și cu acuratețe discipolii și participînd la congrese și reuniuni internaționale. Mereu „pe drumuri”, Vasile Pârvan a rămas credincios crezului său din tinerețe, ocolind sau frîn-

gînd „ispitele” inerente vieții, identificîndu-se cu îndatorirea permanentă de „luminare a națiunii prin opera cunoașterii de noi înșine înăuntru, glorificarea României prin lucrări de interes mondial, dincolo de hotarele patriei”.

Cu acrivia-i cunoscută, autorul dezvăluie pe parcursul a 24 de capitole, nu numai meritele savantului, ci, plecînd de la mediul în care s-a format cu puține traumatisme spirituale, relevă și meritele pedagogului creator de școală, organizator de instituții culturale, conducător de reviste. Așa cum afirma Albert Grenier în „Revue des études”, cu ocazia apariției „Geticii”, savantul a fost rînd pe rînd „preistoric și arheolog, lingvist și filozof”, care are răbdarea analizelor minuțioase și curajul celor mai largi sinteze”. Directorul Academiei Americane din Roma, Gorham P. Stevens, susținea că savantul român „a contribuit la accelerarea pulsului umanității”. Nu ne oprim decît la două caracterizări, din numărul celor prezentate de autor, a precieri venite, într-un fel sau altul, de la I. Carcopino, H. Focillon, G. G. Glotz, G. Lugli, P. Papanus, C. Durazzo, S. Reinach, H. Koht, S. Salaville, C. Julian, I. L. Evans, L. Dumour, E. Pais, A. Boetins, A. Colini. Animat de un cald patriotism, Vasile Pârvan militase pentru o independență spirituală a României, așa cum constata J. Carcopino.

Personalitatea sa proeminentă a stîrnit atitudini dintre cele mai diverse, contradictorii, de la denigrare la aureolă legendei. Autorul s-a situat însă pe linia unei abordări științifice recunoscîndu-i merite excepționale și exprimîndu-și rezerve acolo unde era cazul. Nu a lăsat deoparte nici acele „aparitii” editoriale contradictorii, culegînd din ele doar ceea ce omul de știință i-a îngăduit asupra unui savant de o „aproape mistică influență” — așa cum îl caracteriza Nicolae Iorga. Lucrarea se încheie cu un util și necesar ghid bibliografic și indice de nume.

Inspirat, Al. Zub și-a propus să ne ducă „Pe urmele lui Vasile Pârvan”, așezînd la temelie cercetărilor sale cea normă ideală formulată de D. Gusti: „a înțelege o personalitate înseamnă a vedea ce a văzut, a gîndi, a trăi ce a trăit”. Credem că Al. Zub a împlinit-o cu prisosință.

Bazat pe un material documentar edit și inedit, autorul realizează o importantă lucrare, invitînd la o reîntoarcere asupra vieții și operei savantului care, prin aerul

de mister ce-l degajă, realizează în același timp, o călătorie fascinantă pe urmele lui Vasile Pârvan.

Pr. Gh. Naghi

Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în țările române în secolele XVI—XVIII*. Editura Academiei R.S.R., București, 1983, 274 pp.

În seria „Bizanțul și țările române”, editată de Academia R.S.R., a apărut recent volumul *Tradiția politică bizantină în țările române în secolele XVI—XVIII*, semnată de Andrei Pippidi. Împărțită în două capitole mari, egale ca număr de pagini: „Idealul” și „Realitatea”, lucrarea analizează numeroasele aspecte, pe temeiul unei bibliografii foarte bogate, folosită selectiv și critic, afirmând puncte de vedere proprii, în domeniul larg discutat al Bizantinologiei. Cu intenția de a atrage atenția asupra valorosului elaborat, rețin câteva momente semnificative pentru conținut și pentru gândirea autorului.

Legăturile îndelungate politice, bisericești, culturale și economice pe care le-au avut românii cu Bizanțul se concretizează înainte de 1453, în adoptarea unor trăsături de civilizație în care era interesată și clasa conducătoare românească, ce face parte din această „comunitate internațională” a vremii (p. 8). În secolele XIV și XV, Bizanțul nu mai era o putere economică și politică, dar avea prestigiul intelectual și cultural ce a continuat să-și exercite autoritatea asupra ținuturilor românești, iar respectarea „tradiției bizantine ca formă ideală de guvernare a devenit un mit, un model politic...”. Sub acest aspect sînt acceptate „structuri instituționale ce ofereau soluții de politică internă și de opțiuni diplomatice, proprii, dar făurite în prezența Bizanțului sau chiar cu sprijinul său în această epocă de independență, către care se îndrepta nostalgia urmașilor și a cărei amintire era capabilă să confunde ce era bizantin și românesc. Deci tradiția bizantină a fost o „idee-forță” (p. 15), pe care „românii au văzut-o ca un mijloc de a-și păstra identitatea politică. Aceasta a fost cauza eficienței ei istorice” (p. 237).

Un factor care a favorizat această tradiție a fost apartenența la comunitatea ortodoxă, unitară prin recunoașterea ca autoritate supremă a patriarhului din Constan-

tinopol, cu care țările române au avut legături strîns dintru început. Astfel, Ortodoxia „se impune ca o dată esențială a procesului istoric la capătul căruia Moldova, Țara Românească și Transilvania au ajuns la unificare. Explicația, singura, este că Ortodoxia a constituit una din formele de apărare a ființei naționale românești, față de dominațiile străine, iar Biserica, sub controlul veghetor al domniei a fost un suport puternic al statelor feudale moldovene și muntean, întreținind totodată și dincolo de munți conștiința originii etnice comune” (p. 100—101), credință despre care Nicolae Iorga accentua în 1939 în „Ce e Bizanțul” (p. 22), că „am prefăcut-o așa cum corespunde cu sufletul nostru”.

În țările române, tradiția bizantină s-a consolidat în secolul XVI, imprimîndu-i-se caracterul conservator și defensiv (p. 268). Pericolul otoman determină anumite mutații. Rezistența „antiotomană din sud-estul european, îndeosebi a românilor, a fost însoțită de sentimentul unei relații intime cu trecutul, încorporat la toate nivelurile sociale în un patrimoniu comun de credințe, practici, comportament colectiv, în care Bizanțul a avut un loc foarte important” (p. 270). Acum, intensitatea rezistenței, „a protestului antiotoman nu mai e dictată de un sentiment național, oricare e el, ci de o viziune politică mai cuprinzătoare, ținînd la dezrobirea întregului sud-est ortodox” (p. 121). Ca atare, aspectele principale „ale tradiției politice românești — cel intern, care se traduce printr-o acțiune centralizatoare și cel extern, exprimat prin apărarea dirză împotriva turcilor, principalul inamic — pot fi considerate tot atât de bine drept o manifestare a procesului inevitabil și firesc de dezvoltare a statului feudal, sau drept implicații ale unui program de obîrșie imperială bizantină” (p. 9—10).

Curențele occidentale pătrund în ținuturile românești încă înainte de a se realiza contacte nemijlocite cu Apusul și „abat tradiția românească într-o altă direcție decît Bizanțul, și anume marea linie a istoriei noastre moderne, marcată de cucerirea independenței și unității naționale” (p. 15). Dar luptele pentru împliniri, îndelungate și grele, au avut loc ca factor de rezistență și cheazăie a victoriei, conștiința apartenenței la un neam care începe cu întemeierea Romei vechi, conștiința pe care o aveau românii din vremea lui Ștefan cel Mare, mereu accentuată de cărturarii vre-

mii. „O conștiință tot mai clară unea pe toți românii într-o rezistență hotărâtă față de încercările străine, rezistență ce-și căuta puteri noi în Roma strămoșilor... Alt trecut și alt viitor se contura limpede” (p. 1223). După 1800, trecând prin revoluțiile din 11821 și 1848, se crează „un nou mit” pentru reconstituirea trecutului, cu deschidere largă spre Apus și spre viitor, cu o încadrare și realizare în propria istorie (p. 2770).

În contextul relațiilor interromânești și a unității neamului ne rețin atenția două mențiuni privind Banatul. Se afirmă că un agent al domnului muntean Șerban Cantacuzino ar fi avut un rol în revolta populației din Banat (1687?), determinată de apropierea armatei austriece. Același domn cerea împăratului, în iulie 1688 când se duceau tratative pentru încheierea alianței antiotomane, garantarea domniei ereditare și absolute în Țara Românească, uniunea dinastică cu Moldova, alăturarea Banatului la Țara Românească, participarea ca aliat la viitorul tratat de pace (p. 223).

Deosebit de important prin elucidarea complexității aspectelor, prin imensitatea informațiilor, exigența științifică și prin noile perspective istorice în care este așezată întreaga problemă tratată, volumul se încheie cu un edificator „Post scriptum”, cu indicele alfabetic și cu un cuprinzător rezumat în limba franceză.

Prot. Ion B. Mureșianu

Iulian Negrilă. *Scriitori tribuniști din pe-rioadă arădeană*, Timișoara, 1983, 216 pp.

Despre literatura română în slujba pregătirii și desăvârșirii procesului de formare a statului național unitar român s-a scris relativ puțin. Aducerea acestor date din câmpul vast al culturii naționale la lumina tiparului constituie un fapt util și necesar.

În lucrarea pe care o prezentăm, cercetătorul Iulian Negrilă ne înfățișează publicația „Tribuna” din Arad, precum și scriitorii tribuniști care au inițiat și dezvoltat o întreagă mișcare literară, cu puternice rezonanțe în conștiința poporului nostru. Este bine să se știe de la început că „prin tot ceea ce a făcut pentru viața politică, socială și culturală a poporului nostru, „Tribuna poporului” și-a căpătat un loc important în peisajul publicisticii românești transilvănene de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX”. (p. 118). Izvorită

„mai presus de orice atitudini individuale sau de grup, dintr-o necesitate obiectivă a momentului istoric, aceea de a continua lupta pentru dezrobire și unitate națională a românilor din Transilvania”, „Tribuna poporului” s-a născut în 25 decembrie 1896 la Arad, având la bază, ca orientare generală, programul național, dar fiind independent de Comitetul Național. În afară de Ion Rusu-Șirianu, crescând în redacția „Românului” din București și oțelit în redacția „Tribunei” din Sibiu, de fapt sufletul și conducătorul ziarului, la înființarea „Tribunei poporului” și-au adus un aport important și Vasile Lucaci și Vasile Mangra, patrioți înflăcărați și meșteri ai condeiului. În 1909, după moartea lui Ion Rusu-Șirianu, conducerea ziarului a fost luată de Sever Bocu. Pe la redacția ziarului au mai trecut Sever Secula, Ioan Brânda, Gh. Moldovan, Dionisie Stoica, Gh. Stoica, Ion Montani, Iuliu Giurgiu, Augustin Maior, toți luptători și cu idealul de a o transforma într-o tribună a luptei pentru libertate și unitate națională. Nu putem trece cu vederea nici pe cei ce au ajutat benevol publicația: Nicolae Oncu, Sava Raicu, Mihai Veliciu, Aurel Lazăr, Victor Stanciu, Traian Mager, Gheorghe Ciuhandru, Constantin Gurban, George Popovici, Vasile Popovici, Nicolae Faur, Constantin Pavel și Gheorghe Tulbure. Până la nr. 4 din 9/21 ianuarie 1897, „Tribuna poporului” a apărut de cinci ori săptămânal. Ziar cotidian a devenit abia din 1907. În 1904 „Tribuna poporului” și-a schimbat numele în „Tribuna”, după numele ziarului din Sibiu ce și-a încetat apariția în 16/29 aprilie 1903. La 12 martie 1912 fuzionează cu ziarul „Românul”, prin jertfa sa restabilindu-se solidaritatea Partidului Național Român. Despre „Tribuna” s-a zis că „s-a înființat cu jertfe, cu jertfe s-a susținut și apoi pe sine s-a jertfit pentru unitatea națională”.

Cartea tratează mișcarea literară inițiată și dezvoltată de „Tribuna”, care a fost în slujba celor mai înalte idealuri românești: dezrobirea națională și unitatea noastră statală. Văzând în literatură un „mijloc pentru educația civică și națională a mult obiditului nostru popor”, publicația a acordat o deosebită atenție literaturii, folclorului ce atestă continuitatea elementului autohton pe acest teritoriu, latinitatea limbii române și romanitatea poporului român. De remarcat că atât în ce privește literatura populară, cât și în cazul operelor literare, publicația a acordat prioritate lucrărilor cu

tematică socială și națională. Din operele în versuri sau în proză, din toate creațiile literaturii culte sau populare se degajă un fierbinte patriotism, făcând să reînvie în conștiința românilor de peste Carpați cele mai de seamă figuri de luptători pentru libertate socială și națională din zbuciumata istorie a neamului nostru și să dea un imbold luptei pentru realizarea visului multiseclar de unire a tuturor românilor. În același timp trebuie reliefat faptul că „Tribuna” a urmărit și a reușit să contribuie la ridicarea culturală a maselor țărănești românești, dar mai ales la însuflețirea și mobilizarea lor în sprijinirea efectivă a luptei pentru unirea Transilvaniei cu celelalte provincii românești.

Capitolul al treilea al cărții aduce prețioase date în legătură cu colaborarea la „Tribuna” a scriitorilor Vasile Alecsandri, George Coșbuc, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Ștefan Octavian Iosif, Alexandru Vlahuță, Dimitrie Anghel, Octavian Goga, Mihail Sadoveanu, Ion Slavici și Ion Agribiceanu. Capitolul pune în evidență ospitalitatea cu care au fost tratați marii noștri scriitori de către redacție: aportul lor mobilizator pentru conștiința maselor populare la cauza libertății sociale și naționale, rolul ziarului în afirmarea unor tineri scriitori, literatura fiind considerată o modalitate însemnată de luptă pentru emanciparea națională a poporului nostru.

Ridicați din popor și legați de popor, scriitorii sînt solidari cu durerile neamului. Nu-l putem trece cu vederea pe Octavian Goga, fiul preotului din Rășinari, în a cărui poezie durerea „pentru sărăcia și obida neamului, ajuns slugă în propria-i casă, propria-i țară” este pe primul plan. Poezia sa comportă o semnificație deosebită, iar forța ei mobilizatoare, în lupta pentru drepturile naționale ale poporului român crește. Poetul își manifestă în diferite ocazii preocuparea pentru soarta compatrioților săi robiți dar nu o minie trecătoare, ci o revoltă gravă, dureroasă, stîrnită dintr-o mindrie națională jignită. Autodefinindu-se sol al strămoșilor, al țăranilor români, el cheamă toată suflarea în „oaste”, căci durerile se cer să fie „plătite cu sînge”.

Partea finală a cărții cuprinde 12 pagini de note, bibliografia colaborărilor literare (pp. 132—197) și addenda (pp. 198—216).

Prin documentarea bogată, profunzimea analizei, concluziile obiective și de o deosebită valoare, studiul profesorului Iulian

Negrilă întregeste deopotrivă o parte a istoriei culturii acestor meleaguri, ca și istoria luptei pentru desăvîrșirea statului unitar român, și constituie un îndemn spre cunoașterea și cercetarea altor aspecte din trecutul nostru.

Pr. Miu Comoriștean

Judecata domnească în Țara Românească și Moldova, 1611—1831, partea I. Organizarea judecătorească, vol. I (1611—1740); partea a II-a, Procedura de judecată, București, 1979, 1982, 218 și 244 p.

Autor al ambelor părți (în colaborare — la prima — cu Petre Strihan iar la a doua — cu Ovid Sachelarie, renumiți specialiști), profesorul Valentin Al. Georgescu posedînd o cultură enciclopedică (detalii despre viață și operă în „Enciclopedia istoriografiei românești”, Buc., 1978, p. 151—152; v. și *Bizanțul și instituțiile românești pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea*. Buc., 1980, 296 p., cu indicarea lucrărilor proprii anterioare), ne prezintă acum monografic cele două aspecte esențiale ale distribuirii justiției de către cirmuirea din Țara Românească și Moldova (un studiu distinct va trata veacurile XIV—XVI).

Primul tom cuprinde opt capitole bine cumpănite (domnul, sfatul domnesc, adunarea stărilor, bănia Craiovei, alți mari dregători locuitorii domnești, condițiile externe ale judecării domnești și exercitarea atribuțiilor judiciare ale domniei sub ocupațiile militare străine), cu subdiviziunile respective. De subliniat dintru început că se oferă nuanțări și precizări remarcabile. De pildă, în privința originii teocratice a conducerii, se arată că în Principate, ca și în Bizanț, șeful statului era socotit alesul și unsul lui Dumnezeu, că „ideologic, limitele puterii domnilor români rezultau din însăși concepția medievală că această putere vine din mila lui Dumnezeu” (p. 40), dar — de reținut — „autocratismul feudal nu se confunda cu despoția tiranică și arbitrară de tip asiatic” (p. 36). Mai mult, ungerea eclezistică la Patriarhie, după numire și din nou după investire, avea semnificație că domnitorul „valah” era deosebit de ierarhia funcționarilor otomani (p. 51). De asemenea se relevă faptul că stăpînirea a utilizat imunitatea judecătorească în profitul mănăstirilor, mai amplu și mai durabil decît în cazul feudalilor laici (p. 67), că nu o dată cirmuitorul țării delega să

judecte litigii și fețe bisericești (mitropolit, episcopi, egumeni). În cadrul divanului domnesc se menționează participarea înaltului cler, cu reflecția justă că, teoretic, jurisdicția canonică și civilă a Bisericii limita competența „sfatului” în cauză (p. 83).

Partea a II-a expune, în capitole anumite, pricina, părțile în proces acțiunea în judecată, judecata, hotărîrea și executarea ei, procedurile speciale, cu o serie de detalii, materialul fiind rînduit pe etape: 1611—1740, 1740—1831. Între altele, se tratează despre blestem și cartea de blestem (p. 43 și 1559), cu constatarea că majoritatea documentelor românești conțin blestemul ca element dominatoriu, situație ce o reîntîlnim și în Imperiul bizantin (cf. C. Manafes, *Monasteriaka Typika-Diatheka*, Atena 1970, p. 1097, n. 2). Cum era de așteptat, se dezvoltă cu competență chestiunea structurii originale a mărturiei, a jurămîntului, a oglinzirii mentalității și psihologiei colective în terminologia procedurală, a conjurătoriei ș. a. Se demonstrează cum a evo-

lue și s-a tehnicizat, cu eforturi de moralizare creștină ori umanistă, judecata efectuată de ispravnici, etc., cum unele instituții dispăreau, ca altele să ia un curs ascendent. Se conchide că procedura este locul de alegere, unde dreptul joacă în favoarea autorității rostul său de oprire, însă în procedură se derulează și antagonismele sociale, lupta poporului și a insului pentru o dreptate obiectivă. De remarcat că autorii au evidențiat nu numai numeroasele asemănări dintre cele două țări române, ci și unele caracteristici locale, provinciile.

Avem convingerea că istoriografia noastră s-a îmbogățit cu o monografie asupra judecării feudale de o deosebită valoare științifică, sinteză fundamentală ce se citește cu viu interes. Notăm că cele două cărți prezentate destul de succint mai sus, sînt însoțite de cite un cuprinzător rezumat francez.

Pr. V. Muntean

POȘTA REDACȚIEI

De oărecare vreme în anumite cercuri creștine occidentale cu osebire din S.U.A., problema locului credincioaselor în Biserică a dobândit o nouă dimensiune urmare pretenției de a elimina din limbajul biblic și în general teologic ceea ce s-a numit „discriminarea sexelor”. Faptul că în expresii cum ar fi „Hristos a murit pentru toți oamenii” cuvînul oameni este de genul masculin, jenează pe cei care ar vrea să se afirme mereu explicit că în orice act religios sînt implicați atît bărbații cît și femeile deopotrivă. Tendința aceasta care la origine se încadra în concepția noutestamentară despre egalitatea tuturor în fața lui Dumnezeu (Galateni 3, 28: „...nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sînteți în Hristos Iisus”), a îmbrăcat însă ulterior aspecte din cele mai stranii și inacceptabile. Despre aceasta ne-a scris recent dl. Titus Părvulescu care trăiește de mai mulți ani în S.U.A. Corespondența sa debutează prin relatarea faptului că nu demult în catedrala „Sf. John Divine” din New York, cu învoirea preotului — s-a instalat o statuie de bronz înaltă de 1,20 m., reprezentînd o femeie-răstignită numită Christa. Statuia a stat 11 zile în biserică după care, din cauza indignării majorității enoriașilor, a fost îndepărtată. În continuare corespondentul nostru notează:

„...Ca să arate înțelegere față de doleanțele așa-zisilor feminisți de ambele sexe și pornind de la ideea că Sfînta Scriptură a fost scrisă într-un limbaj patriarhal care se adresează în primul rînd bărbaților și numai în al doilea rînd femeilor și că este, prin urmare necesar ca textul biblic să fie pus la punct în așa fel ca să dispară predominanța masculină de pînă acum, Consiliul Național al Bisericilor lui Hristos a alcătuit un grup de doisprezece păstori, profesori de teologie, slujitori bisericești cu menirea de a revizui întreaga Sfîntă Scriptură. Rezultatele muncii lor de aproape trei ani au fost concretizate în volumul *An inclusive language lectionary — Readings for Year*, publicat de The Cooperative Publication Association prin editurile John Knox Pres din Atlanta, The Pilgrim Press din New York și The Westminster Press din Philadelphia.

„În introducere ni se dă un exemplu care indică în ce sens femeile sînt trecute pe plan secundar. Cuvîntul „om” ne arată că este vorba de o ființă masculină, în opoziție cu o ființă feminină. În limbajul obișnuit, însă, „om” și îndeosebi pluralul „oameni” este folosit și în sensul de „ființă umană”, „ființe umane”, în opoziție cu „animalele”, ceea ce nu se întîmplă cu cuvintele „femeie”, „femei”. Femeile ca ființe umane în opoziție cu animalele, sînt cuprinse, implicit, în substantivele masculine „om”, „oameni”.

„De aceea autorii au căutat să înlocuiască în textele biblice, cuvintele masculine care cuprind implicit ambele sexe, ca de exemplu, „oameni”, citat mai sus, ori să le completeze. Astfel textul din Evanghelia după Matei 5, 16: „Așa să lu-

mineeze lumina voastră înaintea oamenilor", a devenit în Lectionary: „Așa să lumineeze lumina voastră înaintea tuturor”, înlocuind cuvîntul de gen masculin „oamenilor” prin cuvîntul „tuturor” care, evident, cuprinde și pe bărbați și pe femei”. Tot așa, acolo unde este folosit cuvîntul „fraților”, acesta a fost redat, de cele mai multe ori, prin „frați și surori” adăugînd cuvîntul „surori”, pentru ca sensul să fie nu numai implicit, ci și explicit, deși prin apelativul „fraților” se înțeleg toate persoanele — bărbați și femei — cărora li se adresează vorbitorul.

„Firește nici persoana Mîntuitorului n-a scăpat de intervenția autorilor „Lectionary”-ului care încearcă, după cum afirmă ei înșiși, să depășească implicația că întruparea lui Iisus ca bărbat și nu ca femeie ar fi decisivă sau relevantă pentru mîntuirea bărbaților sau femeilor care cred. De aceea pronumele *El*, cînd se referă la Mîntuitorul, a fost înlocuit cu numele „Iisus”, iar expresiile „Fiul Omului”, „Fiul lui Dumnezeu” a fost înlocuit cu „Copilul Omului”, „Copilul”, „Copilul lui Dumnezeu”, întrucît „copilul” poate însemna și „băiat” și „fată”.

„Cînd este vorba despre Dumnezeu, autorii acestui Lectionary merg și mai departe. Au înlocuit pretutindeni cuvîntul „Domnul”, pentru că suna prea masculin, cu „Dumnezeu” și la fel au făcut și cu pronumele „El”. Autorii nu vor să-i lase pe credincioși să fie copleșiți cu metaforele sau imaginile bărbătești „Domnul”, „Dumnezeu”, „El” — Dumnezeu fiind dincolo de sex — ci vor să le dea prilejul să vadă sau să asculte și metafore, imagini feminine pentru „Dumnezeu, întrucît, zic ei, Dumnezeu ca mamă se găsește menționat în Vechiul Testament (Isaia 42, 14; Numeri 11, 12; Neemia 9, 21; Iov 3, 12; Psalmii 21, 9—10 și 70, 7), precum și în Noul Testament (Luca 15, 8—10). De aceea a fost adoptat pentru „Dumnezeu Tatăl” sau „Tatăl”, echivalentul: „Dumnezeu Tatăl (și Mama)”, sau „Dumnezeu (Mama și) Tatăl”.

„Ce se poate înțelege din aceste „echivalente”? Că pe lângă un „Dumnezeu Tatăl” mai e și un „Dumnezeu Mama”, adică sînt doi Dumnezei nu unul, sau că Dumnezeu e în același timp și tată și mamă?

„Iată la ce fel de rezultate poate ajunge cineva care vrea să redea și expliciteze ceea ce era foarte clar și pe înțelesul tuturor, deși implicit, în textul biblic.

„Utilizînd același procedeu, autorii citatului „Lectionary” în mai multe rînduri adaugă și numele soțiilor după numele lui Avraam, Iacov sau Isac, așa cum au făcut în Matei 3, 9; „Și să nu credeți că puteți zice în voi înșivă: Avem părinte pe Avraam căci vă spun că Dumnezeu poate și din pietrele acestea să ridice fii lui Avraam”. Autorii au adăugat după primul „Avraam” și pe Sara și Agar ca mame, iar după ultimul „Avraam”, Sara și Agar. De asemenea au adăugat în Isaia 2, 3 și 5, după cuvîntul „Iacov” pe Rahela și Lia, în Deuteronom 30, 20, după „Iacov” pe Lia și Rahela, după Avraam pe Sara, după „Isac” pe Rebeca.

„Urmînd acestui procedeu, un text ca cel citat din Isaia 2, 5: „Voi, cei din casa lui Iacov, veniți să umblăm în lumina Domnului!” va trebui redat astfel: „Voi, cei din casa lui Iacov, a Rahelei și Liei, veniți să umblăm în lumina Domnului!”.

După ce comentează acum-citatele, pretenții ale „Lectionary”-ului, corespondentul nostru își manifestă totala dezaprobare față de procedeul aplicat lui Dumnezeu și personajelor biblice considerându-l nepotrivit transcendenței și spiritualității Ființei Supreme, creator de confuzii inutile și regretabile.

Ne alăturăm concluziilor sale și totodată îi mulțumim că ne-a informat asupra unei întreprinderi pe care e bine s-o cunoaștem spre a ne feri să alunecăm în mrejele ei sau în altele la fel de rătăcite.

ANUNȚ

Aducem la cunoștința celor interesați că la 1 martie a.c. s-a redeschis și funcționează în continuare Casa de odihnă din Buziaș a Arhiepiscopiei Timișoarei și Căransebeșului, avînd următorul program, cu serii de 20 zile :

Seria I-a 1 martie	— 20 martie
" II-a 21 martie	— 9 aprilie
" III-a 10 aprilie	— 29 aprilie
" IV-a 30 aprilie	— 19 mai
" V-a 20 mai	— 8 iunie
" VI-a 9 iunie	— 28 iunie
" VII-a 29 iunie	— 18 iulie
" VIII-a 19 iulie	— 7 august
" IX-a 8 august	— 27 august
" X-a 28 august	— 16 septembrie
" XI-a 17 septembrie	— 6 octombrie
" XII-a 7 octombrie	— 26 octombrie
" XIII-a 27 octombrie	— 15 noiembrie
" XIV-a 16 noiembrie	— 5 decembrie

Costul cazării pentru 20 zile :
în sezon (1. IV. — 15. X)

confort	I : 31 lei × 20 = 620 lei
"	II : 24 lei × 20 = 480 lei
"	III : 19 lei × 20 = 380 lei

în afara sezonului (1 — 31. III și 16. X. — 5. XII)

confort	I : 20 lei × 20 = 400 lei
"	II : 14 lei × 20 = 280 lei
"	III : 11 lei × 20 = 220 lei

La cererea celor interesați, masa și tratamentul medical pentru fiecare serie pot fi asigurate în cadrul stațiunii, prin grija Centrului eparhial.

Pentru obținerea locurilor de cazare și repartizarea pe serii, doritorii se vor adresa Centrului eparhial prin cerere scrisă și depusă în timp util, în care se vor menționa confortul și seria dorită, și opțiunea de a se asigura masă și tratament, dacă este cazul.

Precizăm că în fiecare serie se pot asigura 4 locuri confort I, 5 locuri confort II și 13 locuri confort III, în total 22 locuri și că prețul cazării va trebui achitat anticipat la casieria Centrului eparhial din Timișoara sau prin mandat poștal. În ceea ce privește costul mesei și tratamentului medical, acestea se vor achita în stațiune, la casieria întreprinderii balneare.

Orice alte informații se pot obține de la biroul eparhial de personal (1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7, telefon 961 — 1 33 36).

Considerăm util să informăm că imobilul casei de odihnă este situat în Buziaș, str. Principală nr. 34, telefon 963 — 3 14 16, că dispune de două garaje pentru mașini, fiind dotat și cu o sală pentru televiziuni și audii radio.

S O M M A I R E

Année XXXIV-e. numéros 3—4

mars—avril 1984

Rédaction : Le Président Nicolae Ceaușescu — la gloire du pays. — — — 119

ETUDES

Prof. Dr. DAN-ILIE CIOBOTEA : Le lien intérieur entre la Croix et la Résurrection dans l'Orthodoxie.	— — — — — 123
Diacre Conf. PETRE I. DAVID : Attitudes plus récentes à l'égard de la valeur et de l'interprétation de la Sainte Ecriture.	— — — — — 128
Archiprêtre Gh. GEȚIA : Les Philistins. Étude d'archéologie biblique.	— — — — — 139
NICOLAE DĂNILĂ, candidat au doctorat : Sources littéraires, archéologiques et numismatiques concernant la présence byzantine au Banat aux IV—VI-e siècles.	— — — — — 150

LA CHAIRE DES PRÊTRES

St. AMBROISE DE MILAN : Du mystère pascal.	— — — — — 162
Prêtre GABRIEL CERNAUȚEANU : La rémission des péchés et le Saint Sacrement de la Pénitence.	— — — — — 165
Prêtre GHEORGHE SUTAC : Le progrès dans la prière.	— — — — — 167
Prêtre Prof. SORIN COSMA : Catéchèse au sujet du Saint Sacrement du Mariage.	— — — — — 171

PROBLÈMES PASTORAUX ET LITURGIQUES

Archiprêtre Dr. MARCU BĂNESCU : Tangences aux visites pastorales.	— — — — — 175
Prêtre Prof. NICOLAE MORAR : Permissions et restrictions à l'office d'enterrement	— — — — — 180

VESTIGES DU PASSÉ

Prêtre GHEORGHE NAGHI : L'évêque Ioan Popasu (1865—1889) à l'appui de l'école roumaine.	— — — — — 188
Prof. ADRIAN NEGRU : Une icône inconnue du peintre ecclésiastique Pirvu Mutu.	— — — — — 194
Prêtre BORIS ȚURCANU : Églises, fondateurs et prêtres de Lugoj.	— — — — — 196

ÉTAPES DANS LE DÉVELOPPEMENT DE LA PATRIE

Premières industrielles. Nouveau moteur naval. Produit chimique de matières premières indigènes. Préfabriqués avec des éléments d'architecture locale. Ingénieuse solution technique. Energies non conventionnelles. Énergie électrique au-dessus des prévisions. Encore plus de charbon. Production physique au-dessus du plan. Blé de grande productivité. Le riz „Diamant”. Le supplément „Horizon d'Arad”. Vestiges archéologique et numismatiques à Teremia Mare. Découverte archéologique à Cladova.	— — — — — 203
--	---------------

CRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

La XII-e session de la Commission roumaine d'histoire ecclésiastique comparée. Inauguration du siège métropolitain du Patriarcat Oecuménique en Suisse. Colloque sur l'Orthodoxie dans le monde. Vers une nouvelle étape de l'oecuménisme en Europe. Constitution d'une communauté orthodoxe au Ghana. Oeuvrer ensemble pour la recherche de l'unité. L'Evêque britannique Hugh Montefiore : la nécessité du dialogue.

— — — — — 206

NOTES ET COMMENTAIRES

Arhid. Dr. S. ANUICHI : Preoccupations actuelles concernant la lutte pour la paix reflectées dans quelques publications religieuses en R.F.A.

— — — — — 209

LA VIE ECCLÉSIASTIQUE DANS LA METROPOLE DU BANAT

L'Archevêché de Timișoara et Caransebeș

Visite pastorale au Séminaire théologique. Consécration d'église. Itinéraire pastoral. Conférences du clergé. Vers une meilleure activité pastorale. Restaurations et réparations des églises paroissiales. Autres églises peintes récemment. Le chœur paroissial de Sinnicolaul Mare à 125 ans. In memoriam.

— — 211

L'Evêché d'Arad et Hunedoara

Liturgies épiscopales et consécrations d'églises. Fête du Dimanche de l'Orthodoxie. L'Evêque Visarion à 70 ans. Conférences du clergé de février 1984. Cours pastoraux-missionnaires. Commémoration du grand patriote Vasile Goldiș. Décès.

217

PRÉSENTATIONS BIBLIOGRAPHIQUES

Dr. Antonie Plămădeală, Métropolite de Transylvanie, *Spiritualité et histoire à la Courbure des Carpathes* (Vol. I—II), Buzău, 1983, (M. Bănescu); Valeriu Anania, *La rotonde des peupliers embrasés*, București, 1983 (N. Morar); Corneliu Albu, *Sur les traces de Ion-Inocențiu Micu-Klein*, București, 1983 (I. Bunea); Paul Cernovodeanu — Marian Ștefan *Sur les traces de Magheru*, București, 1983 (A. Lugojanu); Al. Zub, *Sur les traces de Vasile Pârvan*, București, 1983 (Gh. Naghi); Andrei Pippidi, *La tradition politique byzantine dans les Pays Roumains aux XVI—XVIII-e siècles*, București, 1983 (I. B. Mureșianu); Iulian Negriță, *Ecrivains de „Tribuna” de la période d'Arad, Timișoara*, 1983 (M. Comoriștean); *Le jugement voivodal dans la Valachie et la Moldavie*, București, 1979—1982 (V. Muntean).

— — — — — 223

Courrier de la rédaction.

— — — — — 234

„Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA” —
sectorul export-import prese P. O. Box 12—201 telex 10376 prsfir. București,
Calea Griviței nr. 64—66.

T.A.T.

„Orizont arădean”. Vestigii arheologice și numismatice la Teremia Mare. Descoperire arheologică la Cladova. — — — — — 203

CRONICA BISERICESCĂ

Cea de a XII-a sesiune a Comisiei române de istorie ecleziastică comparată. Inaugurarea sediului eparhiei din Elveția a Patriarhiei Ecumenice. Colocviu asupra Ortodoxiei în lume. Spre o nouă treaptă a ecumenismului în Europa. Înființarea unei comunități ortodoxe în Ghana. A lucra împreună pentru căutarea unității. Episcopul britanic Hugh Montefiore: necesitatea dialogului. — — — — — 206

NOTE ȘI COMENTARII

Arhid. dr. S. ANUICHI: Preocupări actuale privind lupta pentru pace reflectate în unele publicații din R.F.G. — — — — — 209

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Vizită arhierescă la Seminarul teologic. Sfințire de biserică. Itinerar pastoral. Conferințe preoțești. Spre o îmbunătățită lucrare pastorală. Restaurări și lucrări de reparații la biserici parohiale. Alte biserici pictate recent. Corul parohial din Sinnicolaul Mare la 125 ani. În amintirea noastră. — — — — — 211

Episcopia Aradului și Hunedoarei

Slujiri arhieresti și tirnosiri de biserici. Prăznuirea Duminicii Ortodoxiei. Prea Sfințitul Episcop Visarion a împlinit vîrsta de 70 ani. Conferințele preoțești, din luna februarie 1984. Cursuri pastoral-misionare. Comemorarea marelui patriot Vasile Goldiș. Chemați la Domnul. — — — — — 217

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Spiritualitatea și istorie la Intorsura Carpaților*, vol. I—II, Buzău, 1983 (M. Bănescu); Valeriu Anania, *Rotonda plopilor aprinși*, București, 1983 (N. Morar); Corneliu Albu, *Pe urmele lui Ion-Inocențiu Micu-Klein*, București, 1983 (I. Bunea); Paul Cernovodeanu-Marian Ștefan, *Pe urmele Magherilor*, București, 1983 (A. Lugoianu); Al. Zub, *Pe urmele lui Vasile Pârvan*, București, 1983 (Gh. Naghi); Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în Țările Române în secolele XVI—XVIII*, București, 1983 (I. B. Mureșianu); Iulian Negrilă, *Scriitori tribuniști din perioada arădeană*, Timișoara, 1983 (M. Comorîștean); *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova*, București, 1979—1982 (V. Muntean). — — — — — 223

Poșta redacției. — — — — — 234

52419